

HALK KÜTÜPHANELERİNDE İÇ MİMARİ

Mehmet Ayhan HAZIRLAR

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı için öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

olarak hazırlanmıştır

Ankara,
Ağustos 2004

I. BÖLÜM

GİRİŞ

I.1. KONUNUN ÖNEMİ VE SORUN

I.1.1. Konunun Önemi

Bir kütüphaneyi meydana getiren unsurlar: bina, personel, koleksiyon, bütçe ve kullanıcıdır. Kütüphanenin, işlevlerini yerine getirebilmesi için öncelikle bir binanın iç mekanında faaliyet göstermesi gerekmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleşmesi için kütüphanenin bir iç mekan edinmesi çeşitli şekillerde olabilmektedir. Genelde iki kütüphane binası türü vardır. Kütüphane, özel inşa edilmiş bir kütüphane binasında ya da farklı kullanım için tasarlanmış bir binanın mekanında, o binayı kütüphane formuna dönüştürerek faaliyetlerini sürdürebilmektedir.

Bir kütüphane binası, çalışanların, kullanıcıların ve kütüphane koleksiyonunun dış şartlardan korunması için yapılmaktadır. Ancak bunun ötesinde bina, iç mimari sanatının bileşenleri ışığında işlevsel olmalı, kullanıcılarda ve içinde çalışanlarda görsel bir etki bırakmalı, yani estetik görünmelidir. Kullanılan renkler, bina malzemesi ile donatı elemanları birbiriyle uyumlu, kullanım ergonomik olmalıdır. Bu unsurlar ışığında da ortamda mekan kurgusu ve mekan bütünlüğü bulunmalıdır.

Kütüphane binası yapımına karar verme ve tasarlama geçiş aşamasında bir planlama yapılmalı ve bir bina kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurul binanın iç ve dış tasarımını yapmalı, binanın inşasını denetlemeli, bina yapıldıktan ve kullanılmaya başlandıktan sonra binadaki eksiklikleri belirlemelidir.

Bir halk kütüphanesi binasının iç mekanı tasarlanırken, kütüphane kullanıcılarının ve binanın yapılacağı yörenin genel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye’de bir ilçe halk kütüphanesi binasının ihtiyacı ortaya çıktıktan, inşa aşamasına gelinceye kadar çok uzun süren bürokratik aşamalar katedilmekte, bina bittikten sonra iç mekanının düzenlenmesinde fonksiyonellik ve estetik kaygı duyulmadığı görülmektedir. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün depolarında bulunan malzemelerin kütüphanelere gönderilmesi sürecinin hala devam ettiği bilinmektedir. Bu malzemeler ise Devlet Malzeme Ofisi’nden sağlanmaktadır. Bazen de Genel Müdürlük, özel firmalardan satın aldığı ya da endüstri meslek liselerine yaptırdığı malzemeleri halk kütüphanelerine göndermektedir. Genellikle yeni bitmiş olan kütüphane binası, Tip Projelerle inşa edilmiş olmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde kütüphane olarak tasarlanmış binalara “Tip Proje” adı verilmektedir. Tip Projeler Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulmuş ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na uygulanmak üzere gönderilmiştir. Genel Müdürlük halk kütüphanesi binası yaptırmaya karar verdiğinde bayındırlık il müdürlükleri tarafından Tip Proje halk kütüphaneleri uygulamaya konmaktadır.¹ Tip Projelerin ilk planları 1970’li yıllarda çizilmiştir. Daha sonra çizilen planlar da Tip Proje olarak uygulamaya konmuştur. Bu projelerden bazıları aşağıdaki gibidir.

¹ Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nden Kadir Arık ile 12.01.2003 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

- Tip kütüphane binası (bodrumsuz-yalıtımsız): 3 kat 1395 m²
- Tip kütüphane binası (bodrumsuz-yalıtımlı): 3 kat 1395
- Tip kütüphane binası (bodrumlu-yalıtımsız): 4 kat 1860 m²
- Tip kütüphane binası (bodrumlu-yalıtımlı): 4 kat 1860 m²
- Küçük ilçe tipi halk ve çocuk kütüphanesi: 1 kat 340 m²
- Küçük ilçe tipi halk ve çocuk kütüphanesi: 2 kat 1522 m²

Bu kütüphane binaları yıllarca tartışma konusu olmuş, bu kütüphanelerin “tip” oldukları için daha az masraflı olduğu söylenirken; masraflı, sıradan ve çirkin yapılar olduğu da belirtilmiştir. Onat (1988), yüksek lisans tezinde şöyle demektedir:

Bir kültür ortamı olarak görev yapması beklenen kütüphane binalarına süre ve maliyet açılarından herhangi bir yarar sağlamayan, ayrıca sıradan, kimliksiz ve kültürü simgelemekten uzak bir nitelik kazandıran Tip Proje uygulamalarının savunulması hemen hemen imkansız gibi görünmektedir.

Gerçekten de yukarıda listelediğimiz Tip Projeler estetikten tamamen uzak ve sıradan bir görüntü vermekle kalmayıp, çeşitli kullanım zorluklarına da sebep olmaktadır. Kütüphanecilerin çalışma koşulları açısından çeşitli sorunları olan Tip Projelerin, kullanıcıların kütüphaneye gelme oranına da etkileri büyüktür. Bu da ayrı bir araştırma konusudur.

1988 tarihinde nüfusa göre ayarlanmış yerleşim bölgelerine ve I. ve II. derecede deprem bölgeleri iki tip iklimsel veriye dayalı olarak ihtiyaç programlarıyla birlikte yeniden düzenlenmiştir. İhtiyaç programı adı altında hazırlanan kütüphane inşası planlarında birimler: giriş-idare-okuma salonları-

² Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden 01.11.2002 tarihinde alınan bilgi.

genel birimler-teknik birimler şeklinde 5 başlık altında toplanmıştır. Verilen açıklayıcı bilgiler sadece eşya tanımları ve sayıları ile sınırlı tutulmuştur.³

Halk kütüphanesi binasının genel yapısal özelliklerinin yanı sıra iç mimarisine ilişkin özellikleri de önem taşımaktadır. Binanın kütüphane olarak işlevlerini yerine getirebilmesi, daha etkin kullanılması, kullanıcılar tarafından beğenilmesi halk kütüphanesinin, toplumsal rolünü gerçekleştirmesinde iç mimarinin doğrudan etkisi bulunduğu söylenebilir. Mekan tasarımları iç mimariye uygun şekilde düzenlenmemiş bir kütüphane binası, etkin olarak kullanılamayacağı için, işlevlerini yerine getirerek, kendisinden beklenen rolü gerçekleştirmesi olanaklı görülmemektedir. Bu nedenle, iç mimari halk kütüphaneleri için dikkate alınması gereken bir boyuttur.

I.1.2. Sorun

Türkiye’de kütüphane binasının planlanması, tasarımının ve ihtiyaç programının düzenlenmesi aşamalarında ve binanın yapımına karar verilirken yerel yönetimlerden, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Maliye Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı arasındaki bürokratik yazışmalar ile Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde o yıl, ya da takip eden yıl yapılan ya da yapılacak olan bütçe görüşmelerine kadar uzanan ağır bürokrasi söz konusudur. Yine yapılmış ve faaliyette olan bir halk kütüphanesi binasının bakım ve onarımı için de benzer bürokratik aşamalar vardır. Arsanın ve gerekli bütçenin sağlanmasından sonra bile kütüphanenin yapılacağı yöredeki kütüphanecinin ya da bu konuda uzman kütüphanecinin ya da iç mimarın görüşü alınmamakta ve bina, yörenin sadece iklimine uygun olarak nitelendirilen, hazır herhangi bir Tip Proje’nin uygulanmasıyla inşa edilmektedir. Ayrıca, iç

³ Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Planlama Şube Müdürlüğü’nden 26.02.2004 tarihinde alınan bilgi.

mekan tasarımı ve sonraki aşamalarda ise iç mimari ile ilgili kaygılar gözletilmemektedir.

İhtiyaç programlarının, mekansal büyüklük ve donanım bilgileri dışındaki bilgileri, yani çeşitli ilkeler ve kararları içermediği görülmektedir. Sadece nüfus sayısına göre kütüphane sayısına ve büyüklüğüne karar vermek ya da sadece ülkedeki genel iklimsel yapıya göre malzemeye karar vermek yeterli değildir. Yöresel özellikleri göz ardı ederek soğuk iklim bölgelerinde pencere boyutları ve yönlenme göz önüne alınmadan duvar kalınlıklarının değişimi yeterli bir önlem tanımından çok yetersiz bir uygulamanın görüntüsünü vermektedir. 1988 yılında Ankara’da yapılan “Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma” (KYGM 1988) başlıklı bir dizi komite çalışması sırasında UNESCO ve IFLA standartları doğrultusunda Türkiye’deki gerçek yerel ihtiyaçların saptanması konusunda kararlar alınmasına karşın, daha sonraki dönemlerde bu kararların uygulanmadığı görülmüştür⁴.

Ülkemiz şartları göz önüne alındığında ve halk kütüphaneleri için merkezi yönetimin söz sahibi olduğu düşünüldüğünde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü’nde görevlendirilecek ve Türkiye’deki tüm halk kütüphanelerinin iç mekanından sorumlu olacak yeterli sayıda iç mimar ile halk kütüphane binalarındaki iç mimari unsurlar çözülebilecektir. Örneğin, Almanya’nın Münih kentindeki tüm halk kütüphanelerinin iç mekanlarından sorumlu olarak konu uzmanı iç mimarlar görev yapmaktadırlar. Bu uzmanlar Münih kentindeki herhangi bir kütüphanenin iç mekanında yapılacak değişimler, yenilemeler vs. ile ilgili kararları almaktadırlar (Yılmaz 2002).

Yukarıdaki bilgiler ışığında halk kütüphanelerinde iç mekan düzenlemesi iç mimarı sanatının bileşenleri ışığında gerçekleşmemektedir. Bu da bir yörede kurulan halk kütüphanesinin işlevsel yapısını ve estetik görünümünü

⁴ Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Planlama Şube Müdürlüğü’nden 19.12.2003 tarihinde alınan bilgi.

olumsuz yönde etkilemekte ve mekanın özgünlüğü bozulmaktadır. Donatı elemanları, kütüphanenin yapısal özelliklerine göre özel olarak seçilmelidir.

Sonuç olarak, Türkiye’de Tip Projelerle yapılan halk kütüphanesi binalarının iç mekanları iç mimari sanatının öğeleri dikkate alınarak yapılmadığı için estetik ve işlevsel olmadığı konusunda çeşitli fikirler bulunmaktadır. Bu durumda hem binalar inşa edilirken hem de iç mekanları düzenlenirken, iç mimarinin tasarım ilkelerine uyulmasıyla halk kütüphaneleri çalışanlar ve kullanıcılar açısından daha işlevsel ve estetik mekanlar olabileceklerdir.

I.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZ

I.2.1. Araştırmanın Amacı

Türkiye’de halk kütüphanelerinin iç mimarisine yönelik araştırmalar son derece sınırlıdır. Oysa, halk kütüphanelerinin yeterince kullanılmalarında görsellik ve mekansal işlevsellik son derece önemlidir. Mekansal açıdan işlevsel ve estetik olmayan kütüphaneler, toplum tarafından benimsenmeyecek, bu da bireylerin kütüphane kullanma alışkanlığı edinmelerini olumsuz yönde etkileyecektir.

Halen hizmet vermekte olan ve kütüphane binası olarak inşa edilmiş yapıların mekansal işlev durumlarının ve özelliklerinin belirlenmesi bu konudaki sorunun boyutlarını ortaya koymak açısından önemli görülmektedir. Bu çerçevede yapmaya çalıştığımız **araştırmanın amacı**; “Ankara’daki halk kütüphanelerinin mekansal işlev ve estetik görünüm açısından durumlarını belirlemek, bu durumlarının nedenlerini ortaya çıkarmak ve kullanıcıların bu konudaki yaklaşımlarını belirlemek” biçiminde ifade edilebilir. Belirlenen bu amaç çerçevesinde **araştırma problemi**: “Ankara’daki halk kütüphaneleri

mekansal işlev ve estetik görünüm açısından “neden” yetersiz durumdadırlar?” biçiminde oluşturulmuştur.

I.2.2. Hipotez

Araştırma amaç ve problemine bağlı olarak **araştırma hipotezi**; “Ankara’daki halk kütüphaneleri iç mimari tasarım ilkelerine uymadıkları için mekansal işlev ve estetik görünüm açısından yetersiz durumdadırlar” biçiminde belirlenmiştir.

I.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmamız Ankara’da, binası kütüphane olarak tasarlanmış halk kütüphanelerini kapsamaktadır. Kütüphane olarak tasarlanmamış kütüphane binalarının kütüphane iç mimarisine yönelik bir araştırmaya konu edilmesi yanlış olacağından, araştırma kapsamına Ankara’da Tip Proje ile yapılmış toplam 3 kütüphane dahil edilmiştir. Araştırma kapsamına alınanlar dışında Ankara’da Tip Proje olarak yapılmış kütüphane binası bulunmamaktadır. Araştırmaya dahil edilen kütüphaneler Cebeci Halk Kütüphanesi, OR-AN Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi, Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi’dir.

Tip Projeler, daha önce de açıklandığı üzere, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından uygulanmak üzere Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nce oluşturulmuştur. Daha sonra Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nün yaptırdığı ve uygulamaya koydurduğu projeler de Tip Proje olarak tanımlanmıştır. OR-AN Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi (bundan sonra OR-AN S.Y.H.K. diye bahsedilecektir) estetik ve işlevsel açıdan örnek kütüphane olarak hazırlanmış, daha sonra da aynı binadan Türkiye’nin başka bölgelerine de yapılmıştır. Böylece ilk kez OR-AN’da inşa edilen bir proje Tip Projelerin arasına katılmıştır. Yine Cebeci Halk Kütüphanesi (bundan sonra

Cebeci H.K. olarak bahsedilecektir)'nin binası, Tip Projelerin hazırlanmasından önce çizilmiş bir projeye dayanarak inşa edilmiştir. Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi (bundan sonra Yenimahalle İ. H. K. diye bahsedilecektir) ise çalışmamızda değindiğimiz zemin+giriş+3 kat olarak planlanmış ilçe tipi bir halk kütüphanesi binasıdır. Tip Projeler Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Planlama Şubesi'nde bulunmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan kütüphanelerin iç mimari özellikleri hem gözlemlerimize dayalı olarak değerlendirilmiş, hem de gerçekleştirilen anketle bu konudaki kullanıcı görüşleri yansıtılmıştır.

Ayrıca, araştırmada ele alınan çeşitli konularda belirlediğimiz özellikler içeren, bu özellikler temelinde iç mimar Özhan Hazırlar ile birlikte tarafımızdan geliştirilen özgün modellere göndermeler yapılmıştır. Tasarlanan bu modellerin hem konuları somutlaştıracağı hem de bu konudaki uygulamalara örnek olabileceği düşünülmüştür.

I.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

I.4.1. Araştırma Yöntemi

Araştırma'da betimleme yöntemi kullanılmıştır. Betimleme yöntemi, "Olayların, objelerin, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu açıklamaya çalışır. Betimleme; olayları, obje ve problemleri anlama ve anlatmada ilk aşamayı oluşturur. Bilimsel etkinlikler olayların betimlenmesiyle başlar. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplandırabilme olanağı saptanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur" (Kaptan 1995: 59).

I.4.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma verileri anket, gözlem ve görüşme teknikleri ile elde edilmiştir. Tarafımızdan oluşturulan anketler 1-31 Ocak 2004 tarihleri arasında araştırma örnekleme alınan üç halk kütüphanesinden toplam 300 kullanıcıya uygulanmış ve hepsinden yanıt alınmıştır. Bu üç kütüphanenin 2004 yılı Ocak ayı toplam kullanıcı sayısı 5917'dir. Örneklemin evreni temsil oranı % 5'tir. 0,95 güven düzeyi ve $\pm 0,04$ hoşgörü miktarına göre 6000 (evrene en yakın kitle büyüklüğü) kişilik kitle genişliğini temsil eden örneklem sayısı en az 291'dir (Çingir 1990: 266). Dolayısıyla, örneklemimiz evreni temsil etmektedir.

Araştırma kapsamındaki kütüphanelerde tarafımızdan yapılan gözlemler, fotoğraflar yoluyla belgelenmeye çalışılmış, fotoğraflar çalışmada ek olarak verilmiştir. Ayrıca elektronik ortamda hazırlanan üç boyutlu modeller kullanılacaktır. Modeller tarafımızdan yapılan önerilerle bu çalışma için iç mimar Özhan Hazırlar tarafından tasarlanmış ve çizilmiştir.

Araştırma boyunca kütüphane yöneticileri diğer çalışanlar ve kullanıcılar ile konuya ilişkin görüşmeler yapılmıştır.

I.5. ARAŞTIRMANIN DÜZENİ

Araştırma 5 bölümden oluşmaktadır:

I. Bölümde konunun önemi ve sorun, araştırmanın amacı ve hipotez, araştırmanın kapsamı, araştırma yöntemi ve veri toplama teknikleri, araştırmanın düzeni ve yararlanılan kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

II. Bölümde iç mimarinin kapsamı ele alınacak ve iç mimari hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır. Kavramsal yaklaşımla birlikte iç mimarinin diğer alanlarla olan benzerlikleri ve farklılıkları anlatılacak ve iç mimarinin öğeleri belirtilecektir. Daha sonra ise iç mekan tasarımının değerlendirilmesi konusu ortaya konacaktır.

III. Bölümde halk kütüphanesi iç mimarisi ele alınacaktır. Halk kütüphanesinin işlevleri genel olarak belirtilecek, iç mimarinin ülkemizdeki kütüphanelerde nasıl uygulandığı konusuna açıklık getirilecek, halk kütüphanesi binasının alanları ve donatımı hakkında bilgi verilecektir.

IV. Bölümde ise araştırma yaptığımız üç kütüphane olan Cebeci H.K., OR-AN S.Y.H.K. ve Yenimahalle İ.H.K.'da kullanıcılar üzerine uyguladığımız anket sonuçları, iç mimari sanat dalının tasarım ilkelerine göre incelenecektir.

V. Bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilecektir.

I.6. KAYNAKLAR

Araştırmaya yönelik olarak gerekli kuramsal bilgilere ulaşabilmek amacı ile ayrıntılı bir yayın taraması yapılmıştır. Taramalar, Hacettepe Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi'nin ve Milli Kütüphane'nin kataloglarında yapılmıştır. Çalışmamızda kullanılan temel başvuru kaynakları şunlardır:

Library and Information Science Abstract	(1969-2004)
Türkiye Makaleler Bibliyografyası	(1970-2000)
Türkiye Bibliyografyası	(1970-2000)

Türk Kütüphaneciliği: Dizin I	(1952-1992)
Türk Kütüphaneciliği: Dizin II	(1993-2000)
Encyclopedia of World Art	(1968, 1971, 1972)
Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü	(1998)
Türkçe Sözlük	(1998)
Redhouse Sözlük	(1996)
İmlâ Kılavuzu	(1996)

Yapılan kaynak taramasında hem Türkçe, özellikle de yabancı literatürde doğrudan halk kütüphanesi iç mimarisi ile ilgili çok az kaynağa rastlanmıştır. Bu konuda başlıca Türkçe çalışmalar, Sezgen (1992) ile Onat (1989)' a aittir. Bu nedenle bu konuda otorite sayılan belirli birkaç kaynak temel alınmıştır. Kuşkusuz, bu durum ilgili konuda kaynaklar açısından “güncellik” sorunu da yaratmaktadır.

Bu kaynaklarda ve belirtilen kütüphanelerde tarama yapılırken kullanılan anahtar kelimeler aşağıdaki gibidir:

Interior	iç
Architecture	mimari
Interior and architecture	iç ve mimari
Design	tasarım
Interior and design	iç ve tasarım
Library and design	kütüphane ve tasarımı
Library and interior and architecture	kütüphane ve iç ve mimari
Library and building	kütüphane ve bina

Araştırma raporunun yazımında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün hazırladığı Yüksek Lisans Tezi ve Doktora/Sanatta Yeterlilik Tezi Yazım ve Basım Yönergesi (2000) kullanılmıştır.

II. BÖLÜM

İÇ MİMARİ

II.1. GİRİŞ

İç mimari, ülkemizde yeni fakat batılı ülkelerde tanınmış, benimsenmiş ve geniş uygulama alanı bulmuş bir sanat dalıdır. İç mimarinin kütüphanecilik bilim dalıyla da yakından ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü kütüphaneyi oluşturan 5 ana unsurdan birisi binadır. Günümüzde kütüphane binalarındaki mekanların işlevsel ve estetik olabilmesi için mekan tasarımında iç mimari sanat dalına ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle, iç mimari, kavramsal olarak ele alınıp, bu sanat dalının ilişkili olduğu bilim ya da sanat dallarından ayrıldığı noktalar belirlenmeye çalışılacaktır. Daha sonra iç mimarinin kapsamı değerlendirilecektir.

II.2. İÇ MİMARİ (TANIM)

Hasol (1998: 214) “içmimarlık” kavramının tanımında iç mimariyi “bir binanın iç bitirme ve donatım işlerini yapma sanatı” diye açıklamaktadır. Hasol, “iç” ve “mimari” kelimelerini birleşik kullanmıştır. Sıfat olarak “iç” kelimesi İngilizcede “interior” “iç, içerideki, dahili”; isim olarak da “iç yerler”, “iç kısım” anlamında kullanılmaktadır (Redhouse: 1996). Aynı eserde (Hasol

1998: 316) “mimarlık” kavramı da insanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, eğlenme, dinlenme, çalışma gibi eylemlerini sürdürmeleri için gerekli mekanları, estetik, işlevsel gereksinimleri, teknik ve yönetsel zorunluluklarla bağdaştırarak inşa etme sanatı; başka bir tanımlamayla, yapıları ve fiziksel çevreyi tasarlama ve inşa etme sanat ve bilimi olarak tanımlamaktadır.

Görüldüğü üzere, mimari, insan ihtiyaçlarından biri olan barınmayı sağlamak için gelişmiş bir sanattır; mimarlık, insanların, içerisinde faaliyetlerini sürdürebilmeleri için çeşitli mekanlar oluşturmayı amaçlamaktadır. İç mimarlık da oluşturulmuş bu mekanlarda düzenlenecek etkinliklerin daha verimli olabilmesi için yapılacak işlemleri geliştirecek olan bir sanat dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı tasarım firmalarının bu terimi 1970’lerde kullanmaya başladığı söylenmektedir ki, bunun nedeni, yaptıkları işi bir kavram ile tanımlayabilme ihtiyacıdır (Kurtich ve Eakin 1996: 3). Bunun nedeni de bu firmaların tasarımcılar ve mimarlardan bir çok farkı bulunan işleri yapmalarından kaynaklanmıştır. Sonuçta ortaya çıkan iç mimari alanı günümüzde bir sanat dalı olarak kabul edilmektedir.

Bugün gelinen nokta sonucunda iç mimarinin tanımı şu şekilde verilmektedir: “İç mimari insan ihtiyaçları için doğal bir oluşum, gelişim ve tamamlanmadır” (Kurtich ve Eakin 1996: 3). Aynı yazara göre iç mimarinin açıklanmasında çeşitli yolların bulunduğu, bunların ilkinin; iç mimarinin birleşmiş iç mekanlardan oluşmuş bir dış cephenin şekil verdiği bütün bir binada yapılan işler, ikincisinin, daha önce tamamlanmış olan mimari bir yapının içinin tamamlanması, diğerinin ise, iç mekanların tasarımının, odak noktası olarak alınması kaydıyla tarihi olsun ya da olmasın binaların korunması, yenilenmesi veya restorasyonu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, iç mimari sadece, işlevsel ve teknik gereksinimleri değil, aynı zamanda, bitmiş bir yapıda ve herhangi bir tasarım programında, kendine has estetik potansiyeli sonuna kadar kullanmayı da gerektirmektedir. İç mimari, mimariden ayrı düşünülmemelidir. Bu, sanat, mimari ve iç tasarım arasında bir bağdır (Kurtich ve Eakin 1996: 3).

Kısaca iç mimari, “İnsanın, içinde her türlü faaliyetini sürdürebileceği mekanları, gerektiğinde yapısal özelliklerini de değiştirerek, uygun donatı elemanları kullanarak, kendine has yöntem ve tekniklerle, mekandaki işlevsel, estetik ve ekonomik özellikleri göz önünde bulundurarak, diğer ilgili alanlarla bütünleşik bir şekilde düzenleyen bir sanat dalıdır.” şeklinde tanımlanabilir.

II.3. İÇ MİMARİ SANAT DALININ İLİŞKİLİ OLDUĞU ALANLAR

Kurtich ve Eakin (1996: vii) iç mimariyi, insanın yerleşmesi ya da oturması, rahatı ve zevki için gerekli, mimarın tüm ruhunun bir keşfi olarak tanımlarken; Hasol (1998: 135) dekorasyonu, yapıların içinde veya dışında uygulanan bezeme işi olarak açıklar. Mimari ise insanın yaşaması için gerekli olan binaları estetik, sağlamlık ve işlevsellik öğeleri ışığında inşa etme sanatıdır. İç mekan tasarımı hem iç mimaride hem mimaride hem de dekorasyon uygulamalarında kullanılan bir süreçtir. Endüstriyel tasarımda tasarımcılar, sadece donatı elemanlarını örneğin; mobilya, kapı, çeşme, bardak, ampul vs. tasarlamaktadırlar. İç mimarların da mobilya tasarımı yaptığı görülmektedir. İnşaat mühendisliği ve diğer teknik alanlarda çalışan uzmanlar tüm bu belirttiğimiz meslek gruplarıyla bir binanın planlama, inşa ve donatım aşamalarında birlikte çalışabilmektedirler. Fakat iç mimari eğitimi, teknik resim, peyzaj, mimari tasarım, iç tasarım, dekorasyon ve endüstriyel tasarımla ilgili uygulamaları kapsamaktadır. İç mimari sanatı hem bu alanların bütünleştiği hem de kendine has özellikleri olan bir sanat dalıdır.

Ballast’a göre (1992: 17) dekorasyon terimi; dekorasyon, süsleme ve iç mimaride kullanılan taşınabilir hareketli donatı elemanlarının konumlarının odağını kapsamakta: renk, mobilya, halı, perde ve korniş detayları, ahşap kaplama ve mevcut mekandaki ilgili konfor ve huzuru sunacak benzer unsur-

ları içermektedir. Dekorasyon işi, daha çok iç mekandaki estetiği arttırmak için oluşturulmuş bir uygulama alanıdır.

Mimari veya mimarlık, “Encyclopedia of World Art”⁵ adlı eserin “architecture” maddesinde; “bina yapımının sanatı ve tekniği” biçiminde tanımlanmaktadır. Hasol’un (1998: 316) daha önceki tanımını tekrar edecek olursak, insanların yaşamasını kolaylaştırmak ve barınma, eğlenme, dinlenme, çalışma gibi eylemlerini sürdürmeleri için gerekli mekanları, estetik, işlevsel gereksinimleri, teknik ve yönetsel zorunluluklarla bağdaştırarak inşa etme sanatı; başka bir tanımlamayla, yapıları ve fiziksel çevreyi tasarlama ve inşa etme sanat ve bilimidir. Yine, Hasol (1998: 214), sözlüğündeki “içmimari” maddesinde “normalde içmimari eğitimi mimarlık eğitiminden sonra verilir” demiştir. Fakat Kurtich ve Eakin’in iç mimarının kendine has bir sanat dalı olduğuna yönelik açıklamaları vardır. Kurtich ve Eakin’e (1996: vii) göre, iç tasarım mimariden ayrıdır. Bir çok önemli tasarımcının iç mimariyi mimariden ayrı bir uygulama olarak görmelerinin sebebi, mimarının, iç mekan tasarımlarının gittikçe durgunlaşmasına engel olamamasıdır. İç mekan tasarımıyla uğraşan mimarlar ile güzel sanatlar alanında eğitim gören iç mimarlar birbirlerinin alanlarını yok sayarak bu ayrılığı desteklemişlerdir. Bu bölünme, enformasyon, teknoloji, ekonomi, siyaset ve sosyal gereksinimlerle oluşan karmaşık gelişmeler karşısında iç mimarların artan uzmanlaşmaları sayesinde gelişmiştir. Yukarıda, mimariye bağlı bir iç tasarımdan söz edilmektedir. İç mimarlık, mimarlığın bir alt dalı olan iç mekan tasarımı kavramı ile benzerlik göstermektedir. Ballast (1992: 19), bu çok ince farkı şöyle açıklamaktadır: “daha çok ABD’de kullanılan iç mekan tasarımcısı terimi Avrupa’da iç mimar terimine karşılık gelmektedir.” Görüldüğü üzere, bu iki terimin normalde aynı unsurları içerdiği de görülmektedir. Buna bağlı olarak iç mimarın yaptığı iş, mimarın yaptığı işten çok farklı olarak mekanın ana hatlarının, odaların ayarlanmasıyla ve teknik konuların (ışıklandırma ve akustik) halledilmesiyle ilgilidir. Hatta ABD’de mimarın iç mekandaki faaliyeti yasalarla kısıtlandırılmıştır.

⁵ “architecture”. “Encyclopedia of world art”⁵: cilt I Rome : McGraw – Hill,1968.

Bu mesleklerle birlikte yine iç mekan tasarımı yapan “ofis veya büro tasarımcıları” da vardır. Bunlar sadece bu alan üzerinde uzmanlaşmış firmalardır (Ballast 1992: 19). Endüstri tasarımı ise endüstri ürünlerini kullanılma amaçlarına uygun biçimlendirme sürecidir (Hasol 1998: 437). Bu terim tamamen makineleştirilmiş işlemlerle seri üretim için olan sanatçı tasarımlarına karşılık kullanılmaktadır (Encyclopedia of World Art 1971: 90). Endüstriyel ürünler alanında tasarımcılar ve tasarım firmaları tipik olarak alet, mobilya, madeni eşya, ışık teçhizatı gibi endüstriyel tasarımın bazı ürünleri iç tasarımda kullanılan unsurlar haline gelmiştir. Endüstriyel tasarımcılar otomobil, gemi ve uçakların iç mekanlarıyla da ilgilendikleri için çoğu dükkan, restoran ve benzer projeleri tasarlamak için bir adım daha önde olmuşlardır (Ballast 1992: 22). Buna ek olarak artık büyük bir sektör haline gelmiş sergi ya da stand tasarımı da her ne kadar bazen iç mimarinin bir uğraşı alanı olarak düşünülse de genellikle endüstriyel tasarımcıların görevleri arasında olduğu söylenebilmektedir (Ballast 1992: 22). Fakat, örneğin, ülkemizde yapılan iç mimari eğitimi, sergi veya fuar standı veya pavyonu tasarımlarını da kapsamaktadır. Bu uygulamalar özellikle proje derslerinde önemli yer tutmaktadır.

İnşaat mühendisleri, binaların yapısal ve mekanik donanımı ile ilgilenebilmektedirler. İnşaat mühendislik uzmanlığı⁶ büyük binaların karışık çelik çerçeveleri ve betonları için gereklidir. Daha basit yapıların tasarımı binanın sağlamlığı için genellikle bir mühendis tarafından kontrol edilir. (Ballast 1992: 22). İnşaat mühendisliği; strüktür tasarımı⁷, hidrolik⁸, sulama, su getirme, su yapıları, kanalizasyon, yol ve köprüler, demiryolu, havaalanları, zemin mekaniği vb. alanları kapsayan mühendislik koludur. Günümüzün koşulları ve bilim alanlarının genişliği, bir inşaat mühendisinin bu dallardan sadece birinde uzmanlaşmasına el vermektedir. İnşaat mühendisinin bina yapımındaki

⁶ Türkiye’de “Yüksek Mühendislik”

⁷ Strüktür tasarımı: Bir yapının taşıyıcı sisteminin belirlenmesi ve yükleri taşıyan öğelerin ekonomik şekilde boyutlandırılması işi (Hasol 1998: 418)

⁸ Hidrolik: Suları sevk etme ve yararlı hale sokma bilimi (Hasol 1998: 206)

görevi, mimarla işbirliği içinde taşıyıcı⁹ sistemin tasarımını ve hesaplarını yapmak, strüktürün uygulanmasını yönetmek ve denetlemektir (Hasol 1998: 219). Ayrıca, bir bina, yapım aşamasındayken binanın diğer özellikleriyle ilgilenen uzmanlara, teknik ve mekanik ara elemanlara gerek duyulmaktadır. İç mimar binanın yapım aşamasında bu kişilerle çalışmaktadır. Böylesine geniş bir uygulama alanı olan bina inşası işinde, iç mimarların fonksiyonelliği yakalamaları için, bu alandaki profesyonellerle koordineli çalışması ve gerektiği yerde müdahale etmesi gerekmektedir. Böylece iç mimarlar bir binanın, planlanma, kağıda dökülmesi ve inşaa aşamalarında, bina inşası bittikten sonra hem de bina onarımının gerektiği durumlarda ortaya çıkabilmektedirler. Kurtich ve Eakin (1996: 123, 126) buna “constructed interior architecture” demektedirler. İnşaat iç mimarisi, binanın bütün kompozisyonunu oluşturan bölümleri ortaya çıkarmakta ve bu bölümleri değerlendirmektedir. Yani bütün olarak ele alınmış bir binadaki kullanım alanlarını belirlemekte ve o alanlar en iyi şekilde donatılmakta, işlevsel hale getirilmektedir.

Böylelikle iç mimari kapsadığı alan itibariyle insan ve mekan ilişkisini en iyi şekilde oluşturmaya çalışmaktadır. İç mimar, yapı ve malzeme konusunda da söz sahibidir. İç mimarlar bu yeteneklerini binaların uzun yıllar ayakta durması, eski binaların tekrar eski şekillerini koruması için, yine eski binaların yenilenmesi ve değişik kullanımlar amacıyla uyarlanması için de kullanmaktadır.

İç mimari sanatını diğer benzer alanlardan ayıran en büyük özellik, yapılacak mekan tasarımında bir kavramdan yola çıkılacak olmasıdır. En önemlisi ise tasarım aşamasının belli kurallar içinde sürmesidir. Ayrıca iç mimarinin kapsadığı dekorasyon uygulamasıyla yapılan yerleştirmeler göze de hitap edecektir. Fakat iç mimaride önemli olan, kuşkusuz sadece göze hitap etmek değil işlevselliği yakalamaktır.

⁹ Taşıyıcı: Yapının maruz kaldığı çeşitli kuvvetleri ve zorlamaları karşılayan bölümleri meydana getiren yapı bileşenleridir. (Hasol 1998: 440)

II.4. İÇ MİMARİ: KURAMSAL YAPI

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, iç mimari sanatı, mimarlık sanatı ve bilimi, dekorasyon, iç mekan tasarımı ve diğer alanları kapsayan öğeler içermektedir. Aşağıda açıklanacak olan bu öğeler içerisinde temelde mimari, dekorasyon unsurlarını içeren ve kendine has öğeleri barındıran iç mimari sanatında dünyada ve ülkemizdeki gelişmeler çok yenidir. Bu yüzden görüştüğümüz iç mimarlar göre otorite olarak kabul edilen Kurtich ve Eakin (1996)'in eseri bizim araştırmamızın bu bölümü için temel oluşturacaktır. Ayrıca Ertek (1994)'in tezi de ülkemizde yapılan temel çalışmalardan birisidir. Kuşkusuz bizim bu çalışmada ortaya koyacağımız açıklamaların kendi alanımızdaki uygulamalara ışık tutacak nitelikte olması hedeflenmektedir.

İç mimarinin amaçları olan görsel etkiye ulaşmak ve işlevselliği ortaya koymak açısından en önemli unsur iç mekan tasarımıdır. Tasarım, tasarımı yapmak işi veya tasarımı olan biçim olarak tanımlanır (Hasol 1998: 437). İç mekan tasarımı ise, oluşumu bünyesinde yer alan iç mekanların planlaması, düzenlemesi ve tasarımıdır (Ertek 1994: 5). Aslında, iç mimarinin alanı da iç mekan tasarımı ya da mekan tasarımıdır. Bu fiziksel düzenlemeler, barınma ve korunma için gereken temel gereksinimlerimizi karşılamaktadır; etkinliklerimizin oluşunu etkilemekte ve bu etkinliklere sahne yaratmaktadırlar; isteklerimizi besleyerek, hareketlerimize destek veren olguları ifade etmekte ve dış görünüşümüzü, ruh halimizi ve kişiliğimizi etkileyebilmektedirler. “Bu nedenle, iç mekan tasarımı, iç mekanların fonksiyonel olarak geliştirilmesi, estetik açıdan zenginleştirilmesi ve psikolojik açıdan değerlendirilerek ele alınmasıdır” (Ertek 1994: 85). Tasarımın genelde tanımı da bu yöndedir: “Tasarım bir sanat çalışmasına bütünlük ve yoğunluk veren görsel ve ruhsal bir düzenlemedir” (Encyclopedia of World Art 1971: 356).

Tüm tasarımların amacı, belirli hedeflere ulaşmak üzere, çeşitli parça ve bölümleri uyumlu bir bütün haline getirmektir (Ertek 1994: 85). O mekana giren bir insanın ilgisi sadece ilk bakışta cezbedilmek değil aynı zamanda tasarımın tüm bölümlerini algılamayı yeterince uzun sürdürmek ve tasarımı bir bütün olarak anlamaktır (Encyclopedia of World Art 1971: 356). İç mekan tasarımında seçilmiş elemanlar, fonksiyonel, estetik ve davranışsal bir çerçevede üç boyutlu olarak düzenlenirler.

İç mekan tasarlanırken hazırlanan çeşitli projeler ve tasarımlarda, bir çıkış noktası vardır. İşte bu çıkış noktası iç mimaride “kavram” olarak belirtilmektedir. Kavram, doğada yaşayan canlı bir varlık, eşya veya her türlü somut cisim olabilir. Örneğin “gemi”, “balık”, “su”... m, bunu doğrulamaktadır:

İç mekanların tasarlanmasında tek bir odadan, birbiriyle ilintili bir dizi mekana, küçük çaplı projelerden, çok katlı karmaşık iç mekanlara kadar tasarım olgusu, özünde tek bir imge, fikir ya da duygudan kaynaklanarak, tüm tasarımı kavrayan bir karaktere ulaşabilir. Bu da tasarımda, kavramsal yaklaşımı oluşturmaktadır.

...iç mekan tasarımı ve tasarım kavramları, insan gereksinimlerinden kaynaklanır. Bu durum, iç mimariyi güzel sanatların diğer dallarından ayırmaktadır. Sanatçı iç duyumsamalarını, çeşitli şekillerde tasarlamakta, resmetmekte ya da ortaya koymaktadır (Ertek 1994: 107).

Kısaca kavram, iç mekan tasarımında dikkate alınan ve yaratıcılığı destekleyen önemli bir ögedir.

II.4.1. Mobilya ve Donatı

Mobilya, insanlığın günlük varoluşundaki esastır. Çünkü insanlar gece ve gündüz mobilyayla iç içe yaşamaktadırlar. Mobilya tasarımı tek bir mesleğin özel bir uğraşı olmamıştır. Mimarlar, tasarımcılar, ressamlar, mü-

hendisler, ustalar, halıcılar ve yetenekli amatörler mobilya tasarlayabilmişlerdir. Mobilya, mimari olarak iç mimariyle olan bütünlüğünde ana faktör oluşu nedeniyle iç mimarların ilgi odağı olmuştur. Mobilya hem iç mimarının uygulama alanlarını arttırmakta, genişletmekte ve zenginleştirmekte hem de yaşama ve çalışma fonksiyonuna anlam kazandırmaktadır. Fakat mobilyanın bir iç mekan donatısı olduğu düşünülürse, bu donatının bulunduğu iç mekan tasarımının farklı meslekteki insanlar tarafından yapılmasının normal olduğu fikrine herkes katılmamaktadır (Kurtich ve Eakin 1996: 305).

Mobilya iç mekanın fonksiyonelliğini açıklamaktadır. “İyi” mobilya kapladığı ortamdaki hazzı arttırmakta, “kabul edilebilir” mobilya, faydacıl kimse-leri aşan kavramsal fikirleri açıklamakta, “sıra dışı” mobilya mimari mekanı birleştirmekte ve bu mekanın tanımlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. “İyi, kabul edilebilir, sıra dışı” terimleri bütçenin boyutuyla ilgili değildir. Büyük ve sınırsız bütçe, gerçekten yaratıcılığa zararlı olabilmektedir. Bazıları iç mimarının özel bir paketi olan mobilyanın mekanı insanlaştırdığını düşünmektedir.

Mobilya, bazı koşullarda mimari mekanda, insan yaşamından çok daha kuvvetlidir. Geleneksel olarak dekoratörlerin böyle bir gücü bulunmakta ve dekoratörler heyecan verici süslemeler yaratabilmektedirler. Yaptıkları süslemeler, ortamda yaşayacak insanın mizacını, özel eşyalarını, rahatlık gereksinimini, ortamın atmosferini, rengini, ışığını, tekstilini büyülemektedir. Uygun tasarım diliyle ve detaylarıyla meşgul edilmeden, dekoratör, enerjik çözümlere vararak kuralları yıkmaktadır. Mimarlar her ne kadar iç mekanlar konusunda eğitim alıyor da olsalar, uygulamada yetersiz kalmaktadırlar (Kurtich ve Eakin 1996: 305).

Yeni iç mimari mesleği, mimarının gelişimi, iç tasarımcı ve usta arasındaki paralelliği sentezleyerek ortaya çıkarmayı araştırmaktadır. Bu bireysel yeteneklere göre ayrılık göstermiş, tarih boyunca ortaya çıkan büyük iç mekanlar bu entegrasyonun bir sonucu oluşmuştur. İç mimari ise bu disiplin-

lerin çapraz döllemedir (Kurtich ve Eakin 1996: 305). İç mimari, hem mimarın hem tasarımcının iç mekandaki pozitif yaklaşımlarını bir araya getirmesini sağlar. İç mimar tasarım problemlerinin unsurlarının hepsini bir araya getirmektedir.

II.4.2. Yapı ve Malzeme

Yapı, “karada veya suda bayındırlık veya iskan ereğiyle kurulan köprü, yol, tünel, baraj, bina gibi tesisler ile bunların yer altı ve yer üstü inşaatıdır. Bir yapının meydana getirilmesinde en önemli öğeler, gereç, teknoloji, biçim, fonksiyon ve ekonomidir”. (Hasol 1998: 479) Yapı ögesi, iç mimarinin ilgilendiği bir çok elemanı içinde barındırdığı için önemli görülmekte, içeriği çeşitli biçimlerde açıklanmaktadır.

Yapı dış çeperi, dış duvarlar, pencereler, kapılar ve çatıdan oluşur. Bu elemanlar iç mekanı dış etkilerden korur ve barınak oluştururlar. Strüktürel özelliği olmayan bölücü elemanlar, (bölücü duvarlar, bölücüler, asma tavanlar) iç mekanı çeşitli şekillerde bölümlere ayırırlar. Genel olarak kendi ağırlıklarından başka yük taşımazlar. Mekanik ve elektrik sistemleri, iç mekan için gerekli çevresel konfor sistemlerini sağlarlar ve iç ortamı yaşanabilir hale getirirler. Isıtma, havalandırma, nemlendirme, temiz su tesisatları, atık su ve çöp sistemleri ile elektrik ve aydınlatma tesisatları, bu kaynaklardandır (Ertek 1994: 58, 59).

Burada sıralanan öğeler yapı donanımı diye de adlandırılabilir. Geleneksel yapı öğeleri; taşıyıcılar ve örtü olarak iki genel bölüme ayrılmaktadır. Taşıyıcılar, sürekli taşıyıcı aynı zamanda sınırlayıcı olan duvarlar ve tek taşıyıcılar; örtü ise düz ve eğrisel örtü olarak incelenebilir (Hasol 1998: 479).

Biraz daha ayrıntılı bir biçimde sıralayacak olursak, yapı malzemeleri ya da gereçleri: kereste, çimento, kireç vs, yapı elemanları, tuğla, kiremit,

karo, ahşap ya da metal levhalar vs., yapı donatı elemanları ise, sabit ve sabit olmayan mobilya ile çeşitli cihazlar ve soğutma, ısıtma, pişirme, yıkama vs. tesisatlarıdır (Hasol 1998: 479). İç mekan tasarımı yapılırken inşa ve yapı sistemlerinin ve strüktürünün ne şekilde oluştuğuna ve iç mekanı ne şekilde etkilediğine dair bilgiye gereksinim vardır. Bu anlayış iç mekan tasarımcısına, mimari bir mekanın gerçek yapısal özelliklerini yansıtmada ve etkin olarak çalışabileceği, ekleme ya da eksiltmelerle yeni öneriler sunabileceği bir ortam hazırlamaktadır.

İç mekanda kullanılan yapı unsurları genel olarak şöyle sıralanabilir;

Duvarlar, bacalar, kapılar, pencereler, vitrinler, duvar kaplamaları, dolaplar, ısıtıcı eleman radyatör örtüleri, tavan kaplamaları, bölmeler, şömineler (Şanıvar 2000), merdivenler, odalar (Erarslan 2000, 37, 73) . Özetle, iç mimari, yapı ve malzeme unsurları ile iç mekanı kullanıcının ihtiyaçlarına üst düzeyde cevap vermeye olanak sağlayacak biçime getirmektedir.

II.4.3. Renk ve Doku

“Işığın eşya üzerine çarpmasıyla yansıyan ışınların niteliğine göre gözde oluşan duyumlardan her biri” (Hasol 1998: 379) ya da “Işığın kendi öz yapısına veya cisimler tarafından yayılma şekline bağlı olarak göz üzerinde yaptığı etki”¹⁰ (ML 1972: 528) şeklinde tanımlanan renk, şekil ve doku gibi tüm formların bağımsız özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çevresel oluşumlarımızda renk tüm mekanı sarmaktadır. Objelerde algıladığımız renkler, form ve mekanı aydınlatan ışıkla varılmaktadır. Işık olmadan renk olgusundan bahsedilememektedir. Renkler insan hayatında önemli bir yer tutmakta, iç mekânın insan üzerindeki görsel etkisinde önem taşımaktadır. Renkler insan üzerinde etkili olan neşe veya can sıkıntısı, aktiflik veya pasiflik yaratan kuvvetlerdir. Büroları, okulları, iş yerlerini renklendirme, verimi arttırmakta veya düşürmektedir. Örneğin renk, hastanelerde, hastanın iyi-

¹⁰ "renk veya reng". Meydan Larousse X, (1972), 528.

leşmesini hızlandırmaktadır (Neufert 1979: 34). Akınoğlu (1997: 132)'na göre, iş yerlerinin duvarlarının ve döşemelerinin, ortamın ısısına göre serinlik veya sıcaklık hissi verecek şekilde boyanması iş verimi üzerinde olumlu etki yapmaktadır.

Mekan genişletme ve daraltmak da, dolaylı yollardan mekan etkisini baskılı veya serbest yapmak şüphesi, dolaysız olarak tek tek renklerin itici kuvvetinden kaynaklanmaktadır. İtici kuvveti olan renkler bir mekanda küçük yüzeyler için, itici kuvveti zayıf olan renkler, bir mekanda büyük yüzeyler için uygundur. Sıcak renkler aktif, heyecan verici ve teşvik edici, soğuk renkler, pasif sakinleştiricidir ve ie dönüklük etkisi yapmaktadır. Renklerin etkisi aydınlığa ve etki ettiği mekana bağlıdır (Neufert 1979: 34).

Bir iç mekanı, iç mimari açısından çekici ve estetik duruma getirmede renk ögesinin ciddiyetle ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Renkleri daha iyi algılamada kuşkusuz donatı elemanlarının dokusu da etkili olmaktadır. Doku,

“Düzlemlerin  boyutlu strktrnden kaynaklanan yüzey özel-likleridir. Doku, bir yüzeyin değişken; düz olma ya da przly olma düzeyini belirtmek için kullanılır. ...nesnel ve görsel olarak iki başlık altında incelenebilir. Nesnel doku, dokunmayla hissedilebilir, görsel doku sadece gözle algılanabilir. Tüm nesnel dokular aynı zamanda görsel doku da oluştururlar. Görsel doku ise yanılısama ile algılanabilir ya da nesnel dokuya da sahip olabilir.

...

Tüm malzemeler belirli değerlerde doku özelliği gösterirler. Bir doku ne derecede küçük ölçekli ve sıksa, o derece düzgün ve yumuşak algılanır. Bazı kalın dokular bile belirli bir uzaklıktan sonra yumuşak algılanabilirler.

...

Işık, doku algımızı etkiler ve bu etki, aydınlattığı yüzeyin yapısıyla bağlantılıdır (Ertek 1994: 149-151).

Kısaca iç mimaride renk ve doku birbirini bütünleyen, etkileyen iki öğedir. Bu nedenle, bu öğelerin birbiriyle uyumlu olması ve bütünlük içinde ele alınması gerekmektedir.

II.4.4. Aydınlatma

İç mekan tasarımının önemli öğelerinden birisi de aydınlatmadır. Bu öğe hem estetik hem işlevsel açıdan dikkate alınmaktadır.

Işık, iç mekanın gerçek canlandırıcısıdır. Işık olmadığına hem görünür bir form, renk veya doku, hem de görünür bir sınırlayıcı olmaz. Aydınlatma tasarımının ana fonksiyonu; iç çevreye ait mekanı ve formları aydınlatmak ve kullanıcıların aktiviteler yüklenmesine yardımcı olmak ve bu işleri uygun sürat, titizlik ve rahatlıkla yapmalarını sağlamaktır. (Ertek 1994: 154, 155).

Genelde iki tip aydınlatma yönteminden yararlanılmaktadır: Doğal aydınlatma ve yapay aydınlatma. Doğal aydınlatma, gün ışığından yararlanılarak yapılan aydınlatmadır. Bu aydınlatmada ışığın tek taraftan, yani tepeden ya da her iki taraftan gelmesine özen gösterilmektedir. Mekanda yapılacak eylemin niteliğine göre saptanacak olan bu aydınlatmada, pencerelerin güney-doğu veya güney-batıya açılmasına, yeterli büyüklükte olmasına, pencere alanlarının taban alanlarına olan oranlarına dikkat edilmeye çalışılmalıdır. Doğal aydınlatmanın yetersiz olduğu ya da hiç olmadığı mekanlarda bu tür aydınlatmalar tercih edilmektedir.

Yapay aydınlatmalarda ışık yoğunluğu lüks adı verilen bir birimle ifade edilmekte ve normal olarak kabul edilen bir aydınlatmada normal ışık yoğun-

luğunun 300-500 lüks arasında olması gerektiği belirtilmektedir. Bu tür aydınlatmada ışık kamufle edilmeli veya duvara çarpıp göze gelmelidir (Akınoğlu 1997: 134).

İç mimaride, mekanları oluştururken ulaşması gereken temel amaçlardan ikisi mekanın estetik görünüm ve işlevsel kullanımıdır. Bu amaca ulaşmak için iç mimari tasarım ilkelerini kendine özgü yöntem ve tekniklerle uygulamaktadır.

II.5. TASARIM

II.5.1. Görsel Etki

Bir mekanın kullanıcı tarafından beğenilmesi için, mekanın onu etkilemesi zorunludur. Etkilenerek mekanı beğenen kullanıcıda o mekana ilişkin olumlu düşünceler oluşacaktır. Bu nedenle iç mekan donatılırken, hangi amaca yönelik kullanılıyor olursa olsun, o mekanın kullanıcılar üzerinde bir etki bırakması amaçlanmaktadır. Mekan, orada yaşayan, oraya ilk kez giren ve herhangi bir şekilde orayı gören insanlarda mekanın görseelliğinden kaynaklanan çeşitli hisler bırakmaktadır. Bu hisler görme eylemiyle birlikte gerçekleşmektedir.

Görmenin birincil algı olması dolayısıyla tasarım ve tasarım fikirlerinin arkasında yatan gerçeklerin kullanıcıya ulaşmasıyla temel tasarım, hem bilimsel hem de sanatsal alan olan “görsel algı” ile yakından ilgili olmuştur. Bu bilim, görme yetisinin zihinsel olarak nesnelere anlamlandırılmasını araştırmaktadır. Tasarımcının amacı tasarlanmış yerin gerçekliğinin tasarımcı tarafından anlatılmak istenen belli fikirlerin en uygun şekilde ifade edilmesidir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi nesnelere görsel biçim, boyut ve dokularını algılamamız, onları, içinde görüntülediğimiz mekanda; bu nesnelere görsel

olguları arasındaki ilişkiler düzeninden kaynaklanmaktadır. Görmek, nasıl bir şey olduğunu anlamak ve ortamın içinde bulunmak, bize o ortam hakkında deneyim kazandırmaktadır.

Bir eşya ya da mekan, sessiz veya canlı, neşeli ya da stresli, katı ya da hayalperest olarak görülebilmektedir. Örneğin, insan ateş ve güneş ışınlarının sıcak ya da ılık olduğunu bilmekte ve bu yüzden kırmızı ve turuncu renkleri buna göre değerlendirmekte, masaların ve kutuların keskin kenarlarını görmekte, perdelerin yumuşak yapılarını ve süslü dokumaların yumuşaklık duygusunu oluştururken bunların sert ve keskinliği hissettirdiğini bilmektedir (Ballast 1992). Yazarın bahsettiği bu duyguları iç mekanlara yansıtan araçlar tasarımcılardır. Tasarımcılar için “doğa” ile “yapay mekan”ı birleştiren ve uygulayan araçlar da diyebiliriz. Doğanın insanda bıraktığı bu hisleri, tasarımcı, mekandaki görsel etkiyi oluşturmak için kullanmaktadır. İnsan yapımı tasarımlar çevresel tepkilerin organizasyonunu sağlamakta, böylelikle temel tasarım, bütünlüğün yapısıyla beraber giden bireysel unsurların incelenmesiyle başlamaktadır. İnsan ihtiyaçları ile iletişim kurabilmek için mekanı tasarlamak ve kullanıma sunmak ve kullanıcının o mekandaki etkiyi hissedebilmesi, tasarımcının sorumluluğu altındadır. Bu uygulamalar eğer uygun ve net bir şekilde ifade edilirse ve etkili şekilde açıklanırsa kullanıcı, o mekandan görme, dokunma ve kullanmayla ilgili memnuniyetini hissettirmektedir. Bazen mekanın kullanışlı ve dayanıklı donatı elemanları hesaba katılarak tasarlandığı ama görsel niteliğinin göz ardı edildiği doğrudur. İşte burada iç mimarın tek görevi, basit fiziksel gerçekliğin ötesindeki yapı tasarımının anlamında gizlidir (Ballast 1992). Bu da görme algısını etkileyen unsurların tasarımda kullanılmasıdır.

II.5.2. Tasarım İlkeleri

Bir iç mekan tasarımını estetik olarak değerlendirmek istediğimiz zaman mekandaki bazı özellikleri bilmemiz gerekmektedir. İç mimari’de, çoğunlukla, mekan kullanıcılarının görsel algılarını olumlu yönde etkilemek için

mekan tasarımında uyulması gereken bazı tasarım ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler form, denge, uyum, birlik, çeşitlilik, ritim, vurgudur.

II.5.2.1. Form

Bu ilkelerden ilki olan form, mekana estetik görünüm kazandırma ilkesi olması açısından çalışmada bahsedilen “biçim” kavramından ayrı düşünülmelidir. Buna göre bir mekanda kullanılan formun ortaya çıkışı Ertek (1994)'e göre şöyledir: “Bütün formların yaratıcısı noktadır. Nokta hareket halinde bir çizgi izi yaratır. İlk boyut olan çizgi, kendi yönünün dışında bir yönde genişlediğinde bir yüzeyi tanımlamaktadır. İki boyutlu olan düzlem ise yüzeyine dik veya eğri yönde genişlediğinde üç boyutlu bir hacim oluşturmaktadır.” Bu bağlamda form, mekanda üç boyutluluğun başlangıcı olarak algılanabilmektedir. Nitekim, nokta çizgi, düzlem ve hacim, formun birincil elemanlarıdır. Gerçekte görülebilen tüm formlar üç boyutludur. Formu tanımlarken, bu birincil elemanlar, karşılıklı uzunluk, genişlik ve derinlik boyutları, orana ve ölçek değerlerine göre değişiklik göstermektedir (Ertek 1994: 113). Form, bir mekanda görebildiğimiz üç boyutlu nesnelerin dış çizgileri, kapladıkları alan ve oluşturdukları hacim açısından değerlendirilebilmektedir. Örneğin bir iç mekanda pencerelerin yuvarlak oluşunu, o mekanın kullanıcısı, daire, çember, halka olarak algılayabilmektedir.

II.5.2.2 Denge

Ertek (1994: 166-167) denge ilkesini şöyle açıklamaktadır:

İç mekanlar ve bu mekanların, donatım, aydınlatma ve aksesuarları gibi elemanları, genellikle biçimlerin, ölçülerin, renklerin ve dokuların bir karışımını içerir. Bu elemanların nasıl organize edildikleri ise, fonksiyonel gereksinimlere ve estetik istemlere bağlıdır. Aynı zamanda, bu elemanlar görsel denge oluşturacak şekil-

de, ya da elemanların oluşturduğu görsel güçlerin arasında bir denge durumu ortaya çıkacak şekilde düzenlenmelidir¹¹.

İç mekandaki her bir elemanın biçim, form, ölçü, renk ve doku açısından belirli özellikleri vardır. Bu özellikler yerleşim ve yöneliş faktörleri ile birlikte her bir elemanın görsel ağırlığını ve mekanın bütünsel oluşumu içinde her birinin ne kadar dikkat çekeceğini belirler.

Resim 1’de görüldüğü gibi rafların yan yüzeyinde görülen kare formlarla masanın yan yüzeylerindeki kare formlar ayrı tür mobilya oldukları halde masa ve raflar arasında oluşan dengeyi göstermektedir. Kısacası, iç mekan düzenlemelerinde farklı donatı elemanları ve aksesuarları biçim, ölçü, renk ve doku açısından birbirleriyle denge oluşturmalarıdır.

II.5.2.3. Uyum

Uyum bir kompozisyondaki parçaların birleşimindeki veya kendi aralarındaki estetik tatmin sağlayan anlaşma veya etkileşim” (Ertek 1994: 172) olarak tanımlanabilmektedir. Görüldüğü üzere denge hem benzer hem de benzer olmayan elemanlar arasındaki dikkatli düzenlemeler ile birliği sağlarken, uyumun prensibi, biçim, renk, doku veya malzeme gibi ortak bir karakteristiği veya özelliği paylaşan elemanların özenle seçimini içermektedir. Bu, iç mekan düzenlemesindeki elemanlar arasında birliği ve görsel uyumu oluşturan ortak bir özelliğin tekrarı olarak da anlaşılabilir (Ertek 1994: 172). Resim 1’de rafların sağladığı uyum görülmektedir.

II.5.2.4. Birlik ve Çeşitlilik

Bir iç mekanda ortaya çıkan denge ve uyum, estetik görünümü olumlu açıdan etkilerken bu ilkelerin birlik ve çeşitlilik ilkesinden yoksun bulunmaları durumunda mekanda basit bir düzenlemeden ileri gidilemeyeceği sorunu

¹¹ Bkz. Resim 1

ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunu Ertek (1994: 174) şöyle ifade etmektedir: “denge ve uyumun, çeşitlilik ve etkileyiciliği dışlamadıkları, göz önünde tutulması gereken önemli bir noktadır. Bunun da ötesinde, denge ve uyumun sağlanmasındaki çabalar, kendi oluşumları içinde, benzer olmayan elemanlar ve özellikleri de barındırma eğilimindedirler.” Açıkçası, iç mekanda denge ve uyum gibi birlik ve çeşitlilik de olumlu görsel etki bırakmaktadır.

II.5.2.5 Ritim

Bir mekanda benzer ya da benzer olmayan donatı elemanlarının dizilişinde oluşturulan tekrar, görsel algıyı olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bir kütüphanede raflardaki kitaplar, bu ilke için en iyi örneklerden biri olarak gösterilebilir.

Ritmin tasarım prensibi, elemanların mekan ve zaman içindeki tekrarına dayanır. Bu tekrar, sadece görsel birlik sağlamaz, gözün ve beynin bir hat ve kompozisyon boyunca veya mekan çevresince hareketin ritmik devamlılığını da sağlar. Bu tekrarın en basit formu çizgisel bir hat üzerinde düzgün olarak sıralanmış özdeş elemanlardan oluşur. Bu doku oldukça monoton da olsa, ön plandaki elemanlara geri planda bir ritim oluşturmak veya dokusu olan çizgi, sınır ve kesintileri belirlemekte yardımcı olabilir (Ertek 1994: 176).

İç mekan düzenlemelerinde, tasarım ve uygulama aşamalarında form olgusu kendiliğinden ortaya çıkabilmekte ya da tasarımcı tarafından oluşturulabilmektedir.

II.5.2.6. Vurgu

İç mimarideki iç mekan tasarımını, mimarideki iç mekan tasarımından ayıran en belirgin özellik doğadan bir kavramla yola çıkılmasıdır. Bu kavram,

iç mekanın karakteristiğinin ortaya çıkmasında en büyük etken olabilmektedir. Mekan tasarımında kavram, mekanda yapılan vurgulamalarla ortaya çıkabilmektedir.

Vurgu prensip olarak, bir iç mekanda baskın ve ikincil elemanların bir arada varlıklarından oluşur. Herhangi baskın bir elemanı olmayan tasarım, sıkıcı ve monoton olabilecektir. Ancak bir tasarımda, çok fazla sayıda baskın eleman yer alıyorsa, boğucu ve yorucu bir etki yaratarak tasarımın gerçek kavramını gözden kaçırabilir. Bu nedenle bir tasarım tüm bölümleri bütünsel kavram ve bu kavramın oluşturduğu kurgu içindeki önem derecelerine göre uygun şekilde değerlendirilmelidir. Önemli bir eleman ya da özellik; belirgin ölçüler, özel bir biçim veya zıt karakterde renk, değer veya doku ile abartılarak görsel vurgu sağlanabilir. Her durumda, mekanın ikincil verileri ile baskın eleman arasında belirgin bir kontrastın sağlanması zorunludur. Bu tür bir kontrast kompozisyonun normal sürekliliğini bozarak dikkat çekici olma özelliğini taşır (Ertek 1994: 180).

Örneğin kullandığımız 2. modelde bir halk kütüphanesinin çocuk bölümünde yapılmış olan iç mekan tasarımında kavramsal yola çıkıştaki balık vurgusu ilk bakışta görülebilmektedir. Vurgu ilkesinin iç mekan tasarımının temellerinden birini oluşturduğu söylenebilir.

II.5.3. İşlevsellik

Hasol'un (1998: 224) Ansiklopedik mimarlık sözlüğü'nde işlevsellik şöyle tanımlanmaktadır: "Kullanış ve işleyiş bakımından amaca uygun olan fonksiyonel". Arcan ve Evcı (1999: 15) işlevi, kullanılış ve işleyiş bakımından amaca uygunluk olarak tanımlamaktadır. Örneğin, bir evin, bir okulun, bir hastanenin iç bölümleri gerek kendi aralarında gerekse birbirleriyle olan ilişkileri bakımından, içlerinde yaşayan insanların bütün eylemlerini kusursuz ve

kolayca yapabilecekleri tarzda düzenlenmişlerse o yapının işlevsel olduğu söylenebilir (Hasol1998: 224).

Bir eşyanın veya bir mekanın şekli, bir binanın kitlesi, bir bütünüün yapısı biçim olarak tanımlanmaktadır. İşlev, ölçü ve malzemede olduğu gibi biçimi de belirlemektedir. Doğada da canlıların yaşaması için gerekli olan temel işlevler, onların biçimlerini belirlemiş, onları biçimlendirmiştir (Arcan ve Evcı 1999: 17).

Biçimle birlikte ölçü de işlevselliğin önemli koşullarındandır. Bu iki öğenin işlevselliğin önemli koşullarından olduğu bildirilmiştir:

Mimarlığın temel ve başlıca sorunu olan “işlev”le birlikte “ölçü” kavramını da ele almak gerekmektedir. Bu iki kavram birbirinin sonucu veya nedenidir.... Ölçü bir ölçme birimi olarak, parçanın bölünmüş olduğu eşit bölüntülerden her biridir.... İnsanoğlu öncelikle kendi vücudunun parçalarını birer “ölçü birimi” olarak kullanmıştır (Arcan ve Evcı 1999: 18).

Kısaca hem mekanın hem de o mekanı oluşturan elemanların estetik olmalarının yanı sıra kullanım amacına uygun yani işlevsel olmaları gerekmektedir.

II.5.3.1. İnsanın Mekan Gereksinimi

Toplumsal yaşamda, insanın fizyolojik, ruhsal ve kültürel gereksinimleri bulunmaktadır. Ancak bütün bu gereksinimlerini karşıladığı ortam ya da ortamlar bulunmaktadır ki bu ortamlara mekan adı verilebilir.

Mekan düzenlemeleri insan ve onun gereksinmelerini karşılamak amacı ile yapıldığından, insan için gerekli çevresel koşulları oluşturmak gerekmektedir. Kullanıcı gereksinmelerinin iki ana başlık altında toplandığını

görmekteyiz. Bunlar, fiziksel ve psiko-sosyal gereksinimlerdir. Fiziksel kullanıcı gereksinimleri; eylemlerimizi yaparken bulunduğumuz ortamın bizi rahatsız etmemesi-uygun koşulların sağlanmasıdır. Bunlar kullanıcı sayısına, eylemlerin özelliklerine ve kullanılan donatım elemanlarına ilişkin mekana bağlı özelliklerdir. Bu özellikler; kullanıcının boyutları (antropometrik, duyu-sal, algısal), kullanıcı sayısı, kullanılan donatım elemanları ve bunların sonucunda gerekli kullanım alanları büyüklükleridir. Bu gereksinimler güvenlik ile ilgili olarak; yapısal sağlamlık, yangın, tabii afetler ve hırsıza karşı alınan önlemleri de kapsamaktadır (Ertek 1994: 40-42).

Kısaca mekan, insanın bir varlık olması koşulu dolayısıyla zorunlu bir gereksinimdir. Ancak, mekanın da bazı temel özelliklere sahip olması gerekmektedir.

II.5.3.2. İç Mekan

Çevre; insan, hayvan ya da bitkileri kuşatan doğal ve yapay öğeler bütünüdür. (Hasol 1998: 124). İç mekan tasarımının temel elemanı ve en önemli malzemesi mekandır. Hasol (1998: 306) mekanı şöyle tanımlamaktadır: “İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk.” Mekan sadece fiziksel varlığımızla ve hareketlerimizle değil, tüm duyu organlarımızla algıladığımız, kavramsal bir olgudur. Mekan kendi kapsamındaki tüm elemanların estetik ve duyu-sal karakteristiklerini ortaya çıkarır. Bu açıdan mekan sadece boyutsal ve biçimsel olarak tanımlanmanın ötesinde çok daha geniş içerikte değerlendirilebilir.

II.5.3.3. İnsanın Vücut Ölçüleri

İç mekan tasarımında mekansal öğeler, bu öğeler arasındaki ilişkiler, uyum vb. dikkate alınmakta, işlevsel, estetik yapılar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Gerçekte, bu tasarımsal çabanın temel unsuru insandır. Bütün düzenlemeler insan için yapılmaktadır. Dolayısıyla iç mekan tasarımcısı, “in-

san"ı bütün özellikleriyle tanımak ve tasarımlarını ona göre yapmak durumundadır (Ertek 1994: 31,34). Tanımlamaya çalıştığımız olgu, yaratma ve tasarlama çalışmalarının hem konusu, hem de amacını oluşturan "insan" olgusudur.

İnsan her şeyin ölçüsüdür. İnsan boyutları kapsamında, insanın anatomik ölçüleri ön plandadır. İç mekan tasarımında, işlevlere bağlı olarak çevre-mekan düzenleme birimi "insan" ve "insan boyutları"dır. İç mekan tasarımcısı, "insan"ı bütün özellikleriyle tanımak ve tasarımlarını ona göre yapmak durumundadır. Tasarlanacak bir mekanın, donatı elemanı ile araçların ölçü ve biçimleri, onu kullanacak olan insanın vücut ölçülerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim eşya, insanlar tarafından kendisine hizmet etmesi için yaratıldığından eşyanın boyutları, vücut ölçüleri ile uygun olmalıdır (Neufert 1979: 22).

Bir tasarım problemine yaklaşırken, iç mekan tasarımcısı ölçü kavramını göz önüne almak durumundadır. İç mimaride temel ve başlıca tasarım kuralı; işlevlere göre "insan ölçüleri"ne dayalı, bir ölçü düzeni içinde düşünme ve sorunları ona göre çözme yoludur. Burada da ölçü kavramı insan ölçüsü olup, her şeyi ona göre düzenlemektir (Ertek 1994).

İşte çevremizi ve eşyalarımızı boyutlandıran vücut ölçülerimizdir. Bu konu diğer canlılar için de aynıdır. Boyu ve diğer ölçütleriyle insan, çevresine ölçü, ölçek ve oran kazandırmaktadır. İnsan vücudu, baş, yüz ve ayak uzunluklarına göre hesaplanmış daha sonra bunlar bölünmüş ve birbirleriyle olan oran ilişkileri bulunmuştur (Neufert 1979: 23). Merdiven basamakları dizilişi adam boylarına göre, kapı tokmağı, zil, elektrik soketleri, pencere kolu ve merdiven korkuluklarının yüksekliği, kolumuzun ölçülerine göre tasarlanmaktadır. Duvara asılacak resim ve tablo gibi görsel elemanların yükseklikleri ise oturan insanın göz seviyelerine bağlı olarak biçimlendirilmekte ve boyutlandırılmaktadırlar.

Mekan ve araçlar, insanın kullanımında, herhangi bir zorlama-rahatsızlık ve yorgunluk yaratmayacak şekilde düzenlenmiş olmalıdır. Tasarlanacak bir mekânın, donatı elemanı ve araçların ölçü ve biçimleri, onu kullanacak olan insanın vücut ölçülerinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan insanın anatomik, fizyolojik ve psikolojik boyutları da önemlidir.

Görülüyor ki, mekân, insanları doğadan ayırmakta, insana göre şekillendirmekte ve düzenlenmektedir. Mekân düzenlenirken de bu unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte mekânın işlevselliğini üst düzeye çıkarmak için insan ile donatı elemanları arasında belli bir biçim oluşturmak, boyut oranlarını göz önünde bulundurmak ve bunları standart ölçülere uygun olarak düzenlemek gerekmektedir.

II.5.3.4. Biçim

Bir tasarım kavramı olarak biçimi oluşturan öğeler: kütle, mekân ve yüzey olarak ele alınmaktadır. Bu öğeler arasındaki ilişkiler, sarma kapsama, iç içe girme, birleşme, bölünme sıralanma ve süreklilik gibi ortaya çıkmakta ve biçimi oluşturmaktadır. Biçimler benzerlik ve farklılık esasına göre ele alındığında, tekrar, zıtlık ve egemen olma gibi, geometrik formlar arasındaki ilişki özelliklerine de sahiptir (Arcan ve Evcî 1999: 17). Ertek de (1994: 122) biçimin, bir formu diğerinden ayırıp belirlemede önemli rol oynadığını belirtmiştir. “En genel anlatımıyla, ölçülerin olumlu-olumsuz düzeni veya düzensizliği de biçimi oluşturmaktadır”. (Arcan ve Evcî 1999: 17). Biçim, iç mekân tasarımında işlevsellik açısından önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

II.5.3.5 Oran

Mekânsal tasarımda bütünsellik ve işlevsellik açısından ele alınması zorunlu olan bir öğe de “oran”dır. Oran, bir anlamda uyumlu ölçü ilişkileridir. Diğer bir deyişle, büyüklüklerde oransal bir ölçü bulunmaktadır. Oran, bir

parçanın diğeri veya bütünü ya da bir objenin diğeri ile olan ilişkisini göstermektedir (Ertek 1994: 160). Bu ilişki büyüklük, nicelik veya dereceden birisini ifade etmektedir.

Bir objenin algılanan boyutları, kendi çevresindeki diğeri objelerin göreceli boyutlarından etkilenir. ...Görsel yargıda oran her zaman çok kritik bir değerdir. Bu açıdan nesnelerin göreceli boyutlarındaki belirgin farklılıklar önem taşımaktadır. Bir elemanın veya özelliğın varlığının ne çok az ne de çok fazla olduğunu algılayamadığımızda verilen özel bir durum için oranın doğruluğundan söz edilebilir. Bu açıdan iç mekan tasarımında bir tasarım elemanının bölümleri arasındaki, çeşitli tasarım elemanlarının kendi aralarındaki ve tasarım elemanları ile mekansal form arasındaki oransal ilişki önem kazanmaktadır (Ertek 1994: 160, 162).

Özellikle iç mekan tasarımı ilkelerinden biri olan “uyum”un, tasarım sürecindeki başarısı, “oran” uygulamalarındaki başarıya bağlı olabilmektedir.

II.5.3.6. Ölçü

Oran kavramına yakın olmakla birlikte belirli farklılıklar taşıyan ölçü öğesinin işlevsellik için dikkate alınması zorunludur. Ölçü ya da ölçek, bir ölçme birimi olarak, parçanın bölünmüş olduğu eşit bölümlerden biridir. Diğeri bir tanımlamayla sabit birimler ile belirli boyutların kıyaslanması ölçüyü vermektedir (Arcan ve Evcı 1999: 18).

Ertek (1994: 164), gerek oran ve gerekse ölçek kavramı, nesnelerin göreceli boyutları ile bağıntılı olduğunu bildirmiş, bu iki kavram arasındaki ayırımı ise; “oranın bir kompozisyonun parçaları arasındaki ilişkileri içerirken, ölçek kavramının, bir tasarım elemanının ölçülerini, bilinen bir standart veya sabit değerle bağıntılı olarak ifade etmesidir” şeklinde tanımlamıştır. Arcan ve Evcı (1999: 18), “işlev” ile birlikte “ölçü” kavramını da ele almak gerektiğini

belirtmektedirler. Dolayısıyla bir yapının işlevsel olabilmesi için “ölçü” olgusuna uygun davranılması gerekmektedir.

II.6. TASARIMIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mekanlar için geliştirilen tasarımların estetik ve işlevsellik açısından niteliklerine yönelik irdelemeler, tasarımın değerlendirilmesi anlamına gelmektedir. Tasarımın iyi-kötü, güzel-çirkin, tutarlı-tutarsız, dengeli-dengesiz, uyumlu uyumsuz gibi nitelendirilmelerle değerlendirilmesi gerekmektedir. Tasarlanan mekanların kullanacak olan insanlara uygunluğu, mekanın değerlendirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu koşullardan bir veya bir kaçına uygun olmama hali tasarım kararlarını geçersiz duruma düşürebilmektedir. Bu nedenle, iyi bir tasarım anlaşılır olmalıdır. Bir işin ne amaçla yapıldığının bilinmesi, o tasarımın daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır.

Eğer bir tasarım, bir düşünceyi yansıtmıyor, bir anlam içermiyor veya bazı ihtiyaçları karşılamıyorsa, ya önemsenmez ya da kötü bir tasarım olarak nitelenir. Bir tasarım problemi tanımlanırken ve analiz yapılırken, çözümün etkinliğinin değerlendirilebileceği amaç, hedef ve kriterler belirlenebilir. Bir tasarım bir imaj içermeli ve bir karakteri yansıtarak, onu kullanan ve yaşayarak anlam kazandıran kullanıcılara bu karakteri çağrıştırmalıdır (Ertek 1994: 92, 93).

Bu noktada tasarımda değerlendirme ölçütlerinin iyi bilinmesi gerekir. Bu değerlendirme ölçütleri ekonomik koşullara, estetik koşullara ve işlevsel koşullara uygunluk açısından üç bölümde değerlendirilebilir.

II.6.1. Ekonomik Koşullara Uygunluk

Tasarımı yapılan mekanın ekonomik maliyetinin eldeki olanaklara ve varolan koşullara uygun olması önemli bir ölçüttür. Bu nedenle bir tasarım değerlendirilirken ekonomik koşullara uygun olup olmadığı mutlaka irdelenmektedir. Kısaca, tasarımın ekonomik açıdan değerlendirilmesi tasarlanan mekanın, yapım ve kullanım maliyetlerinin ekonomik koşullara uygunluğunun araştırılmasıdır (Arcan ve Evcı 1999: 60). Bu araştırmaların yapıldığı tasarımlar, ekonomik, etkin ve sağlam oluşundan dolayı olumlu olarak kabul edilebilir (Ertek 1994: 91).

II.6.2. Estetik Koşullara Uygunluk

Tasarlanan mekan, ekonomik koşullar yanı sıra estetik koşullara da uygun olmalı tasarımın temel ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir. Bu koşul mekanın yaşanabilir, hoşlanılabilir olması için uyumlu görsel ve estetik koşullara uygunluğu koşuludur (Arcan ve Evcı 1999: 60). Bir tasarım görsel değerlerinden dolayı estetik açıdan olumlu olarak kabul edilebilir. Bu açıdan tasarım form, denge, uyum, ritm, birlik ve çeşitlilik, vurgu gibi öğelerle değerlendirilmektedir. “Bunun yanında içinde bulunduğu zamana bağlı olarak bir tasarım, olumlu kabul edilebilir. Çünkü gündemde olan tasarım akımlarını izlemekte ya da sosyal statüyü destekleyen bir içeriği ya da karakteri olabilmektedir” (Ertek 1994: 91). Bir tasarım, başka bir zamana ve mekana ait esintiler duyumsatabiliyorsa, bununla birlikte psikolojik bir tatmin ve hoşnutluk yaratabilmesinden dolayı olumlu olarak kabul edilebilmektedir (Ertek 1994: 91). Kısaca estetik görünüm, tasarım için temel çerçevelerden birisidir.

II.6.3. İşlevsel Koşullara Uygunluk

Tasarlanan mekanın kullanılış amacına göre mekan içinde yer alan eylemlere ve insanın davranışlarına uygunluğunun araştırılması önemlidir (Arcan ve Evcı 1999: 54). Bir tasarım, işlevleri doğru çözüldüğü için doğru olarak kabul edilebilmektedir (Ertek 1994: 91). Mekanı kullanacak kişilerin, kişisel isteklerine göre mekansal özelliklerin uygunluğu hayati önem taşımaktadır. Bir mekan insan gereksinimlerine azami düzeyde cevap vermelidir. Bir tasarımın içerdiği çeşitli anlamlar olabilmektedir. Bu bilgiler ışığında bir tasarım aşağıdaki öğelerde belirtildiği gibi değerlendirilebilmektedir:

- Mekan insanda bıraktığı görsel etki açısından estetik mi?
- Mekan insanın antropometrik boyutlarına uygun olarak tasarlanmış mı?
- Mekandaki aydınlatma yeterli mi?
- Mekan yapısal olarak sağlam mı?
- Mekan insan boyutlarına göre biçimsel olarak ölçülü ve oranlı olarak donatılmış mı?
- Mobilya ve donatı elemanları uygun mu?
- Renk ve doku uygun seçilmiş mi?
- Mekanda ısısal, işitsel gereksinimler ile sağlık ve emniyet gereksinimleri sağlanmış mı?

Bir iç mekan yukarıdaki sorulara çoğunlukla olumlu cevap veriyorsa işlevsel sayılabilir. Mekandaki bu özelliklerin ortaya çıkabilmesi için hem ölçülebilir bir değerlendirme yapmak hem de kullanıcı gereksinimlerini mekan kullanıcısının kendisinden öğrenebiliriz. İç mimari açısından ölçülebilir değerlendirmeyi yapabilmek mümkündür. Fakat daha da önemlisi kullanıcının görüşlerine başvurmaktır. Zira mekan kullanıcı, yukarıdaki soruların tümüne cevap veremeyen bir mekandan memnunsaydı, o mekan, kullanıcı için işlevsel ve estetik sayılabilmektedir.

İç mimari öğeleri farklı yerlerde farklı düzenlerde ortaya konmuştur. Ama kuşkusuz iç mimari, mimari sanatından ortaya çıkmıştır. Günümüzde mimarların da iç mekan tasarımıyla ilgilendiği görülmektedir. Ayrıca, iç mimarinin de sadece iç mekanla ilgilenen bir sanat dalı olduğunu söylemek güçtür.

İç mimari iç mekanlarda kullanılan yapı ve malzeme, renk ve doku, mobilya ve donatının, işlevsel ve estetik olabilmesi için ergonomi, biçim, oran, ölçü/ölçek, kavram, denge, uyum, ritim, birlik ve çeşitlilik, vurgu gibi iç tasarım ilkelerine uymasını sağlamaktadır.

Bunları yaparken mekanların estetik ve işlevsel koşullara uygunluğunun yanı sıra ekonomik koşullara uygunluğunu denetlemektedir. Bununla birlikte iç mimari sanat dalı, mekan tasarımındaki uygulamaları kendine has yöntem ve tekniklerle uygulamaktadır.

III. BÖLÜM

HALK KÜTÜPHANESİ İÇ MİMARİSİ

III.1. GİRİŞ

Türkiye’de kütüphane binaları ve iç mekanları yıllardır ihmal edilmiş ve özellikle halk kütüphanelerinin iç mekan düzenlemelerinde çok az ilerleme kaydedilmiştir. Cumhuriyet döneminde Osmanlıdan kalan binalardaki kütüphaneler hizmetlerini sürdürmüşlerdir. İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul İl Halk Kütüphanesi, Kadıköy Halk Eğitim Merkezi Kütüphanesi bunlardan bir kaçıdır (Keseroğlu 1995: 61-79). Kütüphaneler için yeni bina yapımı pek olmamış, kütüphaneler daha çok yerel yönetimlerin onlara sağladıkları binalarda hizmetlerini devam ettirmek zorunda kalmışlardır. Thompson (1989: 89), İngiltere’de 700 kütüphane binasının sadece 1973-1983 yılları arasında yapıldığını belirtmekte, Amerika Birleşik Devletleri’nde ise her yıl ortalama -o yıllarda- 100-150 kütüphane binasının yapıldığını ifade etmektedir. Türkiye’de 1970’li yıllarda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü için hazırladığı Tip Projelerin inşasına başlanmıştır. Daha sonra 1988 yılında yapılan “Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma” (KYGM 1988) adı altında yürütülen komite toplantılarında kütüphane binaları konusunda yapılmış çalışmalar da yetersiz kalmıştır. Bugün bir çok halk kütüphanesi tip binalarda hizmetlerini sürdürmeye çalışmakta, diğer kütüphaneler ise bula bildikleri binaları kütüphane olarak kullanmaya devam etmektedirler.

Örneğin, Ankara’da Sincan İlçe Halk Kütüphanesi, semt pazar yerinin ortasında geçici sağlık ocağı olarak kurulmuş olan prefabrik bir yapıda hiz-

metlerini sürdürmektedir. Daha önce gazino olarak inşa edilmiş, Milli Kütüphane'nin eski binasını, şimdi Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi kullanmaktadır. Türkiye'de böyle yüzlerce halk kütüphane binası bulunmaktadır.

Bunun aksine kütüphane olarak planlanmış Tip Projelerle yapılmış halk kütüphanesi binalarında da çeşitli nedenlerle sorunlar yaşanmaktadır. Biz çalışmamızda bu sorunlara değinmeye çalışacağız.

Araştırmamızda Ankara'da Tip Projelerle yapılmış kütüphane binalarının üçü üzerine yoğunlaşarak binaların genel sorunları saptanmaya çalışılmıştır. Bu kütüphaneler; Cebeci Halk Kütüphanesi, Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi ve Oran Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi'dir.

III.2. HALK KÜTÜPHANESİNİN İŞLEVLERİ

Halk kütüphanelerinin yönetsel, teknik ve kullanıcı hizmetleri olarak tanımlanan işlevleri toplumsal bağlamda 4 temel etkinliğe yöneliktir. Bunlar, eğitim, bilgi, kültür ve boş zamanlarını değerlendirme alanlarıdır. Dolayısıyla, halk kütüphaneleri toplumsal düzeyde bu 4 alana yönelik işlevlere sahip görülmektedir.

III.2.1. Eğitim İşlevi

Halk kütüphanesinin eğitimsel işlevi, kişinin ya da toplumun, eğitiminin her aşamasında kendini geliştirebilmesi için gerekli olan kaynak ve araçların sağlanması, dolayısıyla eğitime katkıda bulunması anlamına gelmektedir (Yılmaz 1996: 9). Burada bahsedilen özellikle yaygın eğitimidir. Herhangi bir meslek grubundan bir insanın halk kütüphanesinde mesleği ile ilgili bilgilere erişmesi veya mesleğini geliştirecek etkinliklere katılması bu çerçevede dü-

şünülebilir. Ya da hiç mesleği olmayan kişinin halk kütüphanesinin sağladığı bilgi kaynaklarıyla ya da kurslarla bir meslek edinmesi halk kütüphanesinin eğitime sağladığı katkının bir parçası olarak düşünülebilir. Öte yandan halen eğitimini devam ettiren öğrencilerin kütüphaneye, ödevleri konusunda bilgiye ulaşmak için gelmeleri de halk kütüphanesinin örgün eğitime yaptığı bir katkıdır. Ülkemizde okul kütüphanelerinin yetersiz olması, halk kütüphanelerinin bu yöndeki hizmetinin yoğun bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Halk kütüphanesinde meslek edindirme kurslarının ya da sınavlara hazırlanmak amacıyla kursların düzenlenmesi için kütüphane binası içinde bu faaliyetlere yönelik kullanılmak üzere uygun mekanların olması kaçınılmazdır. Büyük gösterim salonları, sınıflar vs. bu tür faaliyetler için kullanılmaktadır.

III.2.2. Bilgi İşlevi

Halk kütüphanesinin bilgi ile ilgili işlevi, bireyin iş/meslek, okul, ev ve güncel yaşamında gereksinim duyduğu bilginin kendisine en kısa zamanda ve istediği kapsamda sunulması olarak açıklanmaktadır. Ayrıca bilginin hem eğitim hem de kültürün ham maddesi olduğu göz önüne alınırsa, halk kütüphanesinin bilgi ile ilgili işlevinin önemi daha anlaşılır olacaktır (Yılmaz 1996: 10). Halk kütüphanelerinde kullanıcıya verilecek olan her türlü hizmetin estetik ve işlevsel mekanlarda sunulması gerekmektedir.

III.2.3. Kültür İşlevi

Birey ve toplum için kültürel yaşamın canlı merkezlerinden birisi olma zorunluluğu nedeniyle, halk kütüphanesi, kültürel yaşamın sürdürülmesi ve geliştirilmesinde önemli bir işlev görmektedir. Halk kütüphanesi verdiği hizmet ile kendini kuran, ortaya çıkaran kültürün bilgilerini aktardığı, yenilerini toplayarak unutulmaktan koruduğu, dolayısıyla onu yaşattığı bir kuruluştur. Yaşamak isteyen her kültür, artık halk kütüphanesini kurmak ve onu koleksi-

yon ve okur açısından sürekli canlı tutmak ve yaygınlaştırmak zorunda kalmaktadır.

Bu yüzden halk kütüphanesi, binası ile halkın kültür hayatına doğrudan etki edecek kültürel faaliyetler düzenlemelidir. Konserler, sinema ve tiyatro gösterimleri, sergiler ve toplantılar bunların başlıcalarıdır. Bu tür faaliyetler, ancak kütüphane binasının uygun mekanlara sahip olmasıyla gerçekleşebilmektedir. Bu tür faaliyetler için kütüphanenin toplantı, sinema veya tiyatro salonunun olması gerekmektedir.

III.2.4. Boş Zamanları Değerlendirme İşlevi

İnsan yaşamının özellikle kültürel açıdan geliştirilmesinde boş zaman ile bu zaman diliminde gerçekleştirilen etkinliklerin yeri oldukça büyüktür.

Boş zaman; kişinin mesleki, ailesel ve toplumsal ödevlerini yerine getirdikten sonra özgür iradesiyle girişebileceği dinlenme, eğlenme, bilgi ve becerilerini geliştirme, toplum yaşamına gönüllü olarak katılma gibi bir dizi uğraşları gerçekleştirdiği zaman olarak tanımlanmaktadır. Halk kütüphaneleri sağladıkları materyaller, sundukları hizmetler ve gerçekleştirdikleri kültürel etkinliklerle bu konuda önemli işlevler yüklenmektedirler (Yılmaz 1996: 10).

Bir halk kütüphanesinde, insanların kültürel etkinliklerini gerçekleştirebildikleri mekanların yanı sıra çeşitli görsel ve işitsel koleksiyondan yararlanabilecekleri imkanları da olmalıdır. Kütüphanede süreli yayınların okunabileceği mekanların insanları dinlendirici nitelikte ve yeterli büyüklükte, çocuklar için düzenlenmiş olan alanların, çocukların kendilerini mutlu hissedebilecekleri yerler olması gerekmektedir.

III.3. HALK KÜTÜPHANESİ İÇ MİMARİSİ

Kütüphane binası her şeyden önce kullanıcılara güzel görünmelidir (Thompson 1989: 90). Kütüphane binasının dış görüntüsü potansiyel kullanıcılar için çekici ve davetkar olmalıdır. Yapı malzemeleri estetik görünmeli ve bu malzemeler dayanıklı olmalıdır (State Library of Queensland 1997). Kütüphane kullanıcısı ve personeli ihtişamdan çok etkileyiciliği tercih etmektedirler (Michaels 1988: 56). Kütüphane mekanlarındaki iç yüzey kaplamaları kaliteli ve mobilyalar yapıya uygun görüntü arz etmeli, dayanıklı fonksiyonel ve rahat olmalıdır. Bu şartlar hem kullanıcıya hem de personele yönelik olmalıdır. Halk kütüphanelerinin dekorasyonla ilgili yapılacak olan tasarım çalışmalarında estetik kaygıların tüm ihtiyaçlar içinde en ön sıraya konulması ve bu amaçla yapılacak masrafların, maliyet karşılığı sağlanacak yararlar ölçülmesi en önemli kriterlerden biri olarak değerlendirilmelidir (Onat 1989: 76).

Kütüphane binasının içerisinde her yerde bilgisayarlar ve elektronik aletler olacağı düşünülerek, yerlere döşenen malzeme antistatik olmalıdır. Her yerde uygun zemin döşemesi kullanılmalıdır. Örneğin su değen zemine seramik, bunun dışında kalan yerlerde ise mümkün olduğunca kaliteli malzeme kullanılmalıdır. Ayrıca kütüphane koleksiyonunun bulunduğu zemininin taşıma gücü 750 kg/m^2 , tüm binada ise taşıma gücü ortalama 400 kg/m^2 olmalıdır (Roos 1999: 63). Duvarlarda, pencere ve kapılarda en uygun malzemenin kullanılmasına özen gösterilmelidir. Duvarlar ısı yalıtımlı ve sağlam, kullanılan renkler açık olmalıdır. Böylece aydınlatmada avantaj elde edilebilmektedir. Pencere ve kapılarda kullanılan malzemeler estetik ve göze hoş görünmeli, sağlam, kullanışlı ve yalıtımlı olmalıdır. Tüm bu unsurlar birbiriyle hem renk, hem de tasarım açısından bir hiyerarşi göstermelidir.

Bir kütüphanede mobilyanın seçimi ve yerleştirilmesi en büyük konfor unsurlarından biridir. Mobilya dikkatle seçilmeli, estetik görünümü, ergono-

mik ve çok dayanıklı olmalıdır. Yetişkinler ve çocuklar için ayrı mobilya seçilmelidir. Ayrıca personelin uygun koşullarda çalışması için mobilyanın ergonomik olmasına dikkat edilmelidir.

Mobilya, bir kütüphane binasının ana ekipmanlarından biridir. Mobilyayı seçerken binanın felsefi, fonksiyonel ve estetik yapısının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Mobilya seçiminde biri yetkili kılınmalı ve mobilyanın hazır alınıp alınmayacağı ya da yaptırılıp yaptırılmayacağına karar vermelidir. Bu sırada mutlaka bir iç mimara danışılmalıdır (Langmead ve Beckman 1970: 11). Mobilyanın özgün bir tasarıma sahip olması¹² kütüphanenin karakteristik bir yapıya kavuşması için çok gereklidir. Mobilyanın genelde ahşap ağırlıklı olması yangın riskini arttırmakla birlikte insanlar üzerinde ahşabın yapmış olduğu olumlu etkiler göz ardı edilmemelidir.

Türkiye’de halk kütüphanelerinde genelde DMO’dan sağlandığı için mobilya, binalarla ve bina donanımıyla uyum içinde olamayabilmektedir. Bir mekanda mobilyanın sürekli değiştiği ve yenilendiği açıkça görülmektedir. Gözlemlediğimiz kadarıyla kütüphanelere yeni gelen mobilya uzman bir kişi tarafından seçilmemiştir. Mobilyada özellikle masa ve sandalyelerde metal malzemenin daha çok kullanılmış olması kütüphane iç mekanında soğuk bir etki bırakmaktadır. Kalitesiz olduğu için, işlevini çabuk yitiren ve bu nedenle sürekli değişen ve gelişigüzel seçilen mobilyalar birbirleriyle uyum sağlamamaktadırlar. Kütüphanelerdeki sandalyelerin kumaş kaplı olması gerekmektedir.

Halk kütüphanelerinde havalandırma sistemi başta kütüphanede bulunan hassas elektronik cihazlar ve bilgisayarlar, ayrıca kullanıcı ve personelin konforu ve kütüphane koleksiyonunun uzun ömürlü olabilmesi için gereklidir (State Library of Queensland 1997). Genelde günde 2-3 kez hava değişikliğinin olması gerekmektedir.

¹² Bkz. Model 3, 4, 5,

Kütüphanenin içindeki toz ve kir genelde kütüphane binasının çevresindeki şartlara göre değişmektedir. Örneğin kütüphanenin etrafında işlek bir anayol, bahçesinde toprak olması, rüzgarın fazla olmasıyla kütüphanelerde toza, bu da koleksiyonun tozlanmasına ve kullanıcıların rahatsız olmalarına sebep olmaktadır. Bu yüzden çevrede, kütüphaneye kiri getiren faktörler göz önünde bulundurulmalı ve ona göre düzenlemeler yapılmalıdır. Toz, kütüphanede kullanılan elektronik aletlere büyük zarar vermektedir. “Havanın içinde, zerrecikler halinde var olan toz, sıvı ve gaz halindeki asitler kütüphane materyalinin de zarar görmesine neden olmaktadır” (Onat 1989: 118). Kütüphanede toz geçirmeyen filtreli havalandırma aletleri kullanılmalıdır.

Kullanıcıların ve personelin sağlığını korumak için her gün düzenli olarak temizlik yapılmalı, atıklar çevreye zarar vermeden atılmalıdır. Aylık ve yıllık temizlikler, koleksiyonun, kullanıcıların ve personelin sağlık koşullarının sürekli olarak iyi tutulması açısından düzenli olarak yapılmalıdır.

Her mekanda olduğu gibi halk kütüphanelerinde de aydınlatma doğal ve yapay olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Doğal aydınlatma genellikle duvarlarda ve tavanda düzenlenen pencereler aracılığıyla sağlanmaktadır. Fakat bu pencereler esnek yerleşme imkanlarını sınırlamaktadır. Ayrıca ısı kaybına neden olmaktadır. “Bunların dışında da mevsimlere göre hava koşullarının değişmesine bağlı olarak aydınlık düzeyleri değişmekte ve görsel rahatsızlıklara yol açmaktadır” (Onat 1989: 115). Fakat tüm bunlara rağmen bir kütüphanede doğal aydınlık ortamı oluşturulmalıdır.¹³

En çok aydınlık olması gereken yerler okuma salonlarıdır. Buralarda kullanılan ışık gözü yormamalıdır. Hem genel hem de lokal aydınlatma kullanılabilir. Işıklandırmaya yardımcı bir unsur da renktir. Işıktan daha çok verim alınabilmesi için tavanın duvarların ve zeminin açık renkli olması sağlanma-

¹³ Bkz. Model 6

lıdır (Zahoar 1960: 26). Kütüphane kullanıcılarının bulunduğu alanlarda aydınlatma ölçüsü minimum 400 lüks¹⁴ olmalıdır (Faulkner-Brown 1999: 17).

Bir kütüphanede materyalin depolanmasında ideal hava sıcaklığı 15.5 °C'dir. Okuma salonları dediğimiz yerlerde bu sıcaklık yetersiz kaldığından hem kitaplar hem de kullanıcılar için optimal bir düzey olarak 18-20 °C hava sıcaklığı önerilmektedir. İç hava sıcaklığındaki her 5 °C'lik artışın kütüphane materyalindeki bozulmayı iki katına çıkardığı belirlenmiştir. Bu yüzden günlük sıcaklık değişimleri 1 °C'yi geçmemelidir (Onat 1989: 119).

Hava sıcaklığında olduğu gibi havadaki nem oranındaki iniş çıkışlar da kütüphane materyalindeki bozulmayı hızlandırmaktadır. Bu nedenle kütüphanedeki günlük değişimler nemde % 3'ü aşmamalıdır. Nem için alınacak çeşitli önlemler vardır. Bunlardan en kolayı nem dedektörleridir. Nem ölçen bu aletler yardımıyla içerideki nem oranı ölçülerek koleksiyona zarar verecek derecedeki nemin önlenmesi gerekmektedir. Bu da havalandırma sistemiyle gerçekleştirilebilmektedir. Özellikle bazı halk kütüphanelerindeki nadir eserlerin nemden etkilenmemesi için bu uygulama zorunludur.

Hiçbir kütüphanede koleksiyonun ve insanların konforu için gerekli olan nem konusunda herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. Kütüphanelerimizde sadece kış mevsiminde binayı ısıtma kaygısı bulunmaktadır. Isınma konusunda yeterli ödenek geldiği zaman da bu konuda hiçbir sorun yaşanmamaktadır.

III.3.1. Halk Kütüphanesi Binasının Mekanları

Mekanlar, kullanıcının antropometrik gereksinimleri, bir eylemi tek başına ya da toplu olarak rahatça yapabilmesi için gerekli olan büyüklüklerle, psikolojik büyüklüklerden oluşmaktadır. Bu gereksinimler karşılandığı zaman kullanıcı, mekanın boyutları açısından konfor içinde bulunabilmektedir. Bir

¹⁴ lüks: aydınlatma ölçü birimi.

mekanın büyüklüğü, içinde yaşayacak kullanıcıya, kullanıcının eylemlerine, yapılacak eyleme bağlı olarak kullanılan araçlardan hareket ederek saptanmaya çalışılmakta, araçların kapladığı alana gerekli görüldüğü kadar geçiş olanakları eklenmekte, alışkanlıklara, geçmiş deneylere dayanılarak, bu çıkan toplamın genel olarak biraz fazlası o mekânın büyüklüğü olarak algılanmaktadır.

Personel, işlerini yapabilmek için en düşük seviyede fiziksel güç harcayacakları şartlar ve yeterli genişlikte mekânlar isterler (Michaels 1988: 56). Halk kütüphanesinin alanının büyüklüğü personel sayısına uygun olmalıdır. Az nüfuslu bir yöreye çok büyük yer kaplayan gereğinden fazla geniş mekânları olan bir kütüphane binası yaptırmak gereksizdir. Aynı şekilde çok nüfuslu ve kullanıcı potansiyelinin yüksek olduğu bir yörede de küçük bir halk kütüphanesi binası ile hizmet vermeye çalışmak, o hizmetten verim beklemek olanaksızdır. Ülkemizde yapılan Tıp halk kütüphanelerinin her yöreye uygun olmamasının sebebi de budur. İki-üç katlı kütüphane binalarının personeli az olan yörelere yaptırılması hatalı bir uygulamadır.

Avustralya Queensland Halk Kütüphanesi standartlarında ve IFLA'nın kabul ettiği alanlar günümüzde çağdaş halk kütüphanelerindeki mekânlara uygunluk göstermektedir. Bu mekânları kütüphane faaliyetleri için ve kütüphane dışı faaliyetler için düzenlenen mekânlar olarak iki grup altında toplayabiliriz. Bugün yapılacak olan her kütüphanede bu mekânların bulunması kaçınılmazdır. Bu standartlar IFLA ve UNESCO'nun kabul ettiği standartlarla karşılaştırılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Kütüphane Faaliyetleri İçin Mekânlar

- Kullanıcılar için bilgi alma, danışma koleksiyonu, genel koleksiyon, dil koleksiyonu, yerel koleksiyon, çocuk koleksiyonu, büyük ebatlı

- koleksiyon, süreli yayınlar, oyuncaklar, resimli kitaplar, gör-işit koleksiyonu ve diğer özel koleksiyon için mekanlar,
- Gör-işit araçlarının kullanılması ve depolanması için mekanlar, diğer depolar, işlemdeki materyaller için (State Library of Queensland 1997) depolar ayrıca teknoloji kullanımı için mekanlar örneğin fotokopi, bilgisayar (IFLA 2001: 44).
 - Personel odaları, personel çalışma mekanları, kütüphaneciler için bürolar, kütüphane dostları veya gönüllüleri için mekanlar ve diğer çalışma mekanları.
 - Ödünç verme ve kontrol mekanları, katalog faaliyetleri, materyallerin sağlandığı ve kütüphaneye dağıtıldığı mekanlar (State Library of Queensland 1997).

Bir halk kütüphanesinin sunduğu hizmetleri üç başlık altında toplamamız mümkündür. Kullanıcı hizmetleri, teknik hizmetler ve idari hizmetler.

III.3.1.1. Kullanıcı Hizmetlerinin Verildiği Mekanlar

Koleksiyonun bulunduğu mekanlar¹⁵ kütüphanede en çok yer kaplayan mekanlardan biridir. Daha eski tarihlerde özellikle bilgi patlamasının olduğu yıllarda (Schillaber 1968: 501) kütüphanelerde koleksiyonun artma hızı daha fazla olmaktadır. Fakat günümüzde elektronik yayınların artmasıyla koleksiyona ayrılan alanlarda azalma ihtimali bulunmaktadır. Artık kitaplar ve özellikle süreli yayınlar CD içinde elde edilebilmekte ya da sahip olma yerine kaynaklara hatta bilginin kendisine erişim imkanı bulunmaktadır. Nitekim, Miller (1994: 7) gelecek nesil kütüphanelerin daha güvenli, estetiğe önem veren, yüksek teknoloji altyapısı olan mekanlar olacağını belirtmektedir. Bir kütüphane binasının, sadece koleksiyonun değil kullanıcıların da artacağı düşünülerek, planlanması gerekmektedir. Blasingame (1969: 87), kütüphane binasının “gelişme kriterleri” diye verdiği sıralamada “mevcut kullanıcılar/genişleyen kullanıcılar” maddesini sunmaktadır. Koleksiyonun bulunduğu

¹⁵ Bkz. Model 7

okuma salonları ilişkili olduğu birimlere oldukça yakın olarak tasarlanmalıdır (Myller 1966, 46).

Danışma bölümü genelde kart katalog veya tarama terminalleri, danışma masası ve danışma ofisinde bulunan mobilyalardan oluşur. Bu bölüm, kullanıcılara katalog kullanmayı öğretmekte ve katalogu kullanmada yardımcı olmaktadır (Pierce 1980: 61). Danışma bölümü kullanıcılardan gelen sorulara daha çabuk cevap verebilmesi açısından kütüphane girişinde hemen erişilebilecek bir yerde bulunmalıdır.

Kullanıcılara bilgiyi doğrudan ulaştırmakta danışma koleksiyonunu sağlamak ve düzenlemektedir. Danışma koleksiyonu danışma masasına yakın olmalıdır. Danışma hizmetinin yürütülmesi için danışma masası/bankosu, personel için oturma ve dolanım alanları, danışma koleksiyonu için alanlar ve kart katalog dolapları sayılabilmektedir. Danışma koleksiyonunun bulunduğu raflar danışma masasına yakın olmalıdır (Pierce 1980: 61). Bu bölümde kullanıcılar için oturma alanlarının az olması tercih edilmektedir. Böyle olunca danışma bölümünde işi olmayan kullanıcılar burada oturmadan kaçınmaktadırlar (Pierce 1980: 63). Bu bölümde ayrıca sözlük ve atlas standları, yeni kitapları tanıtıcı vitrinler ve büyük kitaplar için özel raflar bulunabilmektedir. Danışma personeli için masa sandalye, dolap, raf ve misafir koltuklarının bulunduğu geniş bir ofis bulunmalıdır. Ayrıca kütüphaneciler için ayrı ofisler ve bilgisayar terminalleri için hem bu odada hem danışma masasının yakınında hem de kütüphanenin diğer yerlerinde yer ayrılmalı ve bu terminaller için kablo tesisatı, mümkünse bina yapılırken kurulmalıdır (Pierce 1980: 64). Ayrıca, Myller (1966: 47) danışma masasının gerekli her şeye ulaşabilecek konumda olması, girişi kontrol etmesi, etrafında geniş bir sirkülasyonun bulunması, kataloga, danışma koleksiyonuna, çocuk bölümüne yakın olması gerektiğini bildirmektedir¹⁶.

¹⁶ Bkz. Resim 3

Ödünç verme bir kütüphanenin en önemli hizmetlerinden biridir. Ödünç verme masasında bir çok iş tanımı vardır. Bu işler kütüphanenin büyüklüğüne ve ödünç verilen materyallerin miktarına göre değişmektedir. Buna göre de kullanılan malzeme ve mobilya, değişiklik ve çeşitlilik göstermekte, ödünç verme bankosunun büyüklüğünün, bu iş yoğunluğuna göre boyutlandırılması gerekmektedir. Ödünç verme bölümü de yine kullanıcılara hizmet veren banko dışında bir çalışma ofisi olmalıdır. Bu bölümün girişe yakın olmalı, aynı zamanda, bankonun önünde geniş bir sirkülasyon alanı bulunmalıdır (Kuala 1971: 198).

Kütüphanede kullanıcıların oturduğu alanlar genelde iki şekilde göze çarpmaktadır: Kullanıcılar bu alanları kütüphane materyalini gözden geçirme ve ders çalışmaya yönelik kullanmaktadırlar. Bu alanlarda masa ve sandalyelerin yerleştirilmesi daha büyük önem arz etmektedirler. Thompson (1989: 161) bu iki faaliyetin birbiriyle temelde farklı olduğunu dile getirmektedir.

Oturma alanlarında yapılan iki tür düzenlemenin olduğu varsayılmaktadır. İlki, masa ve sandalyelerin mekanın ortasında, rafların ise duvara dayalı olduğu düzenleme; ikincisi ise, rafların ortada, masa ve sandalyelerin ise duvar tarafında olduğu düzenlemedir (Thompson 1989: 161). İkinci düzenleme türünün pencerelerin olduğu bir mekanda ışığı daha fazla yansıtabilmesinden ötürü daha kullanışlı olduğu söylenmektedir. Bazı halk kütüphanesinde kullanıcılar için özel çalışma odaları görülmektedir. Bu odalar yarı açık olabileceği gibi tümüyle kapalı ve ses geçirmez malzemelerin kullanıldığı mekanlar da olabilmektedir. Ayrıca bu mekanlar tek kişilik olabileceği gibi gruplar için de tasarlanabilmektedir (Thompson 1989: 164).

Özellikle büyük kütüphanelerde kütüphane materyalinin türüne ve verilen hizmete sanat bölümü, müzik bölümü, gör-ışit bölümü, arşiv bölümü gibi bölümler oluşturulabilmektedir. Thompson (1989: 166)'a göre Sanat bölümünde grafik materyallerle çalışılacağı için buradaki masaların büyük boyutlu olması gerekmektedir. Örneğin, yağlı boya faaliyetleri yapılan bir mekanda

çeşme olmalıdır. Müzik bölümünde ise müzik kayıtlarına uygun raflar ve dolaplar bulunmalıdır. Müzik aletlerinin de bu mekanlara konacağı düşünülmeli ve bu mekanlar yeterli genişlikte ve uygun ses yalıtımıyla donatılmış olmalıdır. Gör-ışit bölümünün bulunduğu mekanlarda ise cihazların kullanımına uygun düzenlemeler yapılmalıdır.

Ülkemizdeki halk kütüphanelerinde de bu gibi uygulamalar yapılmaktadır. Tüm kütüphanelerde Atatürk ile ilgili materyaller ayrı bir bölümde tutulmaktadır. Nadir eserlerle ilgili ayrı bölümler oluşturmuş kütüphanelerimiz de vardır.

Halk kütüphanelerinde kitapların dolaşımının düzenli olması, bu dolaşıma olanak sağlayacak yeterli genişlikteki mekanlar ve bu mekanlarda başarıyla uygulanmış donatıyla mümkündür. Ödünç verme bölümünde gelen kitaplar ve ayrılmış kitaplar; sağlama bölümünde ve süreli yayınlar bölümünde yeni gelen materyaller ve yerlerine gidecek materyaller; kataloglama ve sınıflama bölümlerinde işlemdeki materyaller kütüphanenin içinde hareket halinde olan materyaller sayılabilmektedir.

Çocuklar için ayrı kütüphaneler olduğu gibi, halk kütüphaneleri içinde ayrı bir çocuk bölümü oluşturulabilmektedir. Bu bölümün, çocukların hayal dünyasına hitap etmesi en gerekli olan unsurlardandır. Bu amaçla bu mekanda canlı renklerin kullanılması gerekmektedir¹⁷. Fla (1976: 44), zeminin halı kaplı olması ve masal saatleri için yüksek bir platformun bulunması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca, mekanın girişe ve ödünç verme bölümüne yakın olması gerekmektedir. Bu bölümde ayrı bir gör-ışit odası ya da masal odası da bulunabilmektedir.¹⁸ Michaels (1988: 55), çocuk bölümlerinin bulunduğu mekanların tavanlarına uçurtmaların ve kuklaların asılabileceğini belirtmiştir.

¹⁷ Bkz. Resim 2.

¹⁸ Bkz. Model 9, 10.

III.3.1.2. Teknik Hizmetlerin Verildiği Mekanlar

Ülkemizdeki halk kütüphanelerinde teknik hizmetler adı altında kütüphane materyalleri sağlanmakta, kataloglanmakta ve sınıflanmakta¹⁹, demirbaş defterine kaydedilmekte, etiketlenmekte ve rafa gönderilmektedir. Bilgi kaynakları, çoğunluğu kitap olmak üzere genelde Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmaktadır. Bunun dışında kullanıcıların bağışladığı kitaplar sayesinde de halk kütüphaneleri koleksiyonlarını geliştirebilmektedir. Ülkemizde kitap dışındaki bilgi kaynakları halk kütüphaneleri tarafından yeterince sağlanamamaktadır. Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'nden gönderilen kitaplar genelde büyük kısmı kataloglanmış ve sınıflanmış olarak gelmektedir. Bu kitaplar genelde Kültür (ve Turizm) Bakanlığı'nın kitaplarıdır. Kitapların küçük bir kısmı kütüphaneler tarafından kataloglanmakta ve sınıflanmaktadır.

Tüm bu işlemler için halk kütüphanelerinde özel tasarlanmış mekanların bulunması şarttır. Ancak küçük halk kütüphaneleri ve şube kütüphaneleri için sadece bir çalışma odası yeterlidir. Gelen kitapların bekletildiği dolaplar ve çeşitli hizmet birimleri için kullanılan formlar, kartlar, kimlikler gibi malzemenin depolandığı, ayrıca çeşitli kırtasiye malzemeleri için, bu bürolarda yeterli sayıda raf ve dolap bulunması gerekmektedir.

Ülkemizdeki bir halk kütüphanesine gelen bağış kitaplar, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları olmak üzere, listesi çıkarılmak suretiyle illerde oluşturulan kitap seçme kurullarının onayıyla kütüphane koleksiyonuna katılabilmektedir. Bu süreç kimi zaman aylar hatta yıllar alabilmektedir. Bu yüzden bağış kitaplar çoğu zaman rafları uzun süre işgal edebilmektedir. Bu konumdaki kitapların bekletildiği depoların ve rafların kütüphanelerde bulunması şarttır.

¹⁹ Bkz Model 11

Yıpranmış ve tarihi geçmiş bilgi kaynaklarının kütüphane koleksiyonundan düşülmesi için yine bu kaynakların kütüphane koleksiyonundan ayrı bir yerde bekletiliyor olması olasılığı bulunmaktadır. Halk kütüphaneleri, ayıklama işlemini genelde kütüphanelerin az kullanıldığı yaz aylarında yılda bir kez yapmayı tercih etmektedirler. Yıl içinde çok kullanmaktan ötürü yıprandığı için kullanılmayan, hiç kullanılmayan veya güncelliğini yitirmiş olan kitaplar, kütüphane koleksiyonundan ayrı bir mekana taşınmaktadır. Bu tür kaynaklar için ise yine ayrı depolar oluşturulmalı, bu depolarda bu tür kaynaklar için raf ve dolap benzeri mobilyalar sağlanmalıdır.

Otomasyon sisteminin bulunduğu kütüphanelerde çalışma şartlarının ergonomik olmalı bilgisayar donanımına uygun tesisatla düzenlenmiş ortamlar oluşturulmalıdır. Özel bilgisayar masaları ve koltuklar, dolaplar, raflar ve sandalyeler dayanıklı olmalı ve estetik görünmelidir.²⁰

Bunların dışında halk kütüphanelerinde, cilt atölyeleri, yardımcı personel için oturma ve dinlenme alanları, kütüphanede gönüllü çalışan personelin odaları²¹, kütüphane personelinin yapacağı çeşitli toplantı, seminer ve eğitim için kullanılması uygun olan toplantı odaları bulunabilmektedir.

Kütüphane Dışı Faaliyetleri İçin Mekanlar

- Giriş-çıkış.
- Toplantı ve konferans odaları.
- Sergi ve gösterim alanları.
- Tuvaletler ve lavabolar.
- Personel için tuvaletler, banyolar (State Library of Queensland 1997) ve mutfaklar.
- Isınma, havalandırma, tamir malzemeleri vb. için mekanlar (IFLA 2001: 43) ve temizlik malzemeleri için mekanlar.

²⁰ Bkz. Model 12

²¹ Bkz. Model 13

- Otopark.

Kütüphanenin girişinde ödünç verme, danışma ve güvenlik masaları bulunabilmektedir. Giriş, yeterli genişlikte, yüksek ve ferah (Thompson 1989: 174), giriş ve çıkışlar aynı kapıdan olmalıdır. Mümkünse bu kapılara güvenlik için manyetik koridorlar yerleştirilmelidir. Giriş, kütüphanenin ilk ve en çok görünen yeri olduğu için tasarımı ve düzeni çok iyi düşünülerek hazırlanmalıdır. Girişteki levhalar kullanıcılara yol gösterici olmalıdır. Girişte, yeni gelen kitapların sergilendiği vitrinler, reklam panoları, kütüphaneyi tanıtıcı afişler, kütüphanenin planını gösteren bir pano vs. bulunabilir. Ayrıca kullanıcıların dinlenebilecekleri lobiler de girişe yakın yerleştirilmiştir. Bunların dışında lobi ve girişlerde büyük çiçekler de bulundurulabilir (Michaels 1988: 55).

Toplantı alanları mümkün olduğunca, diğer kütüphane hizmetlerini etkilemeyecek şekilde, kütüphanenin ya en üst, ya en alt katında (Thompson 1989: 175) ya da kütüphanenin bahçesinde, ayrı bir binada olmalıdır. Toplantı salonları kütüphane binası tek katlıysa, bu bölüme giriş çıkışlar ayrı yerde olmalıdır. Bununla birlikte halk kütüphanesinde sergi alanları da girişe yakın yerde, okuyucu salonlarına uzak, herkesin görebileceği, girebileceği (Myller 1966, 45) konumda olmalıdır.

Özellikle büyük halk kütüphaneleri binalarında tiyatro ve film gösterimleri için mekanlar bulunmalıdır. Bu mekanlar için yardımcı alanlar -kulis, sigara içme alanları, soyunma odaları, tuvaletler- bulunmalıdır. Bu salonlar akustiğe uygun olarak tasarlanmalı, koltukları da amaca uygun olarak işlevsel olmalıdır²².

Çok katlı halk kütüphanelerinde tuvaletlerin her katta olması daha uygun görülmektedir (Thompson 1989: 177). Tuvaletler için kullanılan malzemeler, kaliteli olmalıdır. Tuvaletlerde bulunan havalandırmalar ve pencerelerde hırsızlığa karşı önlemler alınmalıdır. Pencerelere demir parmaklık tak-

²² Bkz. Model 14

mak ya da bina yapılırken pencereleri insanın sığamayacağı biçimde yapmak (Gandert 1982: 88) da bu önlemler arasında sayılabilmektedir. Thompson (1989: 177)'a göre tek katlı küçük halk kütüphanelerinde tuvaletler, okuma salonlarına uzak, mümkünse girişe yakın bulunmalıdır.

Otopark bir kütüphanede mutlaka bulunması gereken bir alandır. Batılı ülkelerde geçmiş yıllarda yapılmış olan kütüphanelerde bile (Roth 1964: 45) yüzlerce araçlık otoparklar yapılmıştır. Bu otoparkların içinde bisikletler ve motosikletler için de uygun park alanları bulunmalıdır. Çok katlı kütüphanelerde iki asansör olmalıdır. Bunlardan biri kullanıcı için ikincisi ise materyal için kullanılmalıdır.

Bunların dışında personelin dinleneceği mekanlar, mutfak ve yemekhane, binanın onarımı için gereken malzemenin bulunduğu odalar veya depolar bulunabilir.

Bu mekanların IFLA (2001)'nin kabul ettiği Ontario, Kanada genel alan ölçüleri ise şöyledir;

- 100 binin altındaki nüfus için her 1000 kişi için 56 m².
- Her m²'ye 110 cilt kitap türü materyal.
- Her 1000 nüfus için 5 kullanıcı alanı ve her kullanıcıya 2.8 m².
- Her 2000 nüfus için 1 personel ve her personel için 16.3 m².
- Kütüphane dışı faaliyetler için binanın % 20'si kadar alan.
- En küçük halk kütüphanesi alanı ise toplam 370 m².
- Şube kütüphaneleri için minimum 230 m² (Queensland'a göre 200 m²).

Kütüphane mekanları, iş akışına göre düzenlenmeli, mekanlar, kullanıcı potansiyeli, koleksiyon ve personele göre ayarlanmalıdır. Bununla birlikte, alanlar arasında bağlantılar da olmalıdır. Buna göre, kullanıcıyla hizmet birimleri arasında bağlantılar; kullanıcı ile personel arasında kontak noktaları,

birbirinden ayrı ama birbirine yakın hizmet birimleri, bina içinde, personel bürolarını birbirine bağlayan geçişler, materyal depolama mekanlarının kolay erişilebilirliği ve tüm alanlardaki sirkülasyonun yeterliliği (Bisbrouck: 2001, 84-85) çok iyi ayarlanmalıdır. Bu tür bağlantılar, kütüphanedeki işlevselliği artırmaktadır.

III.3.2. Kütüphane Donatısının Özellikleri

Halk kütüphanelerinde en çok kullanılan en geniş yer kaplayan donatı elemanları kuşkusuz raflardır. Masa ve sandalyeler de çok kullanılır. Bunların yanında sadece kütüphanelere özgü mobilyalar olan ödünç verme ve danışma bankosu, kitap arabaları, gör-işit materyalleri için raflar ve süreli yayın rafları da halk kütüphanelerinde kullanabilen mobilya çeşitlerindedir.

III.3.2.1. Raflar

Halk kütüphanelerinde genelde, yapıldığı malzemeye göre iki çeşit raf kullanılmaktadır: Ahşap ve metal. Ahşap rafların genelde kullanıcının görüş mesafesinde olan alanlarda kullanılması tercih edilmektedir. Örneğin, danışma koleksiyonunun bulunduğu raflar kullanıcının çok sık görebildiği raflardır. Ahşap rafların kütüphanenin tüm alanlarında kullanılması önerilmektedir. Çünkü bu raflar pahalıdır ve yeterince fonksiyonel olmayabilmektedir (Pierce 1980: 139). Fakat Thompson (1989: 184) yumuşak keresteyle imal edilen rafların metal raflardan daha ucuza mal olduğunu söylemektedir. Ahşap rafın genişliğinin en fazla 90 cm olması önerilmektedir. Fakat ahşap rafların genişliğinin 70 cm'den fazla olmaması gerektiği, özellikle ciltli ve ağır kitapların yerleştirildiği rafların zamanla alta doğru çökme yapabileceği ortaya çıkmıştır²³. Raf derinliğinin genelde 20, 25 ve 30 cm olabileceği, tek taraflı rafların derinliğinin yaklaşık 22, 27 ve 32 cm olabileceği, çift taraflı rafların derinliğinin ise 43, 53 ve 63 cm olabileceği söylenmektedir. Rafların yüksekliğinin ise üç şekilde olabileceği açıklanmıştır; Buna göre 1+6 katlı raf, yakla-

²³ İç mimar Özhan Hazırlar ile 25.10.2003 tarihinde yapılan kişisel görüşme..

şık 2 m; 1+4 katlı raflar 1,5 m; 1+3 katlı raf yaklaşık 1 m olmalıdır. Çocuk raflarının ise en fazla çok büyük boy kitaplar (iki kucak kitap) 1,5 m, normal boyuttaki kitaplar için ise yaklaşık 1 m'lik raf kullanılmalıdır (Pierce 1980: 140, 141). Ayrıca rafların en alt katlarının yerden yüksekliğinin 30-40 cm olması gerekmektedir (Thompson 1989: 137). Bir halk kütüphanesinde rafları seçerken mutlaka, tekerlekli sandalyeye mahkum engellileri de hesaba katmak gerekecektir. Bu insanların ulaşacakları maksimum raf yüksekliği 1,5 m civarındadır. Velleman (1974: 2714, 2715)' göre bu tür kullanıcılar için duvara sabitlenmiş raflar daha uygundur. Ayrıca, raflar arasında, uygun mesafede ayarlanmış tekerlekli sandalye için geçişler bulundurulmalıdır. Köşelere yerleştirilen raflara da erişebilme olanakları bulunmalıdır.

Metal raflar kütüphanede üç şekilde kullanılır. Depolama için kullanılan raflar, standart raflar ve ayraç tipi raflardır. İlk raf çeşidi genelde depolarda yıpranmış kitaplar, ciltlenmeyi bekleyen yıpranmış kitaplar, dergiler ve gazeteler, koleksiyondan ayıklanmış materyali bekletmek için uygundur. Genişliği 90 veya 120 cm, yüksekliği ise 1875 mm ile 2350 mm arasında, derinliği ise 300, 450 veya 600 mm ölçülerinde ve 5 ile 8 kat arasında olmaktadır. Standart metal raflar ise çoğu kütüphane tarafından tercih edilen normal kütüphane koleksiyonunun yerleştirildiği raflardır. Bu raflar düzgün, derli toplu görünmeli ve üst kısmı kapalı olmalıdır. Raf kat yüksekliklerinin ayarlanması için yanlarda çeşitli aralıklarda yerleştirilmiş delikler olmalıdır. Duvara monte edilen ayraç tipi raflar ise tek boyutlu kitapların bulunduğu, örneğin hukuk kütüphanelerinde tercih edilebilmektedir (Pierce 1980: 144).

Halı kaplı olan zeminde rafları hareket ettirmek pek mümkün olmayabilir. Bu yüzden rafların altına takılacak küçük, özel yapılmış bilyeli çivilerle raflar halıdan yükseltilebilir. Okuma salonları dışında, sağlama, kataloglama ve sınıflama, ödünç verme ve danışma birimlerinde de raflar kullanılmaktadır. Danışma birimindeki raflar ahşap (Pierce 1980: 62) ve estetik görünümlü olmalıdır.

Kütüphane raflarında kullanıcılar açısından karşılaşılan en büyük sıkıntılardan biri rafların en alt katındaki kitapları taramadaki sıkıntıdır. Bu sıkıntıyı bazı kütüphaneler, kitapları, sırtları yukarı gelecek şekilde dizerek aşmaya çalışmaktadırlar. Fakat bu durum hem kitapların daha çabuk yıpranmasına hem de ritmik görüntüyü aksattığı için estetik görüntünün bozulmasına neden olmaktadır. Bu sıkıntı, rafların değişik şekillerde tasarlanmasıyla aşılabilecektir²⁴.

III.3.2.2. Sandalye ve Koltuklar

Sandalyelerin insan ergonomisi göz önüne alındığındaki yüksekliğinin 430 mm ile 460 mm olması önerilmektedir. Bu, standart boyutlardır (Thompson 1989: 165). Çalışma alanlarındaki sandalyeler, dönerli ve kumaşla kaplı olmalıdır. Sandalyelerin kolçaklı olması tercih edilmelidir. Bu sandalyeler sık kullanıldığı için dayanıklı ve kaliteli olmalıdır²⁵ (Pierce 1980: 81).

III.3.2.3. Masalar

Çalışma masaları yükseklikleri için bir çok ülkede ergonomistler çeşitli ölçüler belirlemiştir fakat Thompson (1989: 165) bu ölçülerin içinde en uygun olanının 690 mm'lik yükseklik olduğunu söylemiştir. Personel için kullanılan masalar teknik ofislerde ve kullanıcıya hizmet verilen alanlarda kullanılmaktadır. İdari personel için genellikle ahşap masalar, diğer işler için ise metal iskeletli masalar tercih edilmelidir. Danışma ve ödünç verme masaları bu işler için özel tasarlanmış olmalıdır (Pierce 1980: 76-80). Danışma masası ya da bankosu kütüphanenin büyüklüğüne göre ve cevaplanan danışma sularının sıklığına göre bir veya birden çok danışma kütüphanecisinin ya da yardımcı personelin bulunacağı bir ofis şeklinde olmalıdır²⁶. Masanın koltuk yüksekliği yaklaşık 70 cm (Pierce 1980: 60), masanın yüksekliği ise 1 m ol-

²⁴ Bkz. Model 15, 16.

²⁵ Bkz. Model 3, 5.

²⁶ Bkz. Resim 3.

malıdır (Pierce 1980: 61). Ödünç verme masası da yine kütüphanenin ödünç verme dolanımı hacmine göre fonksiyonel olmalıdır. Günümüzde bilgisayarın kütüphaneye girmesiyle ödünç verme işleminde kullanılan kırtasiye miktarı azalmıştır. Bilgisayarın olmadığı kütüphanelerde ödünç verme işlemi için düzenlenmiş malzemeler çok yer kaplamaktadır. Buna göre de ödünç verme masasının ya da bankosunun yeterince geniş olması gerekmektedir (Pierce 1980: 83). Ödünç verme ve danışma birimindeki masaların metal aksamlı olması önerilmektedir. Metal iskeletli masalar dayanıklı ve uzun ömürlüdür. Teknik hizmetler için kullanılacak masalarda katalog kartları, dosyalar için bölmeler²⁷, hatta sabit kalemler bulunmalıdır. Bir çalışma masasının genişliği 1,5 m, derinliği 750 cm olabilmektedir. Bilgisayar için kullanılacak olan masaların yüksekliği 650-675 mm olmalıdır. Metal iskeletli masaların yüzeylerinin laminant kaplı olması tercih edilmelidir. Ahşap masaların ise yüzeylerinin, kenarlarının ve köşelerinin şeffaf koruyucularla kaplı olması (Pierce 1980: 76-80) oluşabilecek kazalardaki yaralanmaları ve kullanıcıların giysilerinde oluşabilecek bozulmaları engellemek için alınmış önlemler arasında sayılabilir. Ayrıca bedensel engelli kullanıcılar için kütüphanede bulundurulmuş masalar da bu tür kullanıcılar için özel yaptırılmalıdır. Bu masaların altında basamak bulundurulmasına dikkat edilmelidir (Velleman 1974: 2714).

Yeterli alanı olan kütüphanelerde tek kişilik kullanıcı masalarının bulundurulması önerilmekte²⁸, bu masaların diğer masalardan ya da mobilyalardan uzaklığının ise minimum 600X900 mm olması kullanıcının konforu açısından gerekli görülmektedir (Thompson 1989: 162). Çift kişilik masaların kullanılması zorunlu olan durumlarda ise masanın ortasına, kullanıcıların birbirlerini görmelerini engelleyen levha ayraçlar konulabilmektedir. Thompson (1989: 162), bu ayraçlara lokal aydınlatma kurulabileceğini, böylece kullanıcıların ışığı kendilerinin kullanacakları bir imkan oluşacağını söylemektedir. Büyük masalar, dar alanlar için büyük avantaj sağlamaktadır. Ayrıca, oturma planı göze daha düzgün ve derli toplu görünmektedir. Fakat

²⁷ Bkz. Model 17.

²⁸ Bkz. Model 4.

büyük masalar kullanıcıların birbirlerinden rahatsız olması açısından kullanışsız (Thompson 1989: 162) olarak değerlendirilebilir.

III.3.2.4. Diğer Donatı Elemanları

Gör-işit uygulamalarında kullanılan bilgi kaynaklarını depolamak için özel olarak geliştirilmiş raf ve dolaplar bu materyallerin korunması için önemlidir. Gelişmiş ülkelerdeki kütüphanelerde bu tür materyallerin çok olması, bunların konduğu mobilyaların da gelişmesine neden olmuştur. Fakat ülkemizdeki halk kütüphanelerinde gör-işit araçlarının az olması, hatta bazı kütüphanelerde hiç bulunmaması, bu tür mobilyanın kullanılmasını ve gelişmesini neredeyse olanaksız kılmıştır.

Günümüzde bilgisayarlar bu tür materyallerin çalıştırılması için kullanılan araçların tümünün işlevini karşılamaktadır. Bilgisayarlar, film göstermekte, ses ve görüntü vermektedir. Bilgisayarlar için gerekli masalar ve CD kuleleri gör-işit materyallerinin depolanması için yeterli sayılabilmektedir.

Kütüphane mobilyası kullanılmaktan dolayı bir süre sonra yıpranmakta ve değiştirilmesi ya da tadilat görmesi gerekebilmektedir. Mobilya değiştirilirken birbirine uyumlu olanların seçilmesi gerekmektedir. Mobilyanın bina malzemesiyle de denge içinde bulunması, mekanlarda daha güzel bir görünüm elde edilmesini sağlayabilmektedir²⁹. Ya da mobilya değişiminde birlik ve çeşitlilik sağlanarak zıt renklerle (Harms 1989: 162) de güzel mekanlar oluşturulabilmektedir.

Halk kütüphanelerinde çoğu zaman tekerlekli sandalye kullanan bedensel engelli kullanıcılar için düzenlemeler yapılmamaktadır. Kütüphane mekanları tasarlanırken bu unsur göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kullanıcılar için kütüphanede asansör bulunmalı, zemin ve mekanlara arası geçiş

²⁹ Bkz. Model 18.

düzenlemeleri yapılırken göz önünde bulundurulması gereken hususlar unutulmamalıdır (Velleman 1974: 2174-2176).

III.4. TÜRKİYE'DE HALK KÜTÜPHANESİ İÇ MİMARİSİ

Batılı ülkelerde halk kütüphaneleri merkez kütüphane ve şube kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Thompson (1989: 10)'a göre merkez halk kütüphanesi genelde bulunduğu kentin nüfusuna göre bir büyüklükte inşa edilmektedir. Bu kütüphaneler kente bağlı tüm yerleşim birimlerine hizmet götürmektedir. Kütüphane binasının uzak olduğu yerler ise gezici kütüphaneler vasıtasıyla bu hizmetlerden yararlanmaktadır. Ayrıca, geniş alana yayılmış yerleşim birimleri için ise merkeze bağlı şube kütüphaneleri ile hizmet verilmektedir. Örneğin, Danimarka'nın Gentofte kentine hizmet eden 1 merkez kütüphane ve ona bağlı 21 şube kütüphanesi vardır (Hansen 2002: 19). Turistik yerlerde ise mevsimlik kütüphaneler bu hizmeti devam ettirmektedir. Şube kütüphanelerindeki asgari kitap sayısı 6000 ile 50.000 arasında değişebilmektedir.

Ülkemizde halk kütüphanesi bina çeşitlerini üçe ayırmamız mümkündür. İlki, projesi özellikle kütüphane olarak çizilmiş binalar, ikincisi başka amaçlarla yapılmış fakat kütüphane olarak kullanılan binalar, üçüncüsü ise Tip Projelerdir. Araştırmamızı Tip Proje kullanılarak yapılmış olan binaların iç mekanlarıyla sınırlandırılmıştır.

Tip projelerin 1970'li yıllarda planları çizilmiştir. 1988 tarihinde nüfusu 250 bin üzeri/250 bin-50 bin arasında/ nüfusu 50 binden az olan yerleşim bölgelerine ve I. ve II. Deprem bölgeleri iki tip iklimsel verilere dayalı olarak ihtiyaç programlarıyla birlikte yeniden düzenlenmiştir. İhtiyaç programlarının,

mekansal büyüklük ve donanım bilgileri dışındaki bilgileri, yani çeşitli ilkeler ve kararları içermediği görülmektedir. Sadece nüfus sayısına göre kütüphaneye sayısına karar vermek ya da sadece ülkedeki genel iklimsel yapıya göre malzemeye karar vermek yeterli değildir. Yöresel özellikleri göz ardı ederek soğuk iklim bölgelerinde pencere boyutları ve yönlenme göz önüne alınmadan duvar kalınlıklarının değişimi yeterli bir önlem tanımından çok, ilkel bir uygulamanın görüntüsünü vermektedir. 1988 yılında Ankara’da yapılan “Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma” (KYGM 1988) başlıklı komite çalışmaları sırasında UNESCO ve IFLA standartları doğrultusunda Türkiye’deki gerçek yerel ihtiyaçlarının saptanması konusunda kararlar alınmasına karşın, daha sonraki dönemlerde bu kararların uygulanmadığı görülmüştür³⁰.

Hazırlanan ihtiyaç programında birimler giriş-idare-okuma salonları-genel birimler-teknik birimler şeklinde 5 başlık altında toplanmıştır. Verilen açıklayıcı bilgiler sadece eşya tanımları ve sayıları ile sınırlı tutulmuştur.

Tip Projeler estetikten tamamen uzak ve sıradan bir görüntü vermekle kalmayıp, çeşitli kullanım zorluklarına da sebep olmaktadır. Kütüphanecilerin çalışma koşulları açısından çeşitli sorunları olan Tip Projelerin, kullanıcıların kütüphaneye gelme oranına da etkileri büyüktür. Bu da ayrı bir araştırma konusudur.

III.5. HALK KÜTÜPHANESİ MEKANLARININ PLANLANMASI

Halk kütüphaneleri için öngörülen ihtiyaç programlarının uluslararası uygulamalardaki modellere benzetilerek hazırlandığı görülmektedir. Bu prog-

³⁰ Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü’nden 01.11.2002 tarihinde alınan bilgi.

ram içerdiği sergi ve toplantı salonu gibi mekanlarla, halk kütüphanesi kimliğinin bir kültür merkezi niteliğinde ele alınması gerektiği şeklindedir. Bununla birlikte, önerilen bu Tip Projelerin kültür merkezi niteliğinde yorumlandığı ve işlevsel olarak da bu kimliği desteklediğini söylemek güçtür.

Bir kütüphane binası planlaması ya da ihtiyaç raporu hazırlanırken yapılacak ilk işlerden birisi literatür taraması yapmak, bir planlama ekibi kurmak olmalıdır (Metcalf 1965: 239, 240). Bu ekipteki herkes üzerine düşen sorumlulukları tam anlamıyla yerine getirebilmelidir. Myller (1966, 11)'e göre bu ekip yasal yetkili -kütüphanenin kurulacağı kentin mülki amiri ya da yardımcısı ya da görevlendireceği biri-, bütçe sorumlusu, ekip başı, kütüphaneciden oluşmalıdır. Temelde bu ekip 3 kişi üzerine kurulmalıdır. Bunlar, yönetimin temsilcisi, kütüphaneci ve mimardır (Doms & Rovelstad 1960: 10, 11). Kütüphanecinin rolü burada çok önemlidir. Çünkü yapıyı gerçekleştiren kim olursa olsun, zaman içinde kütüphaneyi kullanacak ve gerektiğinde işlevini değiştirecek olan kişi kütüphanecidir (Öz 1996: 122). Ayrıca, kütüphaneci binanın yapıldığı yörenin genel özellikleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır (Perry 1972: 160). Bu çalışma grubu; program için gerekli araştırmaları yapacak, verileri toplayacak ve kriterleri oluşturacak programı hazırlayacaktır (Onat 1989: 38). Diğer bir deyişle, bu kurul ya da ekip kütüphanenin alanını saptayacak, kullanıcıların gereksinimlerini belirleyecek (Thomas 1972: 147-149), bütçe oluşturacak ve faaliyet planı düzenleyecektir. Fakat ülkemizde bu kurulu oluşturmak mevzuattan dolayı oluşturulamamaktadır. Bu yüzden ülkemizde binanın planlama aşaması olmayacaktır. Zaten ülkemizde kütüphane binalarıyla ilgilenen kütüphaneci sayısı çok azdır. Bu koşullarda herhangi bir kütüphane türü için bile olsa bu kurulu oluşturmak kolay görünmemektedir.

Dolayısıyla halk kütüphanesi binası yapılırken dünya standartlarına uygun bir plan ve program yapılmasından söz edilememekte, yani Tip Projeyle standart bir biçime ulaşıldığı, bununla birlikte zamandan, planlamadan, projelerden vs. her açıdan tasarruf edildiği zannedilmektedir. Fakat bir Tip

Projenin maliyetinin yeniden çizilen projelerin masrafından daha fazla olduğu tartışılmaktadır (Onat 1989: 133).

Bir halk kütüphanesinin binasının yapımı planlanırken belirlenmesi gereken konular hakkında IFLA'nın ve UNESCO'nun belirlediği hususlar şunlardır:

- Kütüphanenin işlevleri
- Kütüphanenin boyutu
- Tahsis edilecek alan
- Tasarım öğeleri
- Erişilen raflar
- Yer, yön ve uyarı levhaları
- Kütüphane çevresi
- Elektronik aletler ve gör-ışit araçları
- Güvenlik
- Otopark (IFLA 2001: 43)

III.6. HALK KÜTÜPHANESİ İNŞASI AŞAMASINDA VE TADİLATINDA BÜROKRATİK SÜREÇ

Ülkemizde bulunan ağır bürokrasi sebebiyle bir halk kütüphanesi binasının yapımına karar vermekle binanın yapımının bitmesi arasında çok uzun zaman geçmektedir. Bu yüzden de çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri de maliyettir. Bütçeden kaynaklanan sorunlardan söz ettiğimiz halde bu konudaki bazı iyileştirmelerle maliyetin düşmesi kaçınılmazdır.

Bir ilçede kütüphane yoksa ya da varolan bina yetersizse ve kütüphane olabilecek başka bir bina bulunmuyorsa (özel kişi veya kuruluşlara ait kiralık veya hazine malı) bu durumda ilçeye kütüphane binası inşa edilmesi

için valiliğe kaymakam tarafından bir teklif götürülmekte, ilçenin nüfusu, okur-yazarlık ve okullaşma oranı, kahvehane sayısı vs. belirtilmekte, bununla birlikte, yörenin kalkınmasında, sosyal kültürel gelişiminde ve eğitime yapacağı katkıda kütüphanenin rolü gibi konular belirtilmektedir. Valiliğe gelen istek incelenmekte ve il kültür ve turizm müdürlüğüne olumlu yönde hazırlanan yazı valinin imzasıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı'na (Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne) gönderilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü yazıyı incelemekte, programlarıyla karşılaştırmaktadır. Uygun görüldüğü takdirde durumu Bakanlığa bildirmektedir. Talebin geldiği ile, kendilerinin bu yöndeki katkılarının neler olabileceği sorulmaktadır. Bunlar da; arsa, kütüphane malzemesi, personel, para vb.'dir. Taşrada bu konular incelenmekte ve yeni bir değerlendirme yapılmaktadır. Sağlanabilecekler belirtilmekte ve sonuç tekrar il kültür ve turizm müdürlüğü aracılığıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü'ne iletilmektedir. Örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığı 2003 yılı içinde Reyhanlı İlçe Halk Kütüphanesi'nin kütüphane binası yapımı için katkılarının ne düzeyde olacağına ilişkin bir yazı göndermiş, bu kütüphane ise bir arsalarının olduğunu belirtmiş ve yerel imkanlarla yöreye özgü bir proje hazırlattırması³¹. Genellikle arsa bulunduğu takdirde kütüphane inşaatı mümkün olabilmektedir.

Valilikten gelen ikinci yazıdan sonra Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, planlanan ilgili kütüphane binasının bütçesi, Genel Müdürlüğün diğer bütçe taslaklarıyla birlikte bütçe teklifi haline getirilmekte ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu'na gönderilmekte ve orada değerlendirilmektedir. Daha sonra bu teklif Bakanlığın diğer birimlerinin bütçe teklifleriyle birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bütçe teklifi haline getirilmektedir. Bu teklif ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin her yıl yaptığı bütçe görüşmeleri sırasında kesinleşmektedir. Kesinleştikten sonra bütçe, Resmi Gazete'de yayınlanmakta ve bütçe için Sayıştay vizesi alın-

³¹ Bkz. Model 6 ve 8

maktadır. Daha sonra Maliye Bakanlığı tarafından ilçe kütüphanesinin yapılacağı ilin defterdarlığına para aktarılmaktadır.

Yatırımın bütçesi küçükse il düzeyinde bir ihaleyi gerektirmektedir. Bu durumda bayındırlık il müdürlüğü valinin talimatıyla yatırımı ihaleye çıkarmaktadır. Yatırımın bütçesi büyükse Ankara'da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından ihale edilmektedir. Daha sonra inşaat başlamakta ve bina teslimi yapılmaktadır.³² Binanın yapımı genelde yıllarca sürmekte ve maliyeti kat kat artmaktadır.

Aslında Türkiye'de kütüphane binalarının yapımı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün görevidir. Buna göre, bu Genel Müdürlüğün görevleri arasında, "Bakanlığın hizmetlerine bağlı olarak ihtiyaç duyduğu üst yapılar ile Bakanlık birimlerinin yatırım programında bulunan yapı, tesis, restorasyon, restitüsyon, büyük onarımlar ve bunlarla ilgili proje, keşif, ihale ve kontrollük işlerini yapmak ve yaptırmak, İl ve ilçelerdeki kültür merkezlerinin inşa, onarım, yönetim, işletme ve diğer mali işlerini yürütmek, Genel Müdürlüğün görev alanına giren işlemleri kontrolörleri vasıtasıyla incelemek ve denetlemek," gibi görevleri vardır (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2004).

Yukarıda belirttiğimiz, binanın yapılmasını istemekten inşaatın başlama aşamasına kadar olan yasal yol çok karmaşık, yorucu ve uygulaması uzun süren unsurlardan oluşmuştur. Bu konuda ne mesleki açıdan yapılmış somut ve uygulamaya geçirilmiş bir öneri/taslak vardır ne de yasal açıdan somut bir yasa veya yönetmelik mevcuttur.

Sonuç olarak II. Bölümün sonunda oluşturduğumuz değerlendirme kriterlerini bir kütüphane iç mekanı için kullanmak istediğimizde:

- Kütüphane, insanda bıraktığı görsel etki açısından estetik mi?

³² Eryaman 75. Yıl Halk Kütüphanesi yöneticisi Mehmet Hazırlar ile 11.05.2002 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

- Kütüphane, kullanıcının antropometrik boyutlarına uygun olarak tasarlanmış mı?
- Kütüphanedeki ısı, nem ve havalandırma uygun mu?
- Kütüphanedeki aydınlatma yeterli mi?
- Kütüphane sağlık koşullarına uygun mu?
- Kütüphane yapısal olarak sağlam mı?
- Kütüphane kullanıcı güvenliğini tam olarak sağlamış mı?
- Kütüphane insan boyutlarına göre biçimsel olarak ölçülü ve oranlı olarak donatılmış mı?
- Kütüphanedeki mobilya ve donatı elemanları uygun olarak seçilmiş mi?
- Kütüphanedeki renk ve doku uygun seçilmiş mi?

Sorularının olumlu yanıtlanması tercih edilir bir durum olarak görülmektedir.

IV. BÖLÜM

HALK KÜTÜPHANELERİNDE İÇ MİMARİ: BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

IV.1. GİRİŞ

Bu bölümde çalışmamıza örnek teşkil eden Cebeci Halk Kütüphanesi, OR-AN Sevgi Yılı Halk Kütüphanesi ve Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi'nin iç mekan tasarımlarının iç mimari öğelere uygun olup olmadığını çalışmamızda belirttiğimiz işlevsel ve estetik kriterlere göre değerlendirmeye çalışacağız.

Değerlendirme için gereksinim duyduğumuz veriler ilgili kütüphanelerin kullanıcılarına uygulanan anket ve kütüphanelere yönelik gözlemlerimizle elde edilmiştir. Araştırma kapsamına alınan 3 kütüphanenin toplam 300 kullanıcıya 1-31 Ocak 2004 tarihleri arasında anket uygulanmış, aynı tarihlerde gözlemlerde bulunulmuştur.

Çalışmada kütüphanelerin iç mimari özellikleri hem gözlemlerimize dayalı olarak değerlendirilmiş, hem de gerçekleştirilen anketle bu konudaki kullanıcı görüşleri yansıtılmıştır.

Bu değerlendirmeleri yaparken, ele alınan konuda, öncelikle, kütüphane kullanıcılarının (deneklerin) görüşleri yansıtılacak ve ardından ilgili konuda gözlemlerimize dayalı değerlendirmelerimiz sunulacaktır. Kısaca, her konuda, gözlemlerimiz ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylece, konu hem iki açıdan ele alınmış hem de kullanıcı görüşleri ile gözleme dayalı verilerimiz karşılaştırılmış olacaktır. Ayrıca kullanıcı görüşleri ile gözlemlerimiz arasın-

daki farkların nedenleri üzerine veriler sunulmaya ve yorumlar yapılmaya da çalışılacaktır.

IV.2. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

IV.2.1. Kullanıcıların Demografik Özellikleri

Kütüphanelerde, ankete katılan kullanıcıların yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim düzeyleri aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

IV.2.1.1. Yaş

Tablo 1’de, kütüphane kullanıcılarının yaş dağılımlarına baktığımızda en büyük oranın (% 67,0) 15-24 yaş arası gençler olduğu görülmektedir. Bunu, 6-14 yaş grubu (% 20,0) izlemektedir. En düşük orana (% 5,7) sahip kullanıcı grubu ise 45 yaş ve üzeridir.

TABLO 1. KULLANICILARIN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Yaş	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
6-14	6	51	3	60	20,0
15-24	88	21	85	194	64,7
25-44	5	15	9	29	9,7
45 ve üzeri	1	13	3	17	5,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Kullanıcıların yaş açısından kütüphanelere göre durumuna baktığımızda Cebeci H.K. ve Yenimahalle İ.H.K.'yı büyük bir çoğunlukla (% 88 ve % 85) 15-24 yaş arası grup kullanmaktadır. OR-AN S.Y.H.K.'daki kullanıcıların çoğunluğunu (% 51) ise çocuklar oluşturmaktadır. Cebeci H.K. ve Yenimahalle İ.H.K.'daki yetişkin kullanıcıların oranlarının düşüklüğü (% 1 ve % 3) dikkat çekicidir.

IV.2.1.2. Cinsiyet

Kadınların, kütüphaneleri kullanma oranları (% 59.3), erkeklere göre (% 40,7) daha fazla görünmektedir. Bu oran Cebeci H.K.'da tersine görünse de (erkek: % 56, kadın: % 44), özellikle Yenimahalle İ.H.K. (% 74) ve OR-AN S.Y.H.K.'da (% 60) kadın kullanıcı sayısının yüksek olması toplam sonucu bu yönde etkilemiştir.

TABLO 2. KULLANICILARIN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI

Cinsiyet	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Erkek	56	40	26	122	40,7
Kadın	44	60	74	178	59,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

IV.2.1.3. Meslek

Kullanıcıların çok büyük çoğunluğunu (% 82) öğrenciler oluşturmaktadır. Buna karşın emekliler, kütüphaneleri kullanan meslek grupları içinde sayısı en az (% 2) olanlardır. Emekli kullanıcıların tümü OR-AN S.Y.H.K.'dadır.

“Diğer” seçeneğine cevap verenlerden üçü öğretmen, biri bürokrat, biri özel sektör diğeri ise öğrencidir.³³

TABLO 3. KULLANICILARIN MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Meslek	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Öğrenci	90	70	86	246	82,0
Memur	4	10	6	20	6,7
Ev hanımı	-	9	1	10	3,3
Emekli	-	6	-	6	2,0
İşsiz	2	4	4	10	3,3
Diğer	4	1	3	8	2,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Görüldüğü gibi, halk kütüphane kullanıcıları için anlamlı bir meslek dağılımından söz etmek olanaklı görünmemektedir.

IV.2.1.4. Eğitim Düzeyi

Kütüphaneleri kullananların yarıya yakın bölümü (% 48) lise öğrencisi ya da mezunudur. Tablo 1’de görüldüğü üzere 15-24 yaş arasının çoğunluğu oluşturduğu göz önünde tutulursa, bu grubun büyük kısmının lise öğrencisi olduğu söylenebilir.

³³ Bkz. Tablo 3.

TABLO 4. KULLANICILARIN EĞİTİM DÜZEYLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Eğitim	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
İlköğretim	6	57	4	67	22,3
Lise	47	22	76	145	48,3
Üniversite	47	21	20	88	29,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 4’de görüldüğü gibi en fazla lise öğrencisi ya da mezunu kullanıcının Yenimahalle İ.H.K.’da, ilköğretim öğrencisi ya da mezunu kullanıcının da OR-AN S.Y.H.K.’da olduğu görülmektedir. Cebeci H.K. ve Yenimahalle İ.H.K.’da ise ilköğretim öğrencisi ya da mezunu kullanıcıların en alt düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

IV.2.2. Kütüphanelerin Görsel Durumuna İlişkin Bulgular

Bu bölümde, incelenen kütüphanelerin görsel durumu başlığı altında, genel estetik, form, denge-uyum-birlik ve çeşitlilik, ritm ve vurgu öğeleri açısından bulgular sunulacak ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

IV.2.2.1. Kütüphanelerin Genel Estetik Açısından Durumu

Bir mekan tasarlanırken temelde mekanın fonksiyonel olması amaçlanmaktadır. Fakat iç mimaride görsel etki de en az fonksiyonellik kadar önemli görünmektedir. Mekan, o mekanda yaşayan, mekana ilk kez giren ve herhangi bir şekilde mekanı gören insanlarda mekanın görselliğinden kaynaklanan çeşitli hisler bırakmakta, bu hislerin oluşmasının da görsel algıyla ilgili olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla kullanıcı mekanı görerek, mekandaki tasarımı anlamlandırmakta ve mekanda kaldığı süre içinde kullanıcının

görsel algısı değişmektedir. Önemli olan da bu sürecin her aşamasında mekanın kullanıcıyı görsel olarak tatmin edebilmesidir.

Araştırmada kullanıcıların “kütüphaneleri rahatlık, hareketlilik, canlılık ve şirinlik” açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu soruda amaç, kütüphane kullanıcılarının, kütüphane iç mekanlarını ilk gördükleri anda ve içinde kaldıkları zaman sürecinde mekandan görsel açıdan etkilenip etkilenmediklerinin belirlenmesidir. Buna ilişkin kullanıcı görüşleri Tablo 5’te yer almakta, ayrıca gözlemlerimize dayalı veriler de sunulmaktadır³⁴.

TABLO 5. KULLANICILARIN KÜTÜPHANEYİ GENEL ESTETİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRMELERİ

Kullanıcı görüşü	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Güzel değil	6	11	14	31	10,3
Orta	46	42	56	144	48,0
Güzel	37	21	23	81	27,0
Çok güzel	11	26	7	44	14,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 5’e göre, kullanıcıların çoğu (% 48) kütüphaneleri estetik açıdan “orta” düzeyde bulmaktadır. % 27’lik bölümü kütüphaneleri “güzel”, ancak % 14’lük bölümü de kütüphaneleri “çok güzel” bulmaktadır. Bu, kullanıcıların % 60’a yakın bir oranının, kütüphanenin görsel açıdan estetik olmadığı kanısında olduğunu göstermektedir. Hatta bu oran içinde kullanıcıların % 10,3’ü kütüphaneleri “güzel bulmamaktadır”.

³⁴ Her üç kütüphane için de 100’er denek seçildiğinden buradaki sayılar aynı zamanda yüzde oranlarını da vermektedir.

En çok beğenilen kütüphane OR-AN S.Y.H.K. (% 26) olurken, en az beğenilen kütüphane ise Yenimahalle İ.H.K. (% 14) olmuştur. Her bir kütüphaneyi “orta” düzeyde değerlendirenlerin oranının ise % 42'nin altına düşmediği görülmüştür.

Gözlemlerimize dayanarak okuma salonları dahil, kullanıcının en çok bulunduğu mekanlarda bile estetik kaygıdan uzak görünüm kaydedilmiştir. Mekanlar hem cansız hem karışık; hem neşesiz hem stresli; hayal gücünden yoksundur. Örneğin, Yenimahalle İlçe Halk Kütüphanesi'nin çocuk bölümü³⁵, olması gerektiğinden daha sade ve düzensizdir. Oysa çocuk bölümü, hareketli, canlı, şirin ve rahat bir mekan olmalıdır. Aynı şekilde OR-AN'da³⁶ da çocukların ilgisini çeken, onların hayal dünyasını geliştirecek bir düzenleme bulunmamaktadır.

IV.2.2.2. Form

İç mekan tasarımında “iç mekan kullanıcısının, mekana ilk girdiğinde duyduğu heyecan”ı hissettirmenin ilk yolu tasarım öğelerinin oluşturduğu “form”dur. Mekandaki donatı elemanlarının tümünün oluşturduğu dış çizgilerin kullanıcıya hissettirdiği geometrik şekil, mekanın karakteristik özelliklerinin başlangıcı olmaktadır. Tablo 6'daki verilere göre kullanıcıların, genelde, kütüphane mekanlarında hissettikleri geometrik şeklin, kullanıcıların verdikleri cevaplara göre kare-dikdörtgen olduğu anlaşılmaktadır (% 79,3).

³⁵ Bkz. Resim 1

³⁶ Bkz. Resim 2

TABLO 6. KULLANICILARA GÖRE KÜTÜPHANE MEKANLARINDA FORM

Algılanan görünüm	Kütüphane			Toplam	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	Sayı	%
Daire	1	2	3	6	2,0
Üçgen	-	2	2	4	1,3
Kare	92	71	75	238	79,3
Hepsi	7	25	20	52	17,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Üç kütüphanede de binaların dış görünüşlerinden mekanlardaki donatı elemanlarına kadar her şey kullanıcıların verdikleri cevaplarda da görüldüğü gibi tek bir form üzerine kurulmuştur. Diğer bir deyişle, binaların dış görüntülerinden iç mekandaki düzenlemelere kadar her şey dikdörtgen ve kare şeklindedir. Bu görüntü, mekanların sıradan ve özensiz tasarlandığı biçiminde yorumlanabilir.

IV.2.2.3. Denge

İç mekanlar ve bu mekanların, donatım, aydınlatma ve aksesuarları gibi elemanları, genellikle biçimlerin, ölçülerin renklerin ve dokuların bir karışımını içermektedir. Bu elemanların nasıl organize edildikleri ise, fonksiyonel gereksinimlere ve estetik istemlere bağlıdır (Ertek 1994: 166). Aynı zamanda bu elemanlar görsel denge oluşturacak şekilde, ya da elemanların oluşturduğu görsel güçlerin arasında bir denge durumu ortaya çıkacak şekilde düzenlenmelidir.

TABLO 7. KULLANICILARIN KÜTÜPHANEDEKİ EŞYALARIN YERLEŞİMİ KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ

<i>Kullanıcı</i> <i>Düşüncesi</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci</i> <i>H.K.</i>	<i>OR-AN</i> <i>S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle</i> <i>İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Düzenli-uyumlu	-	14	7	21	7,0
Düzensiz-uyumsuz	65	51	44	160	53,3
Bazısı düzenli bazısı düzensiz	30	34	45	109	36,3
Diğer	5	1	4	10	3,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 7'deki veriler, kütüphane mekanlarının, iç tasarımın “denge” prensibinden uzak olarak düzenlendiğini göstermektedir. Kullanıcıların yarısından fazlası (% 53,3) eşya yerleşiminin düzensiz ve birbirleriyle uyumsuz olduğunu, yine önemli bir oranı (% 36,3) da bazı eşyaların düzenli bazılarının ise düzensiz olduğunu belirtmektedir. Kütüphanelerin düzenli ve uyumlu olduğunu belirtenlerin oranı ise düşüktür (% 7). Bu sorunun “diğer” şikkına verilen cevaplar ise: “renk uyumu var”, “daha iyi olabilir”, “yorumsuzum”, “fena değil”, “ilgisizim”, “düzenli”, “düzenli ama...”, “kütüphaneye fazla ilgilenmiyorum” ve “kütüphane ilgi alanıma girmiyor” şeklindedir. Denge ögesi açısından en düzenli kütüphanenin OR-AN S.Y.H.K., en düzensizinin ise Cebeci H.K. olduğu anlaşılmıştır.

Kütüphanelerin üçünün de iç mekanlarında bulunan her türlü eşyanın yerleşimi ve aksesuarların birbirleriyle oluşturdukları dengesizlik göze çarpmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla binalar genelde tadilat geçirmeden önce kullanılan eşyalarla donatılmışlardır.

Örneğin, Yenimahalle İ.H.K.'nin süreli yayınlar bölümünde ahşap raflarla kumaş kaplı metal iskeletli sandalyeler arasındaki dengesizlik ortadadır.

Ayrıca binanın pencere doğramaları da PVC alaşımlıdır. Yani, tadilat yapılırken kütüphanede bulunan eşyalar göz ardı edilmiştir. Tadilattan sonra alınmış ya da eklenmiş gibi görünen donatı elemanları³⁷ da yine binanın kapı-pencere doğramalarıyla uyumsuzdur. Yenimahalle'nin fotokopi odası sonradan ayrılmış bir odadır ve ahşap iskeletli cam kullanılmıştır. Fakat, pencerelerin PVC olması iki malzeme arasındaki dengesizliği ortaya çıkarmıştır. En önemlisi de donatıların yerleştirildikleri mekanda ışıkla bütünleşmeleri düşünülmemiştir. Pencerelerin önüne konan raflar, mekandan içeri doğal ışığın girişini engellemektedir. Bu durum o mekanda, pencerenin görüntüsünü engelleyerek estetik görünümü de bozmaktadır.

Çok değişik malzemelerin bilinçsizce kullanımı, mekanda renk, doku, form ve ışık karışıklığına sebep olmaktadır. Bu durum da mekanın dengesiz bir kurguda olduğunu göstermektedir.

IV.2.2.4. Uyum, Birlik ve Çeşitlilik

Uyum, bir kompozisyondaki parçaların birleşimindeki veya kendi aralarındaki estetik tatmin sağlayan anlaşma veya etkileşim olarak tanımlanabilir. Denge hem benzer hem de benzer olmayan elemanlar arasındaki dikkatli düzenlemeler ile birliği sağlarken, uyumun prensibi, biçim, renk, doku veya malzeme gibi ortak bir karakteristiği veya özelliği paylaşan elemanların özenle seçimini içerir. Bu, bir iç mekan düzenlemesindeki elemanlar arasında birliği ve görsel uyumu oluşturan ortak bir özelliğin tekrarı olarak da anlaşılabilir. (Ertek 1994: 172)

Uyum, denge, birlik ve çeşitlilik öğeleri açısından kütüphanelere ilişkin kullanıcı görüşlerinin oluşturduğu veriler Tablo 8'de sunulmaktadır.

³⁷ Bkz. Resim 4. ve 5.

TABLO 8. KULLANICILARIN, KÜTÜPHANENİN HERHANGİ BİR MEKANINDAKİ EŞYA GRUPLARI ARASINDA BİR BÜTÜNLÜK HİSSEDİP HİSSETMEDİKLERİ

Bütünlük var mı?	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Hayır	14	9	23	46	15,3
Evet	39	56	31	126	42,0
Biraz	47	35	46	128	42,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Kullanıcıların yarısına yakın bölümü (% 42,7) kütüphane mekanları arasında, “biraz” bütünlük hissetmekte “hiç bütünlük hissetmeyenlerin” oranı ise % 15,3 olarak göze çarpmaktadır. Kullanıcılara göre iç mimari açısından en uyumsuz kütüphane Yenimahalle İ.H.K., en uyumlu kütüphane ise OR-AN S.Y.H.K. olarak göze çarpmaktadır.

Yaptığımız gözlemlerde, OR-AN S.Y.H.K.nın girişine konulan bekleme sandalyelerinin iki grup olarak düzenlenmiş olduğu fakat bu iki grup arasında bir uyumun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü, daha açık renk olan duvara yaslanmış olan grup, daha eski, diğer grup ise daha yeni bir görünüm sunmaktadır. Yine, duvara yaslanmış olan grup yan yana dizilmiş diğerleri ise kare şeklinde, karşı karşıya dizilmiştir.

Aynı odada bulunan sandalyelerin birbirleriyle sağlaması zorunlu olan uyum ve dengenin yanı sıra, aynı özelliği gösteren donatı elemanları arasında aynı zamanda uyumlu ve dengeli bir birlik ve çeşitlilik söz konusu olabilir. Çeşitliliğin uygulanmak istendiği mekanlarda, birbirinden farklı biçimlerdeki

elemanlar kuvvetli bir çizgiyle ayrılmış olmalıdır. Örneğin bir okuma salonunda kitap raflarıyla sürelî yayın rafları yan yana konmamalıdır. Eğer bu iki raf çeşidinin aynı ortamda kullanılması zorunlu ise, o ortamda iki farklı biçim oluşturulmalıdır. Bu durum, aynı mekanda biçimlerin kendi aralarında oluşturdukları birliğe; iki biçim arasında da çeşitliliğe sebep olmaktadır. İncelediğimiz kütüphanelerde bu anlamda olumlu bir durum gözlemlenmemiştir.

IV.2.2.5. Ritim

Ritmin tasarım prensibi, elemanların mekan ve zaman içindeki tekrara dayanmaktadır.

Kütüphanelerdeki eşyalar, özellikle raflar mekandaki ritim duygusunu oluşturmada önemli donatı elemanıdır. Bir kütüphaneye girdiğinizde ritim duygusunu oluşmasında raflar büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Araştırmamız kapsamına giren kütüphanelerde eşyaların dizilişinin kullanıcılarda bir ritim duygusu oluşturup oluşturmadığına ilişkin bulgular Tablo 9'da yer almaktadır.

TABLO 9. KÜTÜPHANEDEKİ EŞYALARIN DİZİLİŞİNDE KULLANICILARDA OLUŞAN RİTM DUYGUSU

<i>Kütüphanedeki eşyaların dizilişi</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Karışık	2	6	15	23	7,7
Bazısı sıralı-bazısı karışık	10	37	35	82	27,3
Sıralı	88	57	50	195	65,0
<i>Toplam</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>300</i>	<i>100,0</i>

İlgili verilere göre, kullanıcıların çoğu (% 65) eşyaların sıralı bir biçimde dizildiğini düşünmektedir.

Kullanıcıların bu yaklaşımına karşın, Resim 5'te görüldüğü gibi rafların yerleşimi, ritm prensibinden uzak görünmektedir. Yine, Resim 8'de, Cebeci H.K.'nın büyük okuma salonundaki raflar ritmik bir görsellik arz eder gibi görünse de, ortadaki kolonlar ve odanın karşı duvarına yerleştirilen raflar, ritmik akışı bölmektedir. Aynı şekilde, masaların yerleşimi de karışık bir görüntü arz etmektedir³⁸. Gözlem yaptığımız diğer iki kütüphanede de benzer düzenlemeler bulunmaktadır.

IV.2.2.6. Vurgu

Önemli bir eleman ya da özellik; belirgin ölçüler, özel bir biçim veya zıt karakterde renk, değer veya doku ile abartılarak görsel vurgu sağlanabilir. (Ertek 1994: 180,181).

Yukarıda dile getirilenler ışığında araştırma alanımıza giren kütüphanelerdeki kullanıcıların ilgili kütüphanelerin tasarımında belirli bir vurgu hissedip hissetmediklerine ilişkin bulgular Tablo 10'da yer almaktadır.

³⁸ Bkz. Resim 9.

TABLO 10. KULLANICILARIN KÜTÜPHANEDEKİ TASARIMDA VURGU
HİSSEDİP HİSSETMEDİĞİ

<i>Kullanıcıyı etkileyen eşya</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Yok	68	77	80	225	75,0
Diğer	32	23	20	75	25,0
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 10’da, “Kütüphanede sizi etkileyen hangi eşya ya da düzenleme vardır?” sorusunda “yok” seçeneğini işaretleyenlerin oranı (% 75), “diğer” seçeneğini işaretleyenlere göre (% 25) çok yüksektir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin 13’ü rafların dizilişinden, 2’si Cebeci H.K.’daki peteklerin ahşapla kaplanmasından, 11’i masalardan etkilenmişken, bir kullanıcı ise masaların kötü olduğunu belirtmiştir. Bazı kullanıcılar ise hem masalardan hem sandalyelerden, bazıları masa, sandalye ve raf/dolap/kitap dolaplarından, bazıları tüm mobilyadan etkilenmiştir. Cebeci H.K.’daki iki kullanıcı afişlerden etkilendiğini, OR-AN S.Y.H.K.’daki 4 kullanıcı ise süreli yayınlar bölümündeki büyük boyutlu satranç takımından etkilendiklerini söylemişlerdir. Cebeci H.K.’da bir kişi, süreli yayınlar bölümünü beğenmiştir. Tüm kütüphanelerde ışıktan olumlu etkilenenlerin sayısı ise 2’dir. Fakat Yenimahalle İ.H.K.’dan bir kullanıcı ışığın yetersiz olduğunu bu seçenekte belirtmiştir. Toplam 6 kullanıcı, kitapların dizilişinden, 2 kullanıcı ise renklerden, biri renkli etiketlerden, biri Cebeci H.K.’daki asma kattan, bir ilköğretim öğrencisi OR-AN S.Y.H.K.’ın çocuk bölümündeki oyunlardan, biri Cebeci H.K.’daki büyük okuma salonundan etkilenmiştir. Bu seçeneği işaretleyenlerden diğerleri ise sorulara “yok”, “var”, “gürültülü”, “bana göre sıralı ve”, “zeminin ahşap olması, pencerelerin ve duvarların temiz olması”, “hepsi güzel”, “hepsi”, “çok düzensiz, soğuk,

durgunluk verici”, “bilmiyorum”, “bana göre çok güzel”, “masalar kötü”, “dekor” şeklinde cevaplar, bazıları da ilgisiz cevaplar vermiştir.

Vurgu, tasarıma heyecan veren bir ilkedir. Mekana girildiğinde göze çarpan ilk şey vurgusu yapılan biçimdir. Gözlemlerimize göre sadece OR-AN S.Y.H.K.’daki süreli yayınlar bölümünde bulunan, gerçek boyutundan daha büyük olan satranç takımı, mekandaki vurgu biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Bunun dışında kütüphanelerdeki tüm mekanlarda, diğer donatı elemanlarından farklı olarak ortaya çıkan etkileyici bir düzenleme yoktur.

İncelediğimiz kütüphanelerin hiç birinde görsel olarak, iç mekan tasarımlarının estetik kaygıya dayalı olarak oluşturulduğu söylenemez. Seçtiğimiz kütüphanelerin yakın zamanlarda tadilat geçirmiş olmaları bile, bu görüşü zayıflatacak bir durum değildir. Mekanlar, amaçlarına uygun olarak tasarlanmış olsa da kullanıcılarda ve çalışanlarda estetik bir etki bırakması düşünülmemiştir. Kütüphanelerin iç mekanları genel olarak güçlü bir görsellik temelinde kullanıcıya sunulmamıştır.

Sonuç olarak ister bina elemanları olsun ister donatı elemanları olsun, gözlemlediğimiz kütüphanelerde, estetik kaygıyla yapılmış bir düzenleme bulunmamaktadır. Tüm düzenlemelerin işlevleri birbirleriyle ilişkisiz olarak biçimlendirilmiştir. Eşyaların yeni olması, binaya tadilat uygulanması, estetik güzelliğin ortaya çıkacağı anlamına gelmemektedir. Ancak, tadilat yapılırken kullanılacak renklerin malzemenin, kütüphanenin mevcut eşyalarıyla denge ve uyum sağlanması, yeni eşya alınırken de bunların, mevcut bina malzemesiyle ve donatı elemanlarıyla uyumuna dikkat edilmesi gerekmektedir.

IV.2.3. Kütüphanelerin İşlevsel Durumuna İlişkin Bulgular

Bir elemanın veya bir mekanın formu, bir binanın kitlesi, bir bütünün yapısı, biçim olarak tanımlanmaktadır. İşlev, ölçü ve malzeme gibi biçimi de belirlemektedir. Biçimle birlikte ölçü de işlevselliğin önemli koşullarındandır.

Bir tasarım olayı çözümlenirken ölçü kavramı göz önüne alınmalıdır. İşlev ile ölçü kavramları birbirlerinin sonucu veya nedenidir. (Arcan ve Evcı 1999: 15-19). Bir mekanda işlevsellik tamamen o mekânın kullanıcısı olan insana göre ayarlanır. Mekân ve donatı elemanları ve bu elemanların yerleştirilmesi, insanların antropometrik ölçülerine uygun olarak ayarlanmalıdır. Mekânın yapısı ve donatı elemanları sağlam ve kullanışlı olmalıdır.

Deneklerin kütüphanelerdeki eşyalar için kullanışlılık açısından yaptıkları değerlendirmeler, bulgular olarak Tablo 11’de verilmiştir.

TABLO 11. KULLANICILARIN KÜTÜPHANE EŞYASINI KULLANIŞLILIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Eşya	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Kullanışsız-rahatsız	7	13	15	35	11,7
Kullanışlı-rahat	62	64	40	166	55,3
Bazısı kullanışsız- bazısı kullanışlı	22	21	41	84	28,0
Diğer	9	2	4	15	5,0
Toplam	100	100	100	300	100,0

Buna göre, kütüphaneyi işlevsel olarak “yeterli” bulanların oranı % 55,3 olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütüphanedeki “bazı mekânların kullanışlı bazılarının ise kullanışsız” olduğunu söyleyenlerin oranı ile mekânı “kullanışsız ve rahatsız edici” bulanların oranlarının toplamı % 39,7’yi bulmaktadır. Kütüphaneyi “kullanışlı-rahat” bulanlar ile “kullanışsız-rahatsız edici” bulan kullanıcılar arasındaki en büyük fark Yenimahalle İ.H.K.’da görünmektedir.

Tablo 11'e göre en kullanışlı kütüphane OR-AN S.Y.H.K., en kullanışsız kütüphane ise Yenimahalle İ.H.K.'dir. Kütüphanedeki bazı mekanların kullanışlı bazılarının ise kullanışsız olduğunu söyleyenlerin oranı ise Yenimahalle İ.H.K.'de en yüksek orandadır (% 41).

Gözlemlediğimiz ve kullanıcılarına anket uyguladığımız üç kütüphanedeki mekanlar işlevsel açıdan genel olarak yetersiz olduğu söylenebilir. Kullanılmayan mekanlar, binaların yapılma aşamasındaki yetersizliklerden dolayı fazla görünmektedir. Aynı zamanda geniş olması gereken alanlar da bazen yetersiz kalmaktadır. Eşyaların ve bina elemanlarının bazısı kullanışsız, bazısı da kullanılmayacak duruma getirilmiştir. Genel olarak eşyalar arasındaki sirkülasyon³⁹ yeterlidir. Fakat bazı yerlerde bu, yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte mekanların işlevsel olarak birbirine yakınlığı, malzeme kalitesi, eşya boyutları, mobilyanın uygunluğu, aydınlatma çoğu zaman işlevsel ilkelere uygun görünmemektedir.

Mekanlarda kullanılan donatı elemanları genellikle ahşap, plastik ve metal olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat, günümüzde kullanışlı ve sağlam, değişik doku karakteristikleri gösteren malzemeler ortaya çıkmıştır. Bu malzemeler çeşitlilik açısından dengeyi bozmamak kaydıyla bir arada kullanılabilir. Kütüphanedeki insanların kullandıkları mobilyaların ergonomik olması, yetişkinlerin kullandıkları masalarla çocukların kullandığı masa sandalye ve rafların aynı yükseklikte olmaması gerekmektedir. Örneğin, bir sandalyenin kumaş kaplı olması onun hem kullanışlı hem rahatlık açısından, tamamen ahşap bir sandalyeden daha iyidir. Çünkü, yumuşaklık sağladığından, kumaşın altındaki sünger, insanın o sandalyede uzun süre rahat bir şekilde oturmasını sağlamaktadır. Kumaşın eskimesi durumunda ise yenilenmesi, tamamen ahşap bir sandalyenin değiştirilmesinden daha ucuza mal olmakta ve o sandalye daha uzun süre kullanılabilir. Aynı şekilde, yüzeyi sunta üzerine ahşap plaka kaplı olan bir masa yıprandığı zaman masanın üst tablasının bütünüyle değiştirilmesi gerekirken, ahşabın üzeri şeffaf malze-

³⁹ Sirkülasyon: eşyalar arasında insan ölçülerine uygun olarak ayrılmış alan.

meyle kaplı olan masanın yenilenmesi, masanın daha uzun süre kullanılmasını sağlayacaktır. Masa ve sandalyelerin ayaklarındaki plastik pabuçlar ise zemine sürtündüklerinde masaların ve sandalyelerin ses çıkarmamasını sağlayarak ergonomiyi arttıracaktır.

Rafların en altındaki kitapların kullanıcılar tarafından daha zor taranması kütüphaneler ve kullanıcıları için en büyük sorunlardan biridir. Bunun önlenmesi için alt raftaki kitaplar yatık bir şekilde konulabilir. Bu uygulama bazı halk ve üniversite kütüphanelerinde görülmektedir.

Cebeci H.K., OR-AN S.Y.H.K. ve Yenimahalle İ.H.K.'daki rafların, masaların ve sandalyelerin yükseklikleri genelde standartlara uygun görünmektedir.

Seçtiğimiz kütüphanelerde mobilyanın düzensiz dizilişi bazen eşyalar arasındaki dolaşımı engellemektedir. Bazen de gereğinden fazla alan karşımıza çıkmaktadır. Cebeci H.K.'da tavanın aşırı yüksekliği sebebiyle sonradan yapılan asma kata çıkan merdivenlerin darlığı ve binanın girişindeki yetersiz alan buna örnek verilebilir⁴⁰. Bununla birlikte asma kata çıkılan merdivenin önünde gereğinden fazla geniş ve kullanılmayan bir alan bulunmaktadır. Yine OR-AN S.Y.H.K.'da 1. kat odalara açılan antrede de alan fazlalığı göze çarpmaktadır. Cebeci H.K.'daki büyük okuma salonunun yüksekliği sebebiyle yukarıda kalan boş alanı kullanmak amacıyla yapılan asma katın inşası, boş alanı değerlendirmek açısından olumlu bir girişim gibi görünmesine karşın, kısıtlı bir uygulamadır.

Tüm bu uygulamaların yanı sıra kütüphane yönetiminin yaptığı eşya düzenlemeleri uygulamalarında da genel olarak başarı sağlanmış olsa da bazı eksikliklerin olduğu söylenebilir. Örneğin, OR-AN S.Y.H.K.'da, 1. kattaki okuma salonunda “yeni yayınlar rafı” ile yanındaki rafın birbirine yakınlığı, iki

⁴⁰ Bkz. Resim 8 ve 10

kişinin aynı alanda bulunmasını imkansız kılmaktadır⁴¹. Böyle bir uygulamanın, alan fazlalığı olan bir kütüphanede olması düşündürücüdür.

Mekan ve araçlar, insanın kullanımında, herhangi bir zorlama-rahatsızlık ve yorgunluk yaratmayacak şekilde düzenlenmiş olmalıdır. Tasarlanacak bir mekanın, donatı elemanı ve araçların ölçü ve biçimleri, onu kullanacak olan insanın vücut ölçülerinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan insanın anatomik, fizyolojik ve psikolojik boyutları da önemlidir. Günümüzde, insanı bu açıdan “Ergonomi” ele almaktadır.

Görülüyor ki, mekan, insanları doğadan ayırmakta, insana göre şekillenmekte ve düzenlenmektedir. Mekan düzenlenirken de insanın antropometrik ölçüleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte insanın yani “mekan kullanıcısının”, kısacası, “kullanıcının” gereksinimlerini de dikkate almak gerekmektedir.

IV.2.3.1 Dolaşım

İnsanların, kullanıcı gereksinimleri bakımından, davranışsal açıdan rahatsızlık duymadan, eylemlerini yerine getirebilmesi için gerekli olan boyutlar, yapılan araştırmalar sonucunda saptanmıştır. Dolaşım alanı uzaklığı; insanların dolaşım anında birbirlerini hiçbir şekilde rahatsız etmedikleri bir alandır.

Halk kütüphanelerinde, binanın girişinden başlayarak, bölümler arasındaki geçişler, kullanıcıların en çok bulunduğu mekanlar (ödünc verme ve danışma bölümü, kart katalogları ve bilgisayar tarama terminallerinin bulunduğu bölgeler vs.), mobilyalar arası uzaklıklar (raflar ve masalar), kullanıcıların en çok geçiş yaptığı mekanlardır. Bu mekanların mümkün olduğu kadar geniş olması gerekmektedir. Bu alanlardaki genişlik, kütüphane kullanıcılarının, kütüphaneyi daha etkin ve verimli kullanmalarına katkı sağlayacaktır.

⁴¹ Bkz. Resim 11

Bununla birlikte bu mekanlarda normalden daha fazla dolaşım alanı olması da olumlu karşılanmayabilmektedir.

Kütüphanelerdeki eşyalar arasında dolaşım rahatlığının olup olmadığına ilişkin kullanıcı düşüncelerini içeren veriler Tablo 12’de bulunmaktadır.

TABLO 12. KULLANICILARA GÖRE EŞYALAR ARASINDA DOLAŞIM RAHATLIĞININ OLUP OLMADIĞI

<i>Kullanıcı görüşü</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Rahat değil	6	16	25	47	15,7
Rahat	88	81	70	239	79,7
Diğer	6	3	5	14	4,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Yapılan ankete katılan kütüphane kullanıcıları, kütüphane mekanlarındaki dolaşım alanlarının yeterli olduğunu söylemişlerdir (% 79,7). Fakat dolaşım alanlarını rahat bulmayanların oranı da % 15,7’dir. Dolaşım alanlarının rahatlığı bakımından en çok olumlu görüş bildirilen kütüphane Cebeci H.K. (% 88), en çok olumsuz görüş bildiren kütüphane kullanıcıları da Yenimahalle İ.H.K.dadır (% 25). Anketimizde bu durumu ortaya çıkarmak üzere hazırladığımız 12. sorunun “diğer” seçeneğine cevap verenlerin biri “kitap bulamıyorum” derken, 6 kişi ise “orta; biraz rahat; bazı yerler dar bazıları geniş” gibi cevaplar vermiş, 2 kişi raf aralarının dar olduğunu bildirmiş, diğerleri ise “iyi değil”, “daha açık olsun”, “raflarla masalar aynı yerde olmasın” demiştir. Diğer birkaç kişi ise ilgisiz cevaplar vermiştir.

Üç kütüphanede de kütüphane mekanlarının mobilyaya göre büyük olmasına rağmen Resim 11’de görüldüğü gibi gereksiz dar alanlar oluşturulmuştur. Yine bu alanların yanında kullanılmayan çok geniş alanlar da var-

dır.⁴² Resim 6'da gördüğümüz OR-AN S.Y.H.K.'nin girişinin genişliği yeterli bir büyüklüğe sahip olmasına rağmen bu girişe konan sandalyelerin hangi amaçla konduğu anlaşılammıştır. Bu sandalyelerin kullanıcıların oturması için konduğu düşünülse de bu işlevin söz konusu mekanda gerçekleştirilmesi ortam kurgusunun uygunsuzluğu açısından mümkün görünmemektedir. Eğer bu mekan, lobi görevini üstlenmişse, girişin işlevi kısıtlanmakta, giriş ya da antre görevini üstlenmişse, lobi olarak kullanılamaması olasılığı bulunmaktadır. Cebeci H.K.'daki büyük okuma salonunda sonradan eklenen asma katın, mekanın yüksek olmasının verdiği olanakla oluşturulmasının kazandırdığı alanın, asma katın alt kısmının kullanılamaması gerçeğiyle karşı karşıya olması düşündürücüdür. Kütüphanelerimizde mekanların kullanılması konusunda verimli bir uygulama gözlenmemiştir.

Ayrıca asma katın okuyucu salonunun bir parçası olarak aynı işlevi görmesi gerekirken, bu iki mekan arasındaki işlevsel uzaklık belirgin olarak göze çarpmaktadır.

IV.2.3.2 Mekanlararası Bütünlük

Ülkemizde halk kütüphanelerinin iş akışı kitap girişi-kataloglama ve sınıflama-damga, mühür, etiketleme-kitap kaydı-kullanıma sunma-okutma ve ödünç verme şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca, idari işler, kültürel faaliyetler ve kütüphane dışı faaliyetler de kütüphanelerde yapılan işler arasında yer almaktadır. Binanın bölümlerinin de bu işlevlere göre düzenlenmiş olması gerekmektedir. Kütüphanelerimizde iş akışına göre yapılan düzenlemeler, genelde uygun görünmektedir. Fakat binaların planlarının bu işlevlere göre yetersiz olması bu akışta eksikliklere sebep olabilir.

Tablo 13, kullanıcıların kütüphanelerde bölümler arasındaki bütünlük konusundaki görüşlerini özetlemektedir.

⁴² Bkz. Resim 6, 10.

TABLO 13. KULLANICILARIN KÜTÜPHANEDEKİ BÖLÜMLER ARASINDA BÜTÜNLÜK KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

<i>Kütüphanelerde bölümlerarası bütünlük</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Dağınık-kötü	11	18	26	55	18,3
Yakın-iyi	81	80	70	231	77,0
Diğer	8	2	4	14	4,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 13’de görüldüğü üzere, kullanıcılar büyük ölçüde (% 77) kütüphanedeki hizmet birimlerinin iş akışına uygun şekilde düzenlendiğini düşünmektedirler. Bu görüşün karşısında olanların sayısı ise 55’tir (% 18,3). Birimlerin birbiriyle ilişkili olarak görülmesi açısından yapılan düzenlemelerin en uygun olarak görüldüğü kütüphane Cebeci H.K. ilk sırada (% 81), Yenimahalle İ.H.K. ise son sırada (% 70) bulunmaktadır. Anketteki 13. sorunun “diğer” seçeneğine cevap verenlerin kimi ilgisiz cevaplar verirken, kimileri de bölümleri bulmanın zor olduğunu, birimlerin dağınık ve karışık olduğunu söylemişler, kimileri de “bilmiyorum”, “ilgilenmiyorum” gibi cevaplar vermişlerdir.

Kütüphanelerde genelde bu ilkelere uyulduğu zannedilebilir. Fakat OR-AN S.Y.H.K.’da, kapıdan girildiğinde, yönlendirme levhalarının bulunmamasından kaynaklanan bir karışıklık ortaya çıkmaktadır. Bu durum da kütüphanenin ilk bakışta iş akışına göre düzenlenmekten uzak olduğunu göstermiştir. Araştırmamız sırasında binanın 2. katına çıkıp 2 odaya açılan antre-sinde bulunan kapalı kapılardan birinden içeri girdiğimizde, bir görevliye ulaştığımız. Kullanıcıların, kütüphane hakkında görüşlerinin oluştuğu ve gereksinim duydukları bilgiye ulaşmalarındaki ilk adım olan giriş bölümünün işlevsel olması çok önemlidir. Girişte, kullanıcıları yönlendirecek bir personelin bulunduğu bir kabin ya da bölme bulunmalıdır. Bu mekanın, Yenimahalle

İ.H.K. ve OR-AN S.Y.H.K.'da, işlevini başarıyla yerine getirdiği söylenebilir. Fakat OR-AN S.Y.H.K.'da bu işlevi gerçekleştirecek bir durum bulunmamaktadır. Cebeci H.K.'da ise çok dar olan giriş sebebiyle sirkülasyon kısıtlı olabilmektedir.

Araştırma alanımızda kütüphane kullanıcılarının çoğunun öğrenci olduğu göz önüne alınırsa, bu öğrencilerin büyük bir kısmı okul ödevlerini yapmak için halk kütüphanelerine gelmektedir. Bu açıdan danışma bölümünün yine, halk kütüphanelerinde en çok gerçekleşen hizmetlerden biri de ödünç verme olduğu için ödünç verme biriminin de giriş-çıkış alanına yakın olması gerekmektedir. Yenimahalle İ.H.K.'daki ödünç verme bölümü bu açıdan işlevsel değildir. Cebeci H.K.'daki danışma bölümünün de ulaşılması daha az kolay bir yerde olduğu söylenebilir. Yenimahalle'deki çocuk bölümünün giriş katında olmasına rağmen OR-AN S.Y.H.K.'daki çocuk bölümünün 2. katta olması daha doğru bir düzenlemedir. Çocukların her zaman göz önünde olması, büyükler için düzenlenen okuma salonlarından ayrı yerde olmaması daha olumlu bir yaklaşımdır. Eğer ayrı mekanlarda düzenlenme zorunluluğu varsa, çocuk bölümlerinin yetişkinlerin okuma salonlarıyla aynı katta olması daha uygundur.

Öğrenciler gibi bir çok kullanıcı da kütüphaneleri ders çalışma mekanı olarak algılamakta, bu sebeple de kütüphanelerin çok sessiz ortamlar olması gerektiğine inanmaktadırlar. Hatta bu inanç, sosyal hayatta da kendisini göstermiş, -özellikle reklam sektöründe- kütüphaneler, sessiz olunması gereken yerler olarak sunulmuştur. Halbuki, kütüphaneler de birer "bilgi edinme merkezi", "kültürel bir kurum", "kamu kurumu" olarak, bu tanıma uyan kurumlar kadar sesli ya da sessiz mekanlardır. Diğer bir deyişle, belli bir oranda sessiz olması gereken bir kurum olarak kütüphanelerin, "bütünüyle sessiz" olarak görülmesi doğru değildir. Bize göre, çok sessiz olması gereken yerler varsa o yerler de çalışma salonları olabilir. Ders çalışma salonlarının, halk kütüphanelerinin genel kullanıcı profili de göz önüne alınarak, rafların ve masaların bulunduğu "okuma salonları"ndan ayrı yerlerde olması gerekmektedir.

Bununla birlikte yine de okuma salonlarının sessiz olması yeğlenir. Fakat ödünç verme ve danışma bölümlerinin olduğu yerlerin sessiz olmaması doğaldır. Bu yüzden bu birimlerin okuma salonlarının dışında ama bu salonlara yakın yerlerde olması gerekmektedir.

Birimler hem birbirleriyle olan ilişkilerine göre hem ses durumuna göre hem de güvenlik durumuna göre düzenlenmelidir. Bu kütüphanelerde çocuklar için ayrılmış mekanlar ve otopark alanlarının genişliği yetersizdir. Örneğin Cebeci H. K.'da ve OR-AN S.Y.H.K.'da otopark bulunmamaktadır. Yenimahalle İ.H.K.'da ise gezici kütüphanenin mevcut otoparkı kullanması sonucu, zaten küçük olan otopark tamamen kullanılamaz hale gelmektedir. Bununla birlikte gör-ışit araçlarının kullanılması ve depolanması için ayrılan mekanlar, fotokopi, kütüphane gönüllüleri için oluşturulmuş mekanlar ise hiç bulunmamaktadır.

IV.2.3.3. Kullanıcıların Boyutlarına Uygunluk

Çevremizin ve eşyalarımızın boyutlarını belirleyen, vücut ölçülerimiz olmaktadır. Bu konu diğer canlılar için de aynıdır. Boyu ve diğer ölçütleriyle insan, çevresine ölçü, ölçek ve oran kazandırır. İnsan vücudu, baş, yüz ve ayak uzunluklarına göre hesaplanmış daha sonra bunlar bölünmüş ve birbirleriyle olan oran ilişkileri bulunmuştur (Neufert 1979: 23). Merdiven basamakları dizilişi adam boylarına göre, kapı tokmağı, zil, elektrik soketleri, pencere kolu ve merdiven korkuluklarının yüksekliği, kolumuzun ölçülerine göre tasarlanmaktadır. Duvara asılacak resim ve tablo gibi görsel elemanların yükseklikleri ise oturan insanın göz seviyelerine bağlı olarak biçimlendirilmekte ve boyutlandırılmaktadır.

İncelenen kütüphanelerde eşyaların boyutları hakkındaki kullanıcı görüşleri Tablo 5'te yer almaktadır.

TABLO 14. KÜTÜPHANEDEKİ EŞYALARIN BOYUTLARININ UYGUNLUĞU HAKKINDA KULLANICI GÖRÜŞLERİ

<i>Eşyaların boyutu</i>	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>Kütüphane</i>		<i>Toplam</i>	
		<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Uygun değil	4	6	16	26	8,7
Bazısı uygun	30	56	43	129	43,0
Uygun	66	38	41	145	48,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Kullanıcıların yarısına yakını (% 48,3) mekanların kendi boyutlarına uygun olarak düzenlendiğini, yine yarıya yakın bir kısmı da (% 43) bazı eşyaların uygun, bazılarının ise kendi boyutlarına uygun olmadığını belirtmiştir. “Uygun değil” diyenlerin oranı ise en düşük olanıdır (% 8,7). Kullanıcılara göre mekanların insan boyutlarına göre en uygun düzenlenen kütüphane OR-AN S.Y.H.K. (% 66) olurken, uygun düzenlenmeyen kütüphane ise Yenimahalle İ.H.K. olmuştur.

Araştırma alanımıza giren kütüphanelerin donatı elemanları ve mekanlardaki diğer çoğu uygulama, kullanıcı boyutları standartlarına uygundur. Fakat, çocuk bölümlerindeki kapı kollarının yüksekliği, pencerelerin ve kapıların boyutları, çocuklara uygun değildir. Cebeci H.K.’nın girişi ve Cebeci H.K.’nın asma katına çıkış merdivenleri ile bodrum ve depolara inişler dar dır⁴³. Yenimahalle İ.H.K. ve OR-AN S.Y.H.K.’da, üst katlara çıkış merdivenlerinin genişliği yetersiz bulunmuştur. Ayrıca tavan yüksekliklerinin hesaba katılmamasına rağmen merdiven manevrasının iki yönlü olması nedeniyle üst katlara çıkmak kolay olmamaktadır. İnsan boyutlarına uygunluğun yanı sıra donatının ergonomik olması da gerekmektedir. Örneğin, bilgisayarlar için çalışma masası değil, özel tasarlanmış bilgisayar masası kullanılmalıdır. Ay-

⁴³ Bkz. Resim 10.

rica kütüphaneler için üretilmiş olan Yenimahalle İ.H.K.'daki kitap raflarının yüksekliği normalden fazladır. Raf boyutlarının, yüksek olduğu -örneğin 2 m.- durumlarda üst rafları okuyamayan kullanıcılar için yapılan uygulamalar maalesef ülkemizde pek görülmemektedir. Rafın yüksekliği ne merdiven kullanmaya gerek bırakmakta ne de yetişme çağındaki gençlerin boyuna uygun olmaktadır. Bu durumda üst raf, kitaplar, sırtları 30 ile 40 derece arasında yere doğru dönük bir şekilde konmak üzere düzenlenebilir.

IV.2.4. Kütüphanelerdeki İç Mimari Öğelerin Durumuna İlişkin Bulgular

Bu bölümde kütüphane mekanlarındaki durum iç mimarinin temel unsurları olan yapı-malzeme, renk ve doku, mobilya ve donatı ve aydınlatma, temel tasarım ilkelerine göre değerlendirilecek ve bunlarla ilgili kullanıcı görüşleri yansıtılmaya çalışılacaktır.

IV.2.4.1. Yapı ve Malzeme

Yapı malzemeleri ya da gereçleri daha önce de belirttiğimiz gibi; kereste, çimento, kireç vs., yapı elemanları; tuğla, kiremit, karo, ahşap ya da metal levhalar vs., yapı donatı elemanları ise; sabit ve sabit olmayan mobilya ile çeşitli cihazlar ve soğutma, ısıtma, pişirme, yıkama vs tesisatlarıdır (Hasol 1998: 479). Binanın taşıyıcılarının sağlam olması, bu malzemelerin doğru kullanılmasına ve kaliteli olmasına bağlıdır. İç mimariyi ilgilendiren konu ise yapının taşıyıcılarının mekanın özelliklerine uygun yerleşip yerleşmediğidir. Burada mimari yaklaşımın iç mimari tasarım ilkeleriyle uyumlu olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında, malzemenin iklim koşullarına uygunluğu da önemlidir. İç mekanda kullanılan malzemenin o mekanın işlevsel özellikleriyle çakışmaması gerekmektedir.

TABLO 15. KÜTÜPHANEDE KULLANILAN EŞYALARIN KALİTESİ
HAKKINDA KULLANICI GÖRÜŞLERİ

<i>Kütüphanedeki eşyalar</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Kalitesiz-kötü	4	10	9	23	7,7
Kaliteli-iyi	24	35	29	88	29,3
Orta	67	54	61	182	60,7
Diğer	5	1	1	7	2,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Kütüphanelere gelen kullanıcılardan ankete katılanların, kütüphanelerin bina donatısındaki malzemelerin kalitesi hakkında sorduğumuz soruya verdikleri cevaplara baktığımızda, binaların iç mekanlarında kullanılan donatılarının kalitelerinin pek iyi olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bina malzemelerinin kalitesini orta düzeyde bulanların oranı (% 60,7) bunun göstergesidir. “Diğer” seçeneğini işaretleyenlerden biri zeminin ses çıkardığından şikayetçiyken diğer biri, zeminin kalitesiz olduğunu söylemiştir. Diğerleri ise ilgisiz cevaplar vermişlerdir.

Üç kütüphanenin de bina malzemeleri kalite bakımından orta düzeydedir. Fakat bazı malzemeler kullanım açısından yetersiz kalmaktadır. Örneğin, Cebeci H.K.’nın okuma salonunun zemininin parke kaplı olması aslında mekana çok sıcak bir hava katmıştır. Ama bakımının zor olması ve üzerinde hareket eden nesnelerin ses çıkarmasına sebep olması açısından kullanışsız sayılabilir. Parke malzemesinin çocuk bölümünde kullanılması uygundur. Çocuk bölümünün sesli bir mekan olması parkenin yukarıda belirttiğimiz dezavantajının göz ardı edilmesini sağlayabilmektedir. Ayrıca, sağlıklı olması ve mekana sıcak bir hava vermesi de ek avantajlardandır. Yenimahalle İ.H.K.’da, girişlerde ve antrelerdeki zeminlerde ıslak zemin özelliği gösteren

kaplama malzemenin kullanılması anlamsızdır. Bu malzeme kaygan bir yapıya sahiptir. OR-AN S.Y.H.K.'da zemin, mozaik betondur. Bu da görselliği zayıflatmaktadır. Zeminin halı kaplı olmasının görsel açıdan olumlu fakat kullanılışlılık açısından olumsuz olduğunu ve sağlıksız bir ortam oluşturacağı söylenebilir.

Üç kütüphanede de tavanlar ve duvarlar plastik ve yağlı boya kaplıdır. Duvarların renklendirilmesi çok sadedir. Tavanlarda hiçbir kaplama yoktur. Bu durum da yine görselliği olumsuz etkilemektedir. Duvarlar, en çok ısı ve nem geçiren yüzeyler olduğundan, duvarlar boyanırken nem geçirmeyen malzeme kullanılmalıdır.

Tadilattan sonra üç kütüphanede PVC pencere kullanılmıştır. Bu pencerelerin rengi hemen hemen üç kütüphanede de iç mekanlardaki malzemelerle uyum sağlayamamaktadır. Bütün pencerelerin dışa bakan kısımlarının ısı değişiklikleri sebebiyle aşındığı, yüzeylerinin bozulduğu, bazı binalardaki, uygulamalarda görülmüştür. Fakat ahşaba göre daha ucuz olması bir avantaj sayılabilir. Binaların dıştan genel görünümüne, doğal renkleriyle ahşap pencere kasaları, yıllık bakımları yapıldığı takdirde uzun süre estetik bir katkı sağlayacaktır.

Her nerede olursa olsun kapıların ahşap olması, hem görsel hem de işlevsel açıdan büyük bir avantajdır. Yenimahalle'de tadilattan sonra kullanılan ahşap kapılar kaliteli ve sağlamdır. OR-AN S.Y.H.K.'da ise çerçeveli cam kapılar tehlike arz etmektedir. Ayrıca tadilat sırasında yeni takılacak kapıların tasarımının estetik olmasına özen gösterilmelidir. Ahşap kapılar ve pencere doğramalarının boyası esnasında, alt kattaki malzeme tamamen sıyrılıp ahşaba ulaşılmalı, düz olmayan yüzeyler düzeltilmeli ve pürüzsüz bir yüzey sağlandıktan sonra boya yapılmalıdır. Yağlı boya yapılırken boyadan önce koruyucu ve nem önleyici malzeme kullanılmalıdır. Böylece, pencere ve kapıların detayları belirginleşerek estetik görünüm artacak ve bir dahaki boya işleminin süresi uzayacaktır. Aynı işlemler metal iskeletler için de geçer-

lidir. Balkon ve merdiven korkuluklarının boyası esnasında pas üzerine boya yapılmaması için çaba gösterilmelidir.

IV.2.4.2. Renk ve Doku

“Işığın eşya üzerine çarpmasıyla yansıyan ışınların niteliğine göre gözde oluşan duyumlardan her biri” (Hasol 1998: 379) şeklindeki tanımlanan renk, şekil ve doku gibi tüm formların bağımsız özelliklerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Doku, düzlemlerin üç boyutlu strüktüründen kaynaklanan yüzey özellikleridir. Doku, bir yüzeyin değişken; düz olma ya da pürüzlü olma düzeyini belirtmek için kullanılır (Ertek 1994: 149).

TABLO 16. KÜTÜPHANELERDE TASARIMDA KULLANILAN RENKLER HAKKINDA KULLANICI GÖRÜŞLERİ

Renk	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Sıkıcı-soğuk-rahatsız	16	22	21	59	19,7
Ferah-sıcak-rahat	30	25	13	68	22,7
Çirkin-uyumsuz	2	5	11	18	6,0
Güzel-uyumlu	35	29	31	95	31,7
Bazısı iyi-bazısı kötü	17	19	24	60	20,0
Toplam	100	100	100	300	100,0

Kullanıcılardan renkleri değerlendirmelerini isterken içlerinde uyanırdığı hisler açısından sıkıcı, soğuk, rahatsız edici veya ferah, sıcak, rahatlatıcı olup olmadıklarını, estetik açıdan da çirkin, uyumsuz ya da güzel, uyumlu olup olmadıklarını sorduk. 16. Tabloda görüldüğü gibi kullanıcılar

renkler konusunda belirli bir görüş yönünde çoğunluk sağlayamamışlardır. Oranlar, birbirine yakın olarak ortaya çıkmışlardır. Sorulan soruda, renklerin kullanıcıda uyandırması muhtemel tüm duyguları ortaya koymak amaçlanmıştır. Kullanıcıların% 19,7'si renklerin sıkıcı, soğuk ve rahatsız edici görüşünü ortaya koymuş, % 22,7'lik dilimi renkleri ferah, sıcak ve rahatlık verici bulmuş, % 6'lık oranı, renklerin çirkin ve uyumsuz olduğunu savunmuş, % 31'lik bir kısmı renkleri güzel ve uyumlu bulmuş, % 20'lik kısmı ise bazı renkleri olumlu, bazılarını ise olumsuz olarak değerlendirmiştir. Renkleri en olumsuz olarak değerlendirilen kütüphane Yenimahalle İ.H.K. (% 21 ve % 11), en olumlu değerlendirilen kütüphane ise Cebeci H.K. (% 30 ve % 35) olmuştur.

Mekarlarda sık kullanılan sarı duvarlar, kahverengi yerler ve beyaz tavanlar hakimdir. Bu durum, kütüphanelerdeki mekanları tek düze bir görşelliğın ağına düşürmüştür. Böylece mekanın kullanıcıları olan kütüphane personelinin verimliliğinin ne durumda olduğu bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle, donatı eşyalarının renklerinin birbirleriyle olan dengesizliğı ve uyumsuzluğu dikkat çekmektedir. Çocuk bölümünde kullanılması gereken parlak ve canlı renklerin bulunmayışı doğru değildir⁴⁴. Mekarlarda renk uyumunun olması demek, bu mekanların renk konusunda başarılı olduğunu göstermemektedir. Çoğu zaman karşıt renklerin mekanda kullanılmasıyla oluşan başarılı bir tasarım, renkte de "birlik ve çeşitlilik" prensibine uyulması durumunda ortaya çıkacak sonuçların olumlu olacağına işaret olabilmektedir.

Renkler kullanılırken ışığın durumu da göz ardı edilmemelidir. Mekanın renk konusunda başarılı bir şekilde tasarlanmış olması ışığın iyi ayarlanması yanında dokunun da iyi seçilmesine bağlıdır. Özellikle OR-AN S.Y.H.K.'da ışığın kötü olması renklerin ortaya çıkmamasına sebep olmuştur.⁴⁵ Mekanın ışık tasarımı daha proje aşamasında uygulanması gereken bir

⁴⁴ Bkz. Resim 1 ve 2.

⁴⁵ Bkz. Resim 2

ilke olmalıdır. Hiçbir kütüphanede bu konuda yapılmış özel bir çalışma olmamıştır.

IV.2.4.3. Mobilya ve Donatı

Bir kütüphanede mobilyanın seçimi ve yerleştirilmesi en büyük konfor unsurlarından biridir. Mobilya dikkatle seçilmeli, estetik görünümlü, ergonomik ve çok dayanıklı olmalıdır. Ayrıca binanın karakteristik özelliklerine de uymalıdır. Yetişkinler ve çocuklar için ayrı mobilya seçilmelidir. Ayrıca personelin uygun koşullarda çalışması için de yine uygun mobilya seçilmelidir.

Mobilya, bir kütüphane binasının ana ekipmanlarından biridir. Mobilyayı seçerken binanın felsefi, fonksiyonel ve estetik yapısının göz önünde bulundurulması gerekir. (Langmead ve Beckman 1970: 11). Mobilyanın kütüphane binasının karakteristik özelliklerine uygun ve kaliteli olması şarttır. Yani mobilyanın özgün bir tasarıma sahip olması kütüphanenin karakteristik bir yapıya kavuşması için çok gereklidir.

TABLO 17. KÜTÜPHANE MOBİLYASININ DURUMU HAKKINDA
KULLANICI GÖRÜŞLERİ

Mobilyanın durumu	Kütüphane			Toplam	
	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Kötü	5	8	12	25	8,3
Normal	59	60	66	185	61,7
İyi	36	32	22	90	30,0
Toplam	100	100	100	300	100,0

Kullanıcılara göre kütüphanelerdeki mobilyaların durumu hiç de iyi değildir. Çünkü kütüphane mobilyası gerçekten dayanıklı, sağlam, uzun ömürlü ve güzel olmalıdır. Nitekim mobilyaların durumunun normal (% 61,7)

olduğunu bildirenlerle, kötü (% 8,3) olduğunu bildirenlerin oranı toplam % 70'tir. Sadece kullanıcıların % 30'u, mobilyaların iyi durumda olduğunu iddia etmiştir. Mobilyaları en iyi olan kütüphane OR-AN S.Y.H.K. (% 36), en kötü olan kütüphane ise Yenimahalle İ.H.K.'dir (% 12).

Gözlemediğimiz kütüphanelerde kullanılan kütüphane mobilyalarının büyük bir kısmı estetik değildir. Aynı mekanda kullanılan mobilyalar, aralarında bir denge ve uyum söz konusu olmaksızın yerleştirilmişlerdir. Çünkü, yeni gelen mobilyalar, eskileriyle tasarım, renk ve malzeme açısından uyumlu değildir. En önemlisi, mobilyalar, bina elemanları olan kapı, pencere ve zeminle de denge içinde değildir.

Sunta üzerine ahşap plaka kaplı raflar rutubetten dolayı bir süre sonra bozulmakta ve kullanılamaz duruma gelmektedir. Metal iskeletli ve ahşap kaplı raflar ise işlevsel ama estetik değildir. Ayrıca çok yer kaplamaktadır. Bu rafların en alt katıyla zemin arası mesafesi yeterli değildir. Ayrıca bu tip raflar, kullanıcıların büyük bir kısmının ilköğretim ve lise öğrencisi olduğu düşünülürse yükseklikleri fazladır⁴⁶. Tümü metal olan raflarla ahşap raflar aynı tasarım dengesini bozmaktadırlar. Rafların hareket ettirilmesi çok zordur. Hareket ettirildikleri takdirde, zemine zarar verebilmektedirler.

Kütüphaneler, çeşitli yerlerden masa örnekleri toplanmış bir depoyu andırmaktadır. Aynı mekandaki masalar arasında uyum söz konusu değildir. Birbiriyle uyumlu olan masalar ise ritmik duygudan uzak yerleştirilmiştir⁴⁷. Çalışma masalarının bir çoğu işlevsel değildir. Teknik işlemlerin yapıldığı masalarda o işleve uygun olarak yeterli alan ve bölümlerin olması gerekmektedir⁴⁸. Bu tür masalar özel olarak yaptırılabilir.

Kütüphane çalışanlarına ait sandalyelerin, kullanıcılar için olan sandalyelerden daha kaliteli, uzun ömürlü ve ergonomik olması gerekir. Çalışan-

⁴⁶ Bkz. Resim 11.

⁴⁷ Bkz. Resim 3.

⁴⁸ Bkz. Resim 12., 13., 14.

ların kullandıkları tüm mobilyalarda bu geçerlidir. Sandalyelerin ergonomik olmaması, insanda çeşitli bel rahatsızlıklarına ve duruş bozukluklarına sebep⁴⁹ olabilir. Ayrıca sandalyelerin diğer mobilyayla denge oluşturması ve tasarımlarının estetik olması gerekmektedir. Cebeci H.K.'nın büyük okuma salonunda⁵⁰ masa ve sandalyeler arasındaki denge, mekana etkileyici bir denge prensibi oluştururken, Yenimahalle İ.H.K.'nın süreli yayınlar odasında bu dengeden bahsetmek mümkün değildir⁵¹. Cebeci H.K.'nın büyük okuma salonundaki masa ve sandalyelerin ahşap olmasının verdiği sıcaklık, tavan yüksekliğinin mekana verdiği soğukluğu giderememiştir. OR-AN S.Y.H.K.'ın çocuk bölümünde mekandaki soğukluğun nedenlerinden biri de plastik masa ve sandalyelerdir⁵². Özellikle, çocuk bölümünde sağlık, estetik ve konfor açısından kumaş kaplı ahşap iskeletli sandalyelerin kullanılması önerilmektedir.

IV.2.4.4. Aydınlatma

Işık, iç mekanın gerçek canlandırıcısıdır. Işık olmadığında hem görünür bir form, renk veya doku, hem de görünür bir sınırlayıcı olamaz. Aydınlatma tasarımının ana fonksiyonu; iç çevreye ait mekanı ve formları aydınlatmak ve kullanıcıların aktiviteler yüklenmesine yardımcı olmak ve bu işleri uygun sürat, titizlik ve rahatlıkla yapmalarını sağlamaktır (Ertek 1994: 154, 155). Aydınlatmanın temeli olan ışığın algılanması, algılanan görüş alanında yayılan enerji sayesinde gerçekleşir.

İki tip aydınlatma yönteminden yararlanılır. Doğal aydınlatma, yapay aydınlatma... Doğal aydınlatma, gün ışığından yararlanılarak yapılan aydınlatmadır. Bu aydınlatmada ışığın tek taraftan, yani tepeden ya da her iki taraftan gelmesine özen gösterilir. Mekanda yapılacak eylemin niteliğine göre saptanacak olan bu aydınlatmada, pencerelerin güney-doğu veya güney-batıya açılmasına, yeterli büyüklükte olmasına, pencere alanlarının taban

⁴⁹ Bkz. Resim 15., 16.

⁵⁰ Bkz. Resim 9.

⁵¹ Bkz. Resim 3.

⁵² Bkz. Resim 2.

alanlarına olan oranlarına dikkat edilmeye çalışılmalıdır. Doğal aydınlatmanın yetersiz olduğu ya da hiç olmadığı mekanlarda bu tür aydınlatmalar tercih edilir. Bu tür aydınlatmada ışık kamufle edilmeli veya duvara çarpıp göze gelmelidir (Akınoğlu 1997: 134).

Herkesin hem fikir olduğu bir konu da en çok aydınlık olması gereken yerlerin okuma salonları olduğudur. Özellikle okuma salonlarında kullanılan ışık gözü yormamalıdır. Bu mekanlarda genel ve lokal aydınlatma birlikte kullanılabilir. Işıklandırmaya yardımcı bir unsur da renktir. Zahoar (1960: 26) ışıktan daha çok verim alınması için tavanın duvarların ve zeminin açık renkli olmasının sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

TABLO 18. KÜTÜPHANEDEKİ IŞIĞIN YETERLİLİĞİ KONUSUNDA KULLANICI GÖRÜŞLERİ

<i>Kütüphanedeki Işık</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Yetersiz	1	7	8	16	5,3
Az yeterli	10	9	15	34	11,3
Yeterli	88	83	74	245	81,7
Aşırı miktarda ışık	1	1	3	5	1,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Genelde kullanıcılar kütüphanedeki aydınlatmanın yeterli olduğunu düşünmüşlerdir (% 81). Fakat kütüphanelerde yeterli ışığın bulunması, pencerelerin büyük olması nedeniyle çok ışık alması demek, o mekanın ışık konusunda başarılı olduğunu göstermemektedir. Önemli olan, mekanda ışık tasarımının yapılmış olmasıdır. Yeterli ışık sağlamak, pencerelerden gelen ışığın fazla olduğu zamanlarda ışığı azaltabilmek, bu ışığın az olduğu zamanlarda ise lokal aydınlatmalarla destek olmak, ışığın yeterli olduğu durumlarda bile belirli noktalarda yine lokal aydınlatma kullanmak gerekebilmekte-

dir. Örneğin, okuma salonlarında ne kadar fazla ışık olursa olsun, raflardaki kitaplar yeterince görünmeyebilmekte, hatta bazen tavandan gelen ışıklar bile bunu sağlamaya yetmeyebilmektedir. Bunun için rafların her katında uygulanacak lokal aydınlatma uygulaması bu sorunu çözebilir.

Kütüphanelerde aydınlatma konusunda özel bir uygulama yoktur. Cebeci H.K.'nın büyük okuma salonundaki aşırı ışık karşısında⁵³, her üç kütüphanenin girişlerindeki ve antrelerindeki az ışıktan dolayı oluşan boğukluk⁵⁴ hissi göze çarpmaktadır⁵⁵. OR-AN S.Y.H.K.'da binanın pencerelerinin küçük olmasına karşın çok sık aralıklarla tasarlanmış olması, kütüphane mekanlarına giren aşırı ışığın perdeler vasıtasıyla engellenmesine sebep olacak bir uygulamayı doğurmuştur⁵⁶. Üç kütüphanede de doğal ışık tasarımı yetersizdir.

Bununla birlikte yapay aydınlatma yapılan mekanlarda da yetersizlik söz konusudur. Işıklandırma için kullanılan malzemelerin estetik görünümünden yoksun olduğu görülmüştür⁵⁷. Yenimahalle İ.H.K.'da tavana gömülü ışıklandırma elemanları estetik görünmekle birlikte aydınlatma açısından yetersizdir⁵⁸.

IV.3. MEKANLARA GENEL BAKIŞ

Mekanlar tasarım ilkelerine uygun olarak iç mimari öğeler ışığında estetik kaygı göz önünde tutularak, işlevsel açıdan olumlu bir biçimde tasarlanmalıdır. İç mimarinin öğeleri olan mobilya ve donatı, yapı ve malzeme, renk, doku ve aydınlatmanın estetik açıdan form, kavram, vurgu, denge,

⁵³ Bkz. Resim 17.

⁵⁴ Bkz. Resim 18.

⁵⁵ Bkz. Resim 19.

⁵⁶ Bkz. Resim 20.

⁵⁷ Bkz. Resim 21. ve 22.

⁵⁸ Bkz. Resim 23.

uyum, ritim, birlik ve çeşitlilik ilkelerine, işlevsel açıdan da biçim, ölçü/ölçek, oran ilkeleri ışığında antropometriye uyumlu, ergonomik bir şekilde oluşturulmalıdır.

Bu bölümde kullanıcılardan buraya kadar ayrı ayrı ele alınan bütün öğeleri birlikte düşünerek, kütüphanelerin iç tasarımı hakkında genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Burada bir anlamda kütüphanelere ilişkin bütünsel bir değerlendirme söz konusu olmaktadır. Buna ilişkin veriler Tablo 19'da yer almaktadır.

TABLO 19. KÜTÜPHANELERİN İÇ MEKAN TASARIMLARININ GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

<i>Kütüphanelerin iç mekan tasarımı</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Çok Kötü	-	1	6	7	2,3
Kötü	4	10	8	22	7,3
Orta	34	39	38	111	37,0
İyi	56	32	45	133	44,3
Çok İyi	6	18	3	27	9,0
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 19'a göre, kullanıcıların % 44,3'ü kütüphaneleri iç mekan tasarımı açısından "iyi" bulmakta, bunu, "orta" diyenler (% 37) izlemektedir. Kullanıcıların % 2,3'ü mekanları "çok kötü" bulurken, % 9'u "çok iyi" görmektedir. Burada dikkati çeken durum, kullanıcıların yarıdan biraz fazlası (% 53,3) kütüphane mekanlarını "iyi-çok iyi" bulmakta, diğer bölümü de (% 46,7) mekanların "orta-kötü-çok kötü" olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, mekan tasarımlarını "iyi" bulanların ya da "orta-kötü" bulanların oranları mutlak bir fazla-

lık göstermemektedir. Bu durum kütüphane mekanlarının kullanıcılar tarafından yarı yarıya “olumlu” ya da “olumsuz” bulunduğu biçiminde yorumlanabilir.

Kullanıcı açısından yarıya yakın oranda olumlu bulunan kütüphanelerin mekan tasarımlarının iç mimari unsurlar itibarıyla tarafımızdan yapılan gözlemlerde aynı oranda olumlu olmadığı söylenebilir. Çünkü, kütüphanelerin iç mekanları genel olarak, bina donatısı malzemeleri ile iç mekan donatı elemanları arasında bir uyumsuzluk ve dengesizlik göstermektedir. Mekanlarda renk uyumu ve ışığın iyi kullanılması konularında bir çaba gösterilmemiştir. Estetik açıdan tasarım ilkeleri neredeyse tamamen göz ardı edilmiştir. İşlevsel olarak da gereken kaygının duyulduğu söylenememektedir. Donatı malzemeleri seçilirken ve sağlanırken de hem estetik hem de işlevsel özellikler, özellikle denge ve uyum konuları göz önünde bulundurulmamıştır. Tüm bunlara ek olarak mekanların “tasarım”ı yapılmamış, sadece eşyalar mekanlara yerleştirilmiştir. Üç kütüphane de planlarının çizimi aşamasından kullanıma başlama anına gelinceye kadar herhangi bir iç mimarın gözetimine ya da denetimine girmemiştir.

Sonuç olarak, gözlemlerimize dayalı veriler, incelenen kütüphanelerin iç mimarinin ilkeleri açısından genelde olumsuz görüntüye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

IV.4. Kütüphanelerin İç Mimarilerine İlişkin Kullanıcı Görüşlerinin Olası Nedenleri/Kaynakları

Buraya kadar, kullanıcıların araştırma kapsamında ele alınan kütüphane mekanlarının iç mimarinin tasarım ilkeleri açısından gerek tek tek, gerekse bütününe ilişkin durumları konusundaki görüşlerinin genelde “olumlu” olduğu, en azından olumsuz olmadığı ya da yarıya yakın oranda olumlu olduğu söylenebilir. Oysa, yine gerek her tasarım prensibine gerekse mekanların iç mimarilerinin bütünsel yapılarına yönelik gözlemlerimiz kullanıcı görüş-

leri ile uyuşmamakta, ele alınan durumun kullanıcıların dile getirdiği oranda olumlu olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, çalışmamızda kullanıcı görüşlerinden elde ettiğimiz veriler ile gözlemlerimize dayalı verilerin tam anlamıyla uyuşmadığı, çoğu zaman çeliştiği görülmüştür. Bu çelişkinin değişik nedenleri olabilir. Bunlar;

- a. Kullanıcılar, -doğal olarak- tasarım ilkelerine ilişkin ilkeleri genelde bilmediklerinden bu konuda yeterli doğru değerlendirmeler yapamıyor olabilirler. Buna göre sahip oldukları estetik duyarlılık ölçüsünde ve çerçevesinde kütüphaneler hakkında görüş bildirmektedirler.
- b. Kullanıcıların ele alınan konudaki görüşleri büyük ölçüde, daha önce gördükleri ve yaşadıkları mekanlarla iç mimari açısından yaptıkları karşılaştırmalara dayalı olabilir.
- c. Belirtilen nedenlerin her ikisi de geçerli olabilir.

Biz bu araştırmada, özellikle kullanıcıların kütüphane mekanlarının durumlarına ilişkin yaklaşımlarının / düşüncelerinin nedenlerini ortaya koymada, bu konuda benzer mekanlarda daha iyi örnekler görüp görmediklerini belirlemek, çalışmamız açısından önemli görünmektedir. Bu nedenle, bu bölümde kullanıcıların kütüphanelerin iç mimarisine ilişkin düşüncelerinin kaynaklarını belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Kullanıcıların kütüphaneleri genel anlamda kötü değerlendirmemelerinin temel nedenlerinden biri, söz konusu kullanıcıların başka kütüphaneye gidip gitmedikleri ya da hangi kütüphaneye gittikleri konusudur. Kuşkusuz başka kütüphane gören kullanıcıların anket uygulanan kütüphaneleri değerlendirmeleri daha farklı olacaktır.

TABLO 20. KULLANICILARIN BAŞKA KÜTÜPHANEYE GİDİP GİTMEDİKLERİ

<i>Başka Kütüphaneye</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Gitmedim	35	67	59	161	53,7
Diğer	65	33	41	139	46,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 20’de görüldüğü üzere kullanıcıların büyük bir bölümü (% 53,7) başka kütüphanelere gitmemişlerdir. Diğer bir deyişle, kullanıcıların yarıdan fazlasının yaşamlarında gördüğü tek kütüphane, anket uygulanan kütüphanelerdir. Bu nedenle de kütüphane mekanlarını değerlendirmeleri, daha iyi ya da daha kötü örnekleri görmeden yaptığı değerlendirmelerdir. Kullanıcıların % 48’i ülkemizdeki çeşitli kütüphanelere gitmişlerdir. Anketteki bu soruya üç kütüphaneden 67 değişik cevap verilmiştir. Kullanıcılar en çok Milli Kütüphaneye gitmişlerdir. Milli Kütüphaneye gidenlerin sayısı 65’tir. Kullanıcıların 60’ı diğer halk kütüphanelerine, 44’ü üniversite kütüphanelerine, 10’u okul kütüphanelerine, 8’i belediyelerin kurduğu halk kütüphanelerine, 1’i bir vakıf kütüphanesine, 4’ü özel kütüphanelere, 12’si kurum kütüphanelerine, 3’ü ülkemizdeki yabancı kültür merkezlerinin kütüphanelerine ve 2’si yurt dışındaki kütüphanelere gittiklerini söylemişlerdir. Kullanıcılardan 6’sı “gittim”, 2’si “işyerimdeki kütüphane”, 2’si “gitmedim”, 1’i “ismini hatırlamıyorum” ve 1’i “bir çok” şeklinde yanıtlar vermişlerdir.

“Diğer” seçeneğini işaretleyenlerin büyük bir çoğunluğu, Milli Kütüphane ve halk kütüphanelerine gittiklerini belirtmişlerdir.

Kullanıcıların gittikleri diğer kütüphanelerle anketin yapıldığı kütüphaneleri karşılaştırmaları istenmiş, elde edilen veriler Tablo 21’de verilmiştir.

TABLO 21. KULLANICILARIN, GİTTİKLERİ DİĞER KÜTÜPHANELERLE ANKETİN YAPILDIĞI KÜTÜPHANEYİ KARŞILAŞTIRMALARI

Kütüphane	Kütüphane			Toplam	
	Karşılaştırma	Cebeci H.K.	OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı
Gitmedim	29	62	33	124	53,7
Bu iyi	15	14	21	50	16,7
Bu kötü	23	17	36	76	12,9
Diğer	33	7	10	50	16,7
Toplam	100	100	100	300	100,0

Başka kütüphaneye gitmeyen kullanıcıların buradaki oranı % 53,7’dir. Giden kullanıcılardan buldukları kütüphaneyi iyi durumda (% 16,7) görenlerin oranı, buldukları kütüphaneyi kötü durumda (% 12,9) görenlerin oranından düşüktür. “Diğer” seçeneğini işaretleyenlerden 28’i, gittikleri kütüphanelerle buldukları kütüphanenin durumlarının aynı olduğunu belirten ifadeler kullanmışlardır. 7’si buldukları kütüphanenin daha iyi durumda olduğunu belirten ifadeler kullanmışlardır. 2’si gittikleri diğer kütüphanelerin daha iyi durumda olduğunu belirtmişler, diğerleri ise “orta”, “normal”, “görünüşü güzel ama kullanışsız”, “güzel ama çalışma kısmı yok”, “tanıdıkla karşılaşmıyorum” ve “sıradan” gibi ifadelerle yanıtlar vermişlerdir.

Anket uygulanan kullanıcıların başka kütüphane görüp görmedikleri kadar, çeşitli nedenlerle gittikleri kamu binaları da onların mekanların iç mimarisine bakış açılarını etkileyebilir. Bu durum, kullanıcıların, gördükleri diğer kamu binalarının durumu daha kötü olduğu için bu kütüphaneleri “iyi” görme olasılıklarını göstermektedir.

TABLO 22. KULLANICILARIN, GİTTİKLERİ DİĞER KAMU BİNALARI İLE ANKETİN YAPILDIĞI KÜTÜPHANEYİ KARŞILAŞTIRMALARI

<i>Mekan</i>	<i>Kütüphane</i>			<i>Toplam</i>	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	<i>Sayı</i>	<i>%</i>
Bu iyi	56	75	49	180	60,0
Bu kötü	23	14	37	74	24,7
Diğer	21	11	14	46	15,3
<i>Toplam</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>300</i>	<i>100,0</i>

Kullanıcıların araştırma yaptığımız kütüphanelerle gittikleri başka kütüphanelerin dışında, diğer kamu binalarını da karşılaştırmalarını istedik. Bu soruda görülmüştür ki kullanıcıların çoğu (% 60) buldukları kütüphaneyi daha iyi durumda gördüklerini, azınlığı ise (% 24,7) diğer kamu binalarının daha iyi durumda olduğunu söylemişlerdir. Diğer kamu binalarına göre en iyi durumda bulunan kütüphane OR-AN S.Y.H.K. (% 75) olurken en kötü durumda olan kütüphane ise Yenimahalle İ.H.K. (% 49) olmuştur.

Tablo 22'nin temsil ettiği anket sorusunun "diğer" seçeneğine verilen yanıtların 18'i kamu binalarıyla kütüphanenin durumlarının aynı olduğunu belirtmiştir. Diğerleri ise "Okul iyi", "Orta", "Hiç biri güzel değil", "Bilemiyorum", "Onlar daha çekici ve güzel", "Hiç biri ders çalışmaya uygun değil", "Evde aynı ortam olduğundan konsantre olamıyorum" ve "Genelkurmay" şeklinde yanıtlar vermişlerdir.

Diğer bir deyişle, kullanıcılar gittikleri kütüphaneleri ya da kamu binalarını buldukları kütüphanelerden daha iyi durumda görmemektedirler. Kul-

lanıcıların yaşadıkları çevredeki mekanlar arasında en iyi durumda gördükleri mekanlar bu kütüphanelerin mekanlarıdır.

Kullanıcıların kütüphanelerin iç mekanlarına yönelik bakışlarını belirleyecek bir başka etmen de onların ev ortamlarının bu açıdan durumudur. Ancak, öncelikle kullanıcıların bir çalışma odalarının olup olmadığına bakmak gerekmektedir. Buna ilişkin veriler aşağıdaki Tablo 23'te yer almaktadır.

TABLO 23. KULLANICILARIN KENDİ EVLERİNDE ÇALIŞMA ORTAMLARININ DURUMU

Çalışma Odası var mı?	Kütüphane			Toplam	
	<i>Cebeci H.K.</i>	<i>OR-AN S.Y.H.K.</i>	<i>Yenimahalle İ.H.K.</i>	Sayı	%
Evet	78	66	72	216	72,0
Hayır	22	34	28	84	28,0
Toplam	100	100	100	300	100,0

Buna göre kullanıcıların % 72'sinin evlerinde çalışma odası bulunmaktadır. % 28'inde ise bulunmamaktadır. Fakat Tablo 24'te görüldüğü üzere kullanıcıların büyük bir kısmı (% 50,3) kütüphanedeki çalışma koşullarını tercih etmektedirler. Dolayısıyla, evleri kütüphanelerden kötü durumdadır. Bu durumda kütüphanelerin "iyi durumda" olduğunu düşünmeleri doğal görünmektedir.

TABLO 24. KULLANICILARIN EVDEKİ ÇALIŞMA KOŞULLARI İLE
KÜTÜPHANEDEKİ ÇALIŞMA KOŞULLARINI
KARŞILAŞTIRMALARI

Çalışma Şartları	Cebeci H.K.	Kütüphane		Toplam	
		OR-AN S.Y.H.K.	Yenimahalle İ.H.K.	Sayı	%
Kütüphane iyi	53	63	35	151	50,3
Ev iyi	32	32	54	118	39,3
Diğer	15	5	11	31	10,3
Toplam	100	100	100	300	100,0

Tablo 24'ün temsil ettiği anket sorusunun “diğer” seçeneğine verilen yanıtların 9'u ev ve kütüphanedeki çalışma koşullarının aynı olduğunu belirtmiştir. 2'si, evde çalışma olanaklarının olmadığını, 1'i evdeki, 1'i kütüphanedeki çalışma ortamının daha iyi olduğunu, belirtmiştir. 2 kişi kütüphaneyi, 1 kişi ise evi sessiz bulduklarını, bu yüzden bu mekanlarda çalışmanın daha iyi olduğunu belirtmişlerdir. Diğerleri ise “Boş”, “Fazla kaynağım yok”, “Kalabalık olmazsa iyi”, “Çalışmam”, “ikisi de kötü”, “Hiçbiri ders çalışmaya uygun değil” ve “Yurtta kalıyorum çalışma ortamı iyi değil” şeklinde ifadelerle yanıtlarını vermişlerdir. Kimisi de ilgisiz cevaplar vermişlerdir.

Araştırma yaptığımız üç kütüphane yakın zamanda tadilat geçirmişlerdir. Bina mekanlarının malzemeleri yenilenmiştir. Kütüphaneler yeni görünümleriyle karşımıza çıkmışlardır. Bu durum kullanıcıların, kütüphaneleri iyi durumda görmelerine neden olmuştur. Nitekim kullanıcıların % 45,7'si, kütüphanelerin tadilattan sonra daha güzel göründüklerini, % 14,7'si ise şimdiki durum ile tadilattan önceki durum arasında fark göremediklerini belirtmişlerdir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

V.1. SONUÇ

Çalışmada oluşturulan kuramsal çerçeveye dayalı olarak şunlar söylenebilir:

Halk kütüphaneleri:

- a) İç mimari öğeler açısından estetik ve çekici olmalı,
- b) Yapı ve malzemeleri sağlam olmalı,
- c) Renk ve doku öğeleri açısından iç mimari özelliklere sahip olmalı,
- d) Aydınlatma uygun ve yeterli olmalı,
- e) Mobilya uygun seçilmeli,
- f) Görsel etki dikkate alınmalı,
- g) Tasarımda form, denge, uyum, birlik ve çeşitlilik, ritim, vurgu, işlevsellik öğeleri temel alınmalı,
- h) Tasarım ekonomik, estetik ve işlevsel koşullara uygun olmalıdır.

Halk kütüphanelerinin iç mimari açıdan durumlarının nasıl olduğunu ve bu durumlarının kullanıcılar tarafından nasıl algılandığını ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmadan elde ettiğimiz sonuçları araştırma alanımız çerçevesinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Kütüphaneler çoğunlukla 15-24 yaş arası gençler tarafından kullanılmaktadır. Kütüphaneleri en az kullanan grup ise 45 yaş üzeri yetişkinlerdir.

2. Kadınların kütüphaneleri kullanım oranı erkeklere göre daha fazladır.
3. Kütüphane kullanıcılarının büyük bir çoğunluğunu öğrenciler oluşturmakta, onları memurlar izlemektedir.
4. Kütüphaneler çoğunlukla lise öğrencisi ya da mezunları tarafından kullanılmaktadır.
5. Kütüphane mekanları kullanıcılar tarafından genel estetik açılarından orta düzeyde bulunmaktadır. Fakat gözlemlerimize göre ve tasarım ilkeleri ışığında değerlendirildiğinde mekanların durumu iyi görünmemektedir.
6. Kullanıcılara göre, kütüphane mekanlarında genelde kare-dikdörtgen form kullanma eğilimi bulunmaktadır. Estetik açıdan kütüphane mekanlarının formunun sabit olması yanında “birlik ve çeşitlilik” ilkesine uygun formda düzenlenmesi daha doğrudur.
7. Kullanıcılara göre, kütüphanelerin iç mekanlarında bulunan her türlü eşya ve aksesuarlar dengesiz bir biçimde yerleştirilmişlerdir. Bu saptamayı, tür bakımından farklı olan donatı elemanlarının kütüphane içerisinde birbirleriyle olan dengesinin sağlanamadığını bizim gözlemlerimiz de doğrulamaktadır.
8. Tür bakımından birbirinden ayrılan donatı elemanlarının birbirleriyle olan dengesizliğinin, kullanıcılar tarafından olumsuz değerlendirilmesine karşın, tür bakımından birbiriyle aynı olan donatı elemanlarının birbiriyle olan uyumu kullanıcılar tarafından olumlu olarak değerlendirilmiştir. Fakat gözlemlerimize göre, aynı tür donatıların birbirleriyle tamamen uyum sağladığı görülmemiştir.

9. Kütüphanede raf ve kitapların varlığı, mekanlardaki ritim prensibinin ortaya çıktığı görüntüsünü vermesine karşın, donatı elemanlarının ritmik ilkedden uzak olduğu görülmüştür.
10. Kullanıcılara göre kütüphane mekanlarında belli bir kavramdan yola çıkılarak yapılmış bir tasarım bulunmamaktadır. Ayrıca mekanlarda herhangi bir eşyada veya düzenlemede “vurgu” ilkesinin olmadığı görülmektedir. Bu gerçek, gözlemlerimizle de doğrulanmıştır.
11. Kullanıcılara göre kütüphane mekanları, işlevsel olarak yeterli durumdadır. Fakat gözlemlerimize göre, kütüphane mekanları gerçek işlevlerini tam anlamıyla yerine getirecek özellikte değildir.
12. Kütüphane kullanıcılarına göre, eşyalar arası dolaşım yeterli görünmektedir. Fakat bazı yerlerde dolaşım alanları iyi ayarlanamamıştır. Bazı mekanlarda dolaşım alanları dar, bazılarında ise gereğinden fazla geniştir.
13. Kullanıcılara göre kütüphane mekanları, iş akışına göre düzenlenmiştir. Fakat bu durumun tüm mekanlarda olmadığı gözlemlerimizden anlaşılmıştır. Ayrıca kütüphanelerde, birbirinden ayrı düzenlenmesi gereken mekanlardan bazıları bir arada düzenlenmiştir.
14. Kütüphanelerin donatı elemanları genelde kullanıcı boyutlarına uygundur. Fakat bazı eşyaların kütüphane standartlarına uygun olmadığı görülmüştür.

15. Kütüphane mekanlarının yapı malzemesi, kalite bakımından kullanıcılar tarafından orta düzeyde bulunmuştur. Bu değerlendirme, gözlemlerimizle de uyumludur. Kütüphanelerin tadilatlarında kullanılan malzemeler kalite açısından tatminkar değildir. Kullanılan malzemeler renk, doku, biçim, oran ve ölçekler, tasarım ilkelerine uygun değildir.
16. Kütüphane iç mekanlarında kullanılan renk ve malzemelerin dokuları kullanıcılar tarafından olumlu değerlendirilmiştir. Ancak, renkler kullanım açısından iç mimari tasarım ilkelerine uygun değildir. Mekanlardaki renk ve doku, sıradanlık arz etmektedir. Ayrıca ışık ile bütünlük gösterememektedirler.
17. Kullanıcılar kütüphane mobilyasının durumunu estetik açıdan “orta” düzeyde bulmuşlardır. Kütüphane mobilyası, yapı ve malzeme ile renk ve doku açısından dengesiz ve uyumsuzdur. Ayrıca mobilya düzenlemeleri ritim, birlik ve çeşitlilik unsurları göz ardı edilerek düzenlenmiş, vurgu ve form ilkeleri hesaba katılmamıştır.
18. Araştırmamıza katılan denekler kütüphane mekanlarındaki ışığı yeterli bulmuşlardır. Buna karşın, gözlemlerimize göre, kütüphane mekanlarında ışık tasarımı yoktur. Mekanlara, tekdüze aydınlatma elemanlarıyla düzenlenmiş karışık bir ışık düzeni hakimdir. Bu karışıklık, renk ve dokunun daha da karışık bir görünüm oluşturmalarına neden olmaktadır.
19. Kütüphanelerin iç mekan tasarımları estetik ve işlevsel açıdan kullanıcılara göre iyi ve orta düzeydedir. Fakat iç mimari öğeler, işlevsel koşullara ve estetik özellikleri ortaya çıkaran tasarım ilkelerine uymamaktadır.

20. Kullanıcıların, kütüphaneleri iç mimari yapılarının tüm öğeleri açısından genelde iyi bulmaları, onların bu konuda daha iyi mekanları çok fazla görmemelerinden kaynaklanmaktadır.

- a. Çünkü, kullanıcıların yarısından çoğu başka kütüphaneye gitmemiştir.
- b. Başka kütüphaneye giden kullanıcıların çoğu, diğer kütüphaneleri daha kötü durumda bulmaktadırlar.
- c. Kullanıcılar başka kamu mekanlarını bu kütüphanelerden daha kötü durumda görmektedirler.
- d. Kullanıcılar kütüphanelerin evlerindeki çalışma ortamlarından daha iyi olduğunu düşünmektedirler.

Bu sonuçlara dayanarak “Ankara’daki halk kütüphaneleri iç mimari tasarım ilkelerine uymadıkları için mekansal işlev ve estetik görünüm açısından yetersiz durumdadırlar” biçiminde belirlenen hipotezimiz kanıtlanmıştır.

V.2. ÖNERİLER

İç mimari sanat dalının, bir mekanda olması gereken estetik ve işlevsel özellikleri ancak tasarım ilkeleri ışığında gerçekleştirilebilir. Bir kütüphane mekanında da bu özelliklerin bulunması gerekmektedir. Araştırma yaptığımız kütüphanelerde bu özelliklerin bulunmadığı görülmüştür. Fakat denekler genelde tasarım yönünden, daha iyi durumda olan başka kütüphane mekanı görmediklerinden değindiğimiz bu üç kütüphaneyi estetik görünüm ve işlevsellik açısından yeterli bulmuşlardır.

Kütüphane mekanları ilk kez ya da tadilattan sonra kullanıma başlanacağı zaman tasarımlarının itina ile yapılması gerekmektedir. Mümkünse tasarımlar bir iç mimara danışılarak yapılmalıdır. Mekanların tasarımları

aşamasında iç mimar yalnız bırakılmamalı, bu konuda tecrübeli kütüphaneciler de mekan tasarımıyla ilgili olarak iç mimarla ortak çalışmalıdır. Kütüphane mekanını yerinde görerek tasarlamak ve donatmak, o mekan için yapılacak en doğru işlem olacaktır.

Mekanlarda kullanılan malzemelerin, donatı elemanlarının, dokularının, biçim, oran ve ölçülerinin ve renklerinin tasarım ilkelerine uymasına özen gösterilmelidir.

Mekanlarda sadece kare-dikdörtgen form kullanmak yerine, aynı mekanlarda değişik formlar ya da değişik mekanlarda değişik formlar kullanılmalıdır. Değişik eşyalar birbirleriyle denge, aynı eşyalar arasında da uyum bulunmalıdır. Eşyalar arasında ritim olmalıdır. Kütüphane mekanları düzenlenirken bir kavramdan yola çıkılmalı, mekanda o kavrama vurgu yapılmalıdır. Mekanlar, insanın antropometrik ölçülerine uygun olarak düzenlenmeli, eşyalar birbirleriyle, binayla ve insanın vücut ölçüleriyle oranlı olmalıdır. Eşyalar arasında dolaşım alanları iyi ayarlanmalıdır. Mobilya kaliteli, aydınlatma uygun olmalıdır.

Genel öneriler olarak da şunlar sıralanabilir:

Türkiye’de halk kütüphanelerinin bütün kaynak ve hizmetlerini belirleme, denetleme ve geliştirme sorumluluğunu taşıyan Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü iç mimari konusunda duyarlı olmalıdır. Bu çerçevede gerek yeni kütüphane binaları yaptırırken, gerekse onarımlarda mümkünse bünyesinde istihdam edeceği Güzel Sanatlar Uzmanı, mimar ve iç mimar gibi otoriteleri yetkili kılmalıdır. Ayrıca, Genel Müdürlük örgütlenmesinde kütüphanelerde iç mimari ile ilgili bir birim oluşturulmalıdır. Denetlemelerde iç mimari öğeler de dikkate alınmalı, bu konuda kütüphanelere yol gösterilmelidir. Pilot kütüphaneler seçilerek iç mimari öğeler açısından örnekler oluşturulmalıdır. Ayrıca, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde verilen derslerde, kütüphane iç mimarisi ile ilgili konular programlara alınma-

lıdır. Halk kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilere de bu konu hakkında meslek içi eğitim verilmelidir.

Estetik duyarlılık halk kütüphanelerine gösterilmesi gereken duyarlılığın önemli bir bileşeni olmadığı sürece, halk kütüphanelerinin gelişimi eksik kalacaktır.

KAYNAKÇA

AKINOĞLU, H. Fatoş Gür. "Kütüphane Hizmetlerinde İnsan-Makine Etkileşiminde Önemli Rol Oynayan Olumsuz Ortam Faktörü." Bülent Yılmaz (Yay. Haz.), *Kütüphanecilik Bölümü 25. Yıla Armağan*. Ankara Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, 1997: 124-139.

ARCAN, E. F. ve F. EVCİ. *Mimari Tasarıma Yaklaşım 1*. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu, 1999.

BALLAST, D. K. *Interior Design Reference Manual*. Belmont: Professional Publications, 1992.

BISBROUCK, Marie-Françoise. "Why and How to Programme a Library Building: French Experience over the Past Decade". Marie-Françoise Bisbrouck. *Library Buildings in a Changing Environment*. München: K.G. Saur, 2001.

BLASINGAME, Ralph. "Future Patterns of Library Development". Ernest R. Deprosop, Jr. (Ed.). *The Library Consultant Role and Responsibility*. New Brunswick: Rutgers University, 1969.

ÇINGİ, Hülya. *Örnekleme Kuramı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1990.

DOMS, K. ve H. ROVELSTAD. *Guidelines for Library Planners*. Chicago: ALA. 1960.

Encyclopedia of World Art: Volume VIII. Rome: McGraw-Hill, 1971.

ERARSLAN, Adnan. *Bina Bilgisi: Temel Ders Kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2000.

- ERTEK, Hakan. *İç Mekan Temel Tasarım İlkelerine Bir Yaklaşım*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- FAULKNER-BROWN, Harry. "Some Thoughts on The Design of Major Library Buildings". Marie-Françoise Bisbourck and Marc Chauvenic (Ed.). *Intelligent Library Buildings*. München: K.G. Saur, 1999.
- FLA, H. W. *New Library Buildings*. London: The Libray Association, 1976.
- GANDERT, S. R. *Protecting Your Collection*. New York: The Haworth, 1982.
- Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Tezi, Doktora/Sanat Yeterlilik Tezi Yazım ve Basım Yönergesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2000.
- HANSEN, J. N. "Gentofte Library". Jens Thorhauge (Ed.). *Nordic Public Libraries*. Århus: Danish National Library Authority, 2002: 19-21.
- HARMS, G. "Centralised Supply of Furniture and Equipment". Michael Dewe. *Library Buildings: Preparations for Planning*. München: K.G. Saur, 1989.
- HASOL, Doğan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* 7. Baskı. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi, 1998.
- IFLA. *The Public Library Services: IFLA/UNESCO Guidelines for Development*. Ed by Philip Gill. München: KG Saur, 2001.
- KAPTAN, Saim. *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Rehber Yayınevi, 1995.

KESEROĞLU, H. S. *Fotoğraflarla İstanbul Kütüphaneleri: Değişik Kesitlerden Örnekler*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1995.

KURTICH, J. ve G. EAKIN. *Interior Architecture*. Toronto: John Wiley & Sons, 1996.

KYGM. *Kütüphanelerde Yasal Düzenlemeler ve Standartlaşma: Komite Toplantıları*. Ankara: KYGM, 1988.

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Kültür Merkezleri Daire Başkanlığı. 4 Mayıs 2004 <http://www.kulturturizm.gov.tr/portal/default_tr.asp?BELGENO=219>

LANGMEAD S. ve M. BECKMAN. *New Library Design: Guide Lines to Planning Academic Library Buildings*. Toronto: Wiley-Becker-Hayes. 1970.

TDK. *Türkçe Sözlük, cilt 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1998.

METCALF, Keyes. D. *Planning Academic And Research Library Buildings*. New York: McGraw-Hill, 1965.

Meydan Larousse X, İstanbul: Meydan, 1972.

MICHAELS, Andrea. "Design Today". *Wilson Library Bulletin*, LXII, 8, Nisan 1988: 55-57.

MILLER, Marty. "Library Design: The Next Generation". Susan B. Hagloch. *Library Buildings Projects: Tips For Survival*. Eaglewood: Libraries Unlimited, 1994.

MYLLER, Rolf. *The Design of The Small Public Library*. New York: R. R. Bowker, 1966.

NEUFERT, Eugenie. *Yapı Tasarımı Temel Bilgileri: Tasarımcılar, Yapı Sahipleri, Öğretenler ve Öğrenenler İçin El Kitabı*, Tamamen Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 30. Baskı. (Çev.: Abdullah Erkan). [İstanbul]: Güven Yayıncılık, 1979.

ONAT, Zeynep. *Halk Kütüphanelerinin Mekansal Organizasyonu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi. 1989.

ÖZ, Zeynep Onat. "Kütüphanelerin Mekansal Organizasyonunda Kütüphanecinin Rolü". *Türk Kütüphaneciliği X, sayı 2: 1996: 119-136*.

PERRY, E. C. "The Role of The Building-Planning Team: The Librarian's Role". Alphonse F. Trezza (Ed.). *Library Buildings: Innovation for Changing Needs*. Chicago: American Library Association, 1972: 160-163.

PIERCE, W.S. *Furnishing the Library Interior*. New York: Marcel Dekker, 1980.

Redhouse Sözlük/Dictionary. Sayısal, 1996.

ROOS, Hanke. "Is An Intelligent Building Automatically a Functional Library?". Marie-Françoise Bisbourck and Marc Chauvenic (Ed.). *Intelligent Library Buildings*. München: K.G. Saur, 1999.

ROTH, H. L. *Planning Library Buildings for Service*. Chicago: American Library Association, 1964

SCHILLABER, Caroline. "Architecture, Library Building". *Encyclopedia of Library and Information Science*. New York: Marcel Dekker, 1968.

SEZGEN, D. A. *Ankara'da Üniversite Kütüphane Binaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1992.

State Library of Queensland *Guidelines and Standarts for Queensland Public Libraries-Library Buildings*. Queensland: State Library of Queensland, 1997. 30 Mart 2003
<<http://www.slq.qld.gov.au/pub/standard/bldg0597.htm>>

ŞANIVAR, N., İ. ZORLU ve Z. IŞIK. *İç Mimari ve Dekorasyonda Konstrüksiyon*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2000.

THOMAS, R. E. "What Goes into a Building Program". Alphonse F. Trezza (Ed.). *Library Buildings: Innovation for Changing Needs*. Chicago: American Library Association, 1972: 147-151.

THOMPSON, Godfrey. *Planning and Design of Library Buildings*. London: Butterworth Architecture, 1989.

VELLEMAN, R. A. "Library Adaptations for The Handicapped". *Library Journal*, XCIX, 18, Ekim 1974, 2713-2716.

YILMAZ, Bülent. *Halk Kütüphanesi Kullanımı Sosyo-Ekonomik Bir Çözümleme*. İstanbul: Türk Kütüphaneciler Deneği İstanbul Şubesi, 1996.

YILMAZ, Bülent. "Halk Kütüphaneciliğinde Son Gelişmeler: Münih Halk Kütüphanesi Sistemi ve Hizmetleri Örneği" *Kütüphanecilikte Yeni Gelişmeler, Kavramlar, Olgular... 37. Kütüphane Haftası Bildirileri 26 Mart- 1 Nisan 2001*. Yay. Haz. Ali Can (ve diğerleri). Ankara: TKD, 2002: 286-293.

ZAHOAR, Robert L. "Library Lighting" *Guidelines for Library Planners*. Keith Doms & Howard Rovelstad. Chicago: ALA. 1960.

EK 1

HALK KÜTÜPHANESİ İÇ MİMARİSİ KULLANICI ANKETİ

Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Bu anket, halk kütüphanesi kullanıcılarının kütüphane iç mimari öğelerine ilişkin düşünce ve beklentilerini belirleme amacıyla yapılmaktadır. Anketten elde edilecek veriler yapılacak yüksek lisans tezinde kullanılacaktır. Sorularda size uygun olan seçenekleri içtenlikle seçmeniz, araştırmamız açısından çok önemlidir. Ankete adınızı yazmanıza gerek yoktur. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

M. Ayhan Hazırlar
HÜ Yüksek Lisans Öğrencisi

Kütüphane kodu : ()

SORULAR

1. Yaşınız?

1 () 10-14 üzeri 2 () 15-24 3 () 25-44 4 () 45 ve üzeri

2. Cinsiyetiniz?

1 () E 2 () K

3. Mesleğiniz?

1 () Öğrenci 2 () Memur 3 () Ev hanımı
4 () Emekli 5 () İşsiz 6 () Diğer

4. Eğitim düzeyiniz?

1 () İlköğretim (ilkokul veya ortaokul) öğrencisi veya mezunu
2 () Lise öğrencisi veya mezunu
3 () Üniversite öğrencisi veya mezunu

5. Sizce kütüphanenin içi rahatlık, canlılık, hareketlilik, şirinlik gibi açılardan nasıl görünüyor?

1 () Güzel değil 2 () Normal 3 () Güzel 4 () Çok güzel

6. Kütüphanenin içi size hangi geometrik şekli hissettiriyor?

1 () Daire 2 () Üçgen 3 () Dikdörtgen-kare 4 () Hepsini

7. Kütüphane içindeki eşyaların yerleştirilmesini nasıl buluyorsunuz?

1 () Düzensiz ve birbiriyle uyumsuz 2 () Düzenli ve birbiriyle uyumlu
3 () Bazı bölümler düzenli ve uyumlu, bazı bölümler düzensiz ve uyumsuz
4 () Diğer (Açıklayınız).....

8. Kütüphane içindeki herhangi bir bölümde (örneğin bir salonda) oluşturulmuş farklı ortamlar (köşeler) arasında bir bütünlük hissediyor musunuz?

1 () Hayır 2 () Evet 3 () Biraz

9. **Kütüphane içindeki raf, masa, sandalye vb eşyaların sıralanması (dizilmesi) size nasıl görünüyor?**
 1 () Karışık dizilmiş
 2 () Bazısı sıralı bazısı karışık dizilmiş
 3 () Sıralı bir biçimde dizilmiş
10. **Kütüphane içinde sizi en çok etkileyen hangi mobilya ya da düzenleme vardır?**
 1 () Beni etkileyen herhangi bir eşya ya da düzenleme yoktur
 2 ()
11. **Kütüphanedeki masa, sandalye ve raflar sizce nasıl?**
 1 () Kullanışsız ve rahatsız edici
 2 () Kullanışlı ve rahat
 3 () Bazıları kullanışlı ve rahat bazıları kullanışsız ve rahatsız edici
 4 () Diğer (Açıklayınız)
12. **Kütüphanedeki masalar ve raflar arasında dolaşım (geçiş) durumu nasıldır?**
 1 () Rahat değil
 2 () Rahat
 3 () Diğer (Açıklayınız).....
13. **Sizce kütüphane içinde bölümler arası geçiş ve bölümlendirme (dergilerin bulunduğu salon, ödünç verme bölümü, kitapların bulunduğu salon vb) nasıldır?**
 1 () Bölümler (salonlar vs) dağınık ve birbirine uzak olduğu için iyi değil
 2 () İlgili bölümler birbirine yakın olduğu için iyi
 3 () Diğer (Açıklayınız)
14. **Kütüphane içindeki kapı, pencere, duvar, tavan, zemin (yer) kullanılan malzeme ve kullanım açısından nasıldır?**
 1 () Kalitesiz ve kötü
 2 () Kaliteli ve iyi
 3 () Orta düzeyde
 4 () Diğer (Açıklayınız)
15. **Kütüphane içinde kullandığınız eşyaların (masa, sandalye raf, kapı, pencere, merdiven, katalog dolapları vb) boyutları size uygun mudur?**
 1 () Uygun değil
 2 () Bazıları uygun
 3 () Uygun
16. **Sizce kütüphane içinde kullanılan mobilya (masa, sandalye, raf, dolap vb) kalite ve sağlamlık açısından nasıldır?**
 1 () Kötü
 2 () Normal
 3 () İyi
17. **Kütüphane içindeki aydınlatma (ışıklandırma) sizce nasıldır?**
 1 () Yetersiz
 2 () Az yeterli
 3 () Yeterli
 4 () Aşırı ışık var
18. **Sizce kütüphane içinde duvar, tavan, zemin, mobilya, perde vb bütün eşyalar için kullanılan renkler sizce nasıldır? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)**
 1 () Sıkıcı, soğuk ve rahatsız edici,
 2 () Ferah, sıcak ve rahatlatıcı
 3 () Çirkin ve uyumsuz
 4 () Güzel ve uyumlu
 5 () Bazı eşyaların renkleri iyi, bazılarının kötü
19. **Sizce kütüphanenin içi kullanışlılık ve güzellik açısından genel olarak nasıldır?**

1 () Çok kötü 2 () Kötü 3 () Orta 4 () İyi 5 () Çok iyi

20. Yaşamınızda başka hangi kütüphaneye veya kütüphanelere gittiniz?

- 1 () Başka bir kütüphaneye gitmedim
2 () Kütüphanesine/Kütüphanelerine gittim.

21. Yaşamınızda başka kütüphaneye gittiyseniz, gittiğiniz kütüphaneyi (ya da kütüphaneleri) bu kütüphaneye kullanışlılık ve güzellik açısından karşılaştırınız?

- 1 () Başka kütüphane görmedim
2 () Bu kütüphane gördüğüm tüm kütüphanelerden daha güzel ve kullanışlı
3 () Gittiğim diğer kütüphaneler bu kütüphaneden daha güzel ve kullanışlı
4 () Diğer (Açıklayınız).....

22. Yaşamınızı evinizin dışında en çok zaman geçirdiğiniz kamu binası (okul, yurt, devlet daireleri vb) ile bu kütüphaneyi kullanışlılık ve güzellik açısından karşılaştırınız?

- 1 () Bu kütüphane daha güzel ve kullanışlı
2 () Gittiğim kamu binaları daha güzel ve kullanışlı
3 () Diğer (Açıklayınız).....

23. Evinizde kendinize ait bir çalışma odanız var mı?

- 1 () Evet 2 () Hayır

24. Çalışma (ders, araştırma, okuma) ortamı açısından ev koşullarınız kütüphaneye göre nasıldır?

- 1 () Kütüphanede daha iyi çalışma ortamı buluyorum
2 () Evde daha iyi çalışma ortamı buluyorum
3 () Diğer (Açıklayınız).....

25. Kütüphanenin şimdiki iç dekorasyonu tadilat (onarım) öncesine göre güzellik ve kullanışlılık açısından nasıldır?

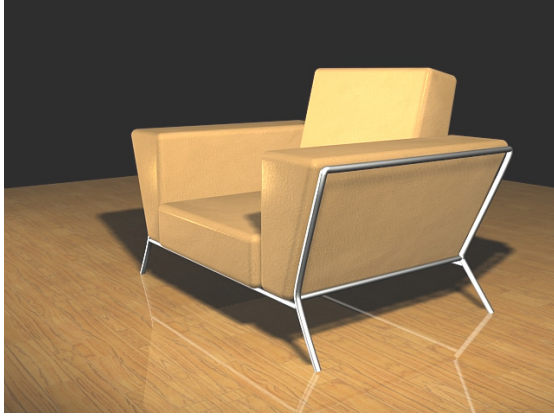
- 1 () Daha güzel 2 () Fark yok
3 () Daha kötü 4 () Kütüphanenin tadilattan önceki halini görmedim

EK 2 MODELLER

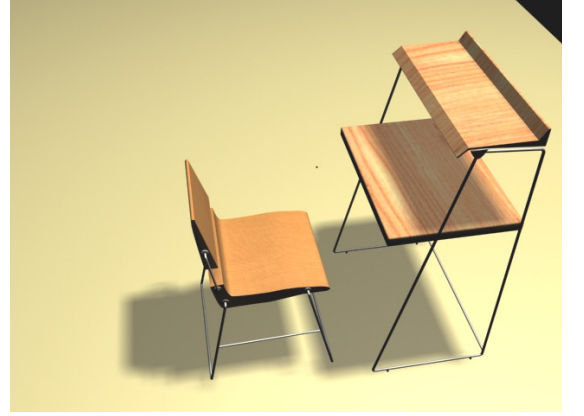
Model 1: Bir kütüphanede masa ve sandalyelerin oluşturduğu ritim.

Model 2: Çocuk bölümünde masalardaki "balık" vurgusu

Model 3: Koltuk

Model 4: Tek kişilik çalışma masası

Model 5: Sandalye

Model 6: Bir kütüphanenin içinden doğal aydınlatma

Model 7: Okuma salonu

Model 8:
Yapılması
Önerilen Bir
Halk Kütüphanesi
binasının
görünüşü

Model 9: Çocuk bölümünde masal ve televizyon odası 1

Model 10: Çocuk bölümünde masal ve televizyon odası 2

Model 11: Kataloglama ve sınıflama bölümü

Model 12: İnternet bölümü

Model 13: Çalışanların kişisel dolapları

Model 14: Konferans salonu

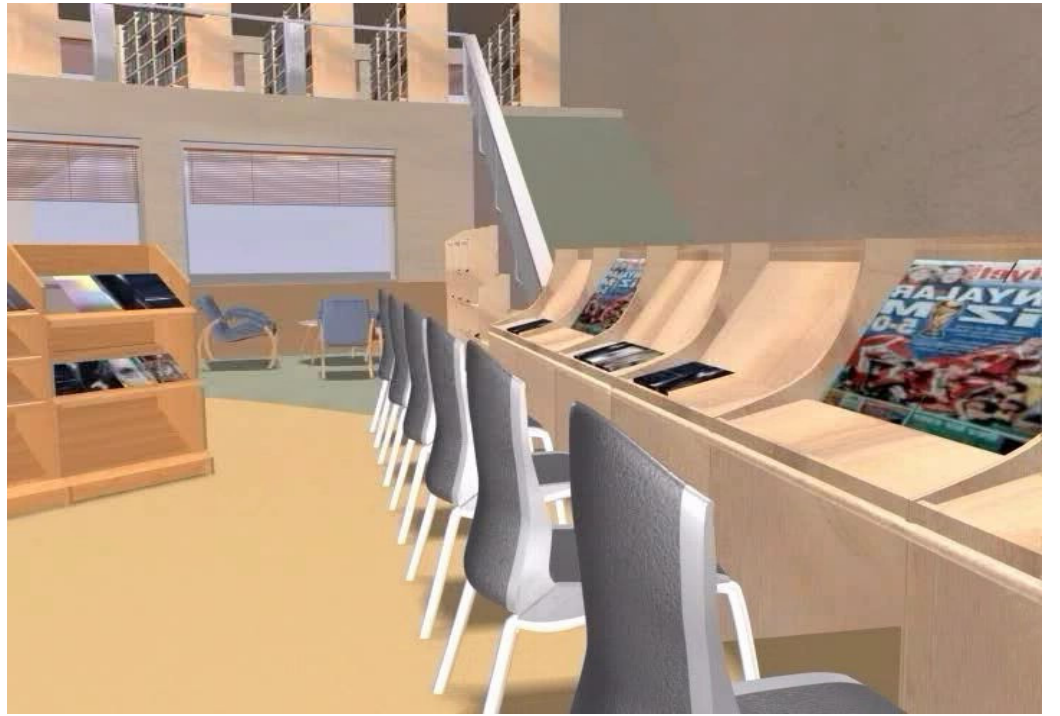
Model 15: Ergonomik raf

Model 16: Ergonomik sabit raf

Model 17: Teknik işlemler için fonksiyonel çalışma masası

Model 18: Büyük okuma salonu

EK 3 RESİMLER

Resim 1: Riverview Halk Kütüphanesi okuma salonu
<<http://www.librarydesign.com/folio7.html>>

Resim 2: Auburn Hills Halk Kütüphanesi çocuk bölümü
<<http://www.librarydesign.com/folio1.html>>

Resim 3: Charlotte Halk Kütüphanesi danışma bölümü

*Resim 4: Yenimahalle
İ. H. K. çocuk bölümü*

*Resim 5: OR-AN S.
Y. H. K. çocuk
bölümü*

*Resim 6: Yenimahalle
İ. H. K. süreli yayınlar
bölümü*

*Resim 7: Yenimahalle İ.
H. K. fotokopi odası*

*Resim 8:
OR-AN S.
Y. H. K.
danışma
bölümü*

*Resim 9:
OR-AN S. Y.
H. K. giriş*

*Resim 10: Yenimahalle İ.
H. K. okuma salonu*

*Resim 11:
Cebeci H. K.,
raflar*

Resim 12: Cebeci H. K., masalar

Resim 13 Cebeci H. K. asma kat merdiveni

*Resim 14: OR-AN S.
Y. H. K. raf boyu*

*Resim 15: OR-AN
S. Y. H. K. Teknik
hizmetler*

*Resim 16: Yenimahalle
İ. H. K. büyük okuma
salonu*

*Resim 17: Cebeci H. K.
danışma bölümü*

*Resim 18: OR-AN S. Y.
H. K. Muhasebe bölümü*

*Resim 19: OR-AN S.
Y. H. K. Müdür
odası*

*Resim 20:
Cebeci H. K.
Işık*

Resim 21: Yenimahalle İ. H. K. giriş

*Resim 22: OR-AN S.
Y. H. K. yönetim,
fotokopi*

*Resim 23: OR-AN
S. Y. H. K. Süreli
yayınlar, ışık*

*Resim 24: Cebeci H. K.
yapay ışık*

*Resim 25: Yenimahalle
İ. H. K. giriş*

*Resim 26: Cebeci H.
K. Çocuk Bölümü*